

Кәкімбек САЛЫҚОВ

БІР АУЫЗ СӨЗ

Өлеңдер, поэмалар

FOLIANT
БАСПАСЫ

Нұр-Сұлтан
2022

ӘОЖ 821.512.122-1
КБЖ 84 (5Қаз)-5
С18

Құрастырған: Дәулеткерей Кәпұлы

С18 **Салықов К.**
Бір ауыз сөз : өлеңдер, поэмалар / Кәкімбек Салықов. — Нұр-
Сұлтан : Фолиант, 2022. — 256 б.

ISBN 978-601-271-415-9

Мемлекет және қоғам қайраткері, көрнекті ақын Кәкімбек Салықовтың поэзия кітабы «Бір ауыз сөз» деп аталады. Жинақ қаламгердің әр жылдары жазылған таңдамалы лирикалық өлеңдері мен поэмаларынан құрастырылған. Жыр жинағы көпшілік өлеңсүйер қауымға арналған.

ӘОЖ 821.512.122-1
КБЖ 84 (5Қаз)-5

ISBN 978-601-271-415-9

© Салықов К., 2022
© «Фолиант» баспасы, 2022

ҚАЗАҚТЫҢ ЖЕЗҚАНАТТЫ ЖЕЗКИІГІ

Ақын — құбылыс!

Бұл жаратқан иенің құдіретті есімі. Гомерден бастап Гете, Пушкин, Шекспир, Байрон, Бернс, Мағжандарға дейін осындай. Алла жарылқап аруақ жебеген адамдар олар. Ертедегі Шығыс патшалығының көпшілігі шетіннен ақын, ғұлама, философ. 15 ғасырдағы қазақтың ақын жырауларына қараңыз. Қазтуған, Доспанбет, Ақтанберлі әрі батыр, әрі ақын. Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би сөз бастаған шешен, ел бастаған көсем еді.

Алаштың арда ұлы, қазақтың жезқанатты жезкиігі Кәкімбек Салықовтың мансап биігінде жүріп, Ақын болуы — рухани дүниеміздегі ірі құбылыс, сөз ұстаған халқымыздың ұлылығының бір нышаны. Ендеше сонау Күлтегіннен бастап бүгінге жеткен ғажайып қазақ жырының қайталанбас бір тұлғасы Кәкімбек Салықов. Өткен ғасырдың 70-і жылдардың басында оқырманның қолына түскен Көкеңнің алғашқы жыр жинақтары «Сыр», «Жезкиік» өлең құмар қазақ баласын жалт қаратқан. Кенші ақынның өлеңдерінде ойлы да, сырлы нақыштар көбірек көрінуі заңды еді. Құдай берген талантын мәпелеп, өмірдің сырына терең бойлады. Кеншілік пен ақындықты құстың қос қанатындай қатар алып жүрген ақынның өлеңбаяны қазақ жұртының көз алдында тереңдік пен биіктік атты өлшемдерге айналып жүре берді.

Ақындық пен кеншілік сағы сынбай,
Ұшырады қос қанат қағысындай.
Өзге түгіл өзіме көрінеді,
Құйысқандас қос жүйрік
жарысындай.
Арманына жетелеп алыстағы,

Өлең мен кен мәреден қалыспады.
Өзге түгіл өзіме елестейді

Сәуле менен дыбыстың жарысқаны — дейді Кәкімбек ағам. Оның өлеңдерінде кеншіліктің қызуы мен ақындықтың жылуы бірін-бірі толықтырып тұрғандай. Ол жарық өмірді, қазақтың жұртын, адамзаттың баласын тұтас сүйді. Кәкімбек ақынның Мәскеу, Болгария, Қырғыз, Түркімен, Қарақалпақ жырлары көкжиегін кеңейткен, болашаққа бағдар, болмысқа барлау жасаған, өресін өсірген, шеберлігін шындаған — дәуір суреттері.

Қайда жүрсем,
Ашық аспан — алаңым.
Біреуге-іні,
Біреулерге — ағамын.
Жүрегімді
Достық аты жылытып,
Достарымнан

Мен де рахат табамын, — дегенді ол ақындық адал көңілмен-ақ айтқан.

Мен де талай қиындыққа тоғысқам,
Менің де әкем оралмаған соғыстан.
Менің де анам ерте кеткен өмірден
Маған-дағы жақсы жандар болысқан, —

дейді ақын тағы бір өлеңінде.

Кәкімбек ақындығы адамның ой сезімін ұштап, қиялына қанат бітіреді. Махаббат, сағыныш, парасат секілді ұлы сезімдер оның көңілінен құс болып қанат қағып Алаш жұртының көңіл айдынына қонып жатады. Әйгілі әнге айналған «Аңсау» жырында «Елге кетіп қалар ма ем, еркетіп солармен» — деп көңілдің қыл пернелерін басады. Құштар көңіл, сағыныш сәлемін жолдайды.

Туған жерге, ата-анаға құрмет, сүйіспеншілік пен сағыныш оның кез-келген өлең поэмасында атойлап көрініс береді. «Ұрпақ сыры» атты лирикалық поэмасы — ақынның жүрек сыры, жан сезімі. Онда жетім бала, жесір ана, әке өлімі, соғыс кезеңінің ауыртпашылығы жан тебірентелік сезімталдықпен жырланған.

Көкімбек лирофилософиялық бағыттағы ақын. Осы поэмадағы анасының қайтуы, бала жүрегінің тебіренісі, әке рухымен тілдесуі, ішкі сезім арпалысы оқырман жанын жай таптырмайды.

Анам менің —
Ардақты адал жарың,
Танытты ғой,
Сен үшін жаралғанын.
Екеуміз ек ақ адал тілегі де,
Сүйеніш, тірліктегі тірегі де.
Ол барда жақын еді сан арманым
Бір кетсе орны қайтып толмайды
екен,
Анаңнан артық адам болмайды екен.
Асқарым еді,
Сүйенішім.
Ақылшым.
Еш пендеге алданбай,
Тосумен өтті өзіңді ғана армандай,
Енді екеуің де қара жерде жатырсың.
Ол «бақылмын» деген,
Сен — бақылсың.
Тәтті әуенге салар ем,
Жетер саған үн болса.
Анам атын қояр ем,
«Тосу» деген гүл болса.
Сондай-ау шығар дүние
Тоса білген жан болса.

Көкімбек ақын сезімін іркіп қала алмайтын үлкен жүректің жыршысы. Оның жырлары өзі туған Қызылжар мен Көкшенің саф ауасындай тұнық, қайыңдары мен қарағайындай биік, айдын көлдеріндей мөлдір. Академик Серік Қирабаев Көкімбек інісінің өлеңдері жайлы: «Туған табиғаты сүйікті ұлына құйылып тұрған сұлу жыр сыйлаған. Оған Ақан әндерінің сұлулығы мен сыршылдығы, Ыбырайдың, ерлігі, Мағжанның сезімталдығы дарыған. Сезім шыншылдығы оның өлеңдеріндегі ойды ашып, нақтыландырады. Оның табиғат, махаббат жырлары осындай. Олар да сағыныштан туады.

— Сағынышым құс жолындай жалғайды, Жалғызтау мен Ұлытаудың арасын, — дейді ол. Ақынның «Күз», «Оқжетпес», «Көкшетау», «Ақжауын», «Есілге», «Теңізге» тәрізді өлеңдерінде сол өлкелерге тән суретпен бірге, онымен ұштасып жатқан адам сезімі, көңіл күйі жырланады. Өлеңнің лирикалық кейіпкері кейде бұлтқа ұқсап, «Түнерсем де кей-кейде жаумай кетем», «Сәл жабықсам, әп-сәтте ашыламын. Күн сәулесін құлшына ала келген, ақ жаңбыр боп төгіле шашыламын», — дейді.

Көкеңнің өнге айналған өлеңдері көп. Бір ғана Жезкиік өлеңіне ұлы сазгер Нұрғиса Тілендиевтен бастап Жақсыгелді Сейіловке дейін ондаған композитор әуен шығарыпты.

Құмарым қайта көріп қанар ма екен,
Әл бітіп салқын жүрек жанар ма екен?!
Болмаса суық қолды бір сұм мерген,
Дәл көздеп киікті атып алар ма екен?!
Сұлуды адам жаны қимайды екен,
Беймезгіл еске түсіп қинайды екен.
Жезкиік, сені аңсаған кездерімде,
Бір өзім кең далама сыймай кетем,
Бір өзім Сарыарқама сыймай кетем.

Алаштың арқалы Серік Ақсұңқар інісі бұл жөніндей былай дейді: «Көкең көрген Жезкиікті біз де көрдік. Бірақ Көкеңнің көзіне іліккен киіктің керемет кербез болмыс-бітімі, мүлде бөлек. Бір өзі — бір Жезқазғанның символындай, «Баяғы қызыл ішік киген қыздай, жез камзол киік» бұл! Осынау ғажайып сиқыр өлеңнің авторы Жезқазған обкомының хатшысы екенін білгенде таңқалған үстіне таңқалып едім. Сол «Жезкиік» өнге айналып, Атырау, Арқа, Алатау, Алтайдың арасын шарлап жүр! Корольдің құпия кеңесшісі Иоганн Вольфганг фон Гете алғашқы һәм соңғы өлеңін әйелзатының сұлуына бағыштаса, К. Салықов алғашқы өлеңін Алаш анасына арнады. Бұл ұғым Көкеңнің көзіне біресе Жезкиік, біресе Үкілі Ыбырай, Ақан сері, Біржан сал, Төттімбет, біресе Сәкен, Қаныш, Евней, біресе Күләш, Бибігүл, Фариза болып елестейді.

Көкімбек ақынның өмірбаянынан өлең баянын бөліп қарауға өсте болмайды.

Мен Көкімбек ағамен сырласқан, сыйласқан уақыттарым аз болған жоқ. Туған інісіндей қасына ердім. 60–70–80 жылдық

мерейтойларында сапарлас болдым. Бауыры ретінде сахнадан саңқылдап арнау жырымды оқыдым. Қаныш Сәтпаев атындағы Халықаралық қорда қасында қызмет еткен күндерім де енді естелік пен сағынышқа айналар. Сөзімнің соңын Кәкімбек аға мәңгілік сапарға аттанғанда қаралы жиында оқыған өлеңіммен аяқтағым келеді:

Ағатай,
айналайын жан ағам-ай,
Ізіңнен басып өткен тамады арай.
Сүйетін адамзатты алаламай,
Жаныңыз жарық еді самаладай.
Аға едің жыры ғажап,
нұры ғажап,
Құбылып кетті-ау бүгін құбыла жақ.
Алаштың Ардан туған бір баласы,
Ұлт үшін Ұлытаудай Ұлы қазақ.
Кеткенде қырдан асып құландай күн,
Ішімде шулап қалды ұлар-қайғым.
Жалғасы қазыналы Қаныш аға,
Жан досы тұма бұлақ Тұманбайдың.
Тағдырдың кезіксе де сұрапылы,
Әуелден ұл боп тудың мұраты ұлы.
...Қазақтың сендей болсын бір баласы,
Қазақтың сендей болсын бір ақыны.
Көргенмін нұр құшқанын,
жыр қысқанын,
Қасында қаршадайдан бірге ұшқаным...
...Ағаның Айнакөлдей айдынында
Менің де жүзген талай жыр құстарым.
Тағдырың жазбаса да кіл несібе,
Ілестің жыл көшіне,
күн көшіне.
Кәкімбек Салықов боп қазақ шыққан
Мәскеуде
Кремльдің мінбесіне.
Күмбір күй.
әуезді әуен,
отты өлеңі,
Жыл сайын көгеретін көктем еді!..
...Аялы Қызылжардың ақ қайыңы,

Саялы Көкшетаудың көк терегі.
Жаз қалды жарық күннің жамалында,
Саз қалды Сарыарқаның самалында.
Сен қалдың аққу құстың әуенінде.
Жалт еткен жезкиіктің жанарында...
Ән саулап,
жыр төгілген таңдайынан,
Өмірден барады өтіп қандай ұлан.
...Көрсендер Жезқазғанның жезкиігін,
Өтінем, сипандаршы маңдайынан!..
Қош бол, аға!

Ғалым Жайлыбай

ӨЛЕНДЕР

Ескі үй жайлы,
Өзімді өзім қинатпай,
Үнсіз ғана кете бардым тіл қатпай,
Анашым-ау!
Ескі үйді мен әкетем,
Шаңырағын сол күйінде қиратпай.

Қимастықтың қиындығын жеңерміз,
Біз тұрамыз ескі үйде деп сенерміз.
Туған жерді аңсағанда,
Жол түсіп,
Қара орынды бір көруге келерміз.

БІР АУЫЗ СӨЗ

Бір ауыз сөз қасіретті тыяды,
Бір ауыз сөз айықпас дерт жияды.
Бір ауыз сөз әлемге әйгі еткізсе,
Бір ауыз сөз жаманатқа қияды.

Бір ауыз сөз мұхиттарды жалғайды,
Бір ауыз сөз ұран болып самғайды.
Бір ауыз сөз ұшса бақыт құсы боп,
Бір ауыз сөз арсыз жандай алдайды.

Бір ауыз сөз таң шолпан әперер,
Бір ауыз сөз анаңдай боп мәпелер.
Бір ауыз сөз ұл туды деп қуантса,
Бір ауыз сөз әке өлімін әкелер.

Бір ауыз сөз жан тетігін табады,
Бір ауыз сөз мың әуреке салады.
Қимас жандар көз жұмарда қоштасып,
Бір-ақ ауыз сөз айтысып қалады.

1971.

АЙДАРЛЫ

Шағын ғана шоқысын,
Атың қызық — Айдарлы.
Сайратар көңіл тотысын,
Мейірімді жүзің жайдарлы.

Етегінде қара жол,
Торабы тоқсан тоғысқан.
Ұлдарың салған жара сол,
Оралмай кеткен соғыстан.

Ауданға барар сол жолды,
Қаймақтап әрі қаспақтап.
Ұрпақтар бүгін мол қолды,
Жаңартыпты асфальттап.

Ауылдың шеті тас бұлақ,
Сарқылмас зәм-зәм ғажабы.
Қасыңда етті ақ шұнақ,
Әкесіз қыстың азабы.

Егін-жайлы кең иық,
Етегің мүлгіп тұр ма екен.
Өзіңсің мәңгі жерұйық,
Киелі күмбез нұр мекен.

1976.

ЖАЛҒЫЗТАУ

Секілді тас қияға қонар түлек,
Ерекше сені көрсем соғар жүрек.
Жалғызтау жер бетінде асылымсың,
Ойлама ұлым қайда жоғалды — деп.

Маңдайың жарқ еткенде ғашығымдай,
Жан толқып, ән саламын жасырынбай.
Қарашы түйір тастың телмірткенін,
Жоғалтқан бала күнде асығымдай.

Жер ұйық ата-баба Сайран-белі,
Себеп көп сүйем десем қайдан сені.
Үкілі Ыбырайдың құт мекені,
Қияға Мағжан құлаш жайған жері.

Көк терек, жасыл қайың, бал қарағай,
Жәй тұрмас жапырағынан ән тарамай.
Көкшенің көп тауынан дара тұрсың,
Өте алмас келбетіңе жан қарамай.

Жайнаған айналаңда Жарқын көлі,
Қазақтың осы емес пе «Гәккулі елі».
Әндетсем «Аққу жеткен» көктемді айтып,
Сал Біржан, Ақан сері сәт тіледі.

Бауырыңда бойда сіңген бай талабың,
Ауылымда бөйтеректей жайқаламын.
«Жалғыздың жары құдай» — деген сөзді,
Өзге емес, саған қарап қайталадым.

1991.

САРЫАРҚА

Әніме ұйып тына бер,
Төскейім, төрім нар алқа.
Құлагер жортқан құба бел,
Сүйемін сені Сарыарқа.

Әніме ұйып тына бер,
Құмарың тарқап жан қалқа.
Сен туған жер ғажап жер,
Сұлулар елі Сарыарқа.

Қосылып сен де тың ән сал,
Тыңдасын кербез бай алқа.
Ақан, Сөкен, Біржан сал,
Серілер елі Сарыарқа.

Ақ орда құрған Абылай,
Атына данқы сай алқа.
Абай, Шоқан, Ыбырай,
Даналар елі Сарыарқа.

Әніме ұйып тына бер,
Төскейім, төрім нар алқа.
Құлагер жортқан құба бел,
Сүйемін сені Сарыарқа.

1976.

БІЗДІҢ АУЫЛ

Біздің ауыл — Үкілі Ыбырай ауылы,
Қойны ырыс Жалғызтаудың сауыры.
«Гәккулеткен»
аққулы өлкем осында,
Осынау жерде қыз-бозбала тәуірі.

Көрші жатыр Ақан сері мекені,
Орынбайдың еліне өнім жетеді.
Күлизатпен қосылғанда Елемес,
Сексен көлдер...
төңкеріліп кетеді.

Аққу-қаздар солқылдатса сырнайды,
Ұмытылар мың қасірет, мың қайғы.
«Жезкиікті» құмарлана шырқасам,
Сұлу Көкше мұнарлана тыңдайды.

Толқындайды Саумалкөлім шүпілдеп,
Тебіренеді орман, тоғай түтіндеп.
Ақ қайыңдар билегенде қарсы алып,
Жүрегімді бір аламын бүтіндеп.

Бала күнді, болашақты зерлеймін,
Үнсіз ғана:
«Қайран, туған ел» — деймін.
Беу, ағайын шынымды айтсам баспа бас,
Жалғызтауды Алатауға бермеймін.

Елестейді кешкен тағдыр жасымда,
Бабам ізі жатыр тау мен тасында.
Мен Меккеге табынғандай тебіренем,
Жан анамның тұрып қайтсам басында.

1998.

САҒЫНДЫМ

Қыран жетпес биіктерді сағындым,
Сәулеті көз байлаған.
Қырда желген киіктерді сағындым,
Жанарлары жайнаған.
Құмар болған,
Ұлар қонған,
Ұлытауды сағындым.

Ауылым қонған Сырымбетті сағындым,
Таңдайым бал татынып,
Бауыры толған жиын топты сағындым.
Құрбы-құрдас шақырып,
Аққулы өлкем,
«Гәккулі» өлкем,
Көкшетауды сағындым.

Алтын алқа Есілімді сағындым,
Аққайыңдар өрлеген.
Көрші қалқа есіміңді сағындым,
Көптен айтып көрмеген.
Сары жайлаулы,
Таң байлаулы,
Сарыарқамды сағындым.

Аға-жеңге, бауырласты сағындым,
Сайран салып жүретін.
Аман қалған ауылдасты сағындым,
Ата-анамды білетін.
Кіндік кескен,
Бауырында өскен,
Жалғызтауды сағындым.

1986.

ТИМЕШІ

Тиме, бұлбұлға еркімен сайрасын,
Тиме, жұлдызға — ерекше жайнасын.
Тимеші, екі ішек үндесе,
Сағыныш толқыны байлансын.

Тиме, аққуға үзбесін саңқылын,
Тиме, қыранға бұзбасын қарқынын.
Тимеші, маған да тебіренсем,
Алсыншы аңсаған жан тыным.

Тиме, елікке жүрегі бекінсін,
Тиме, киікке түлегі жетілсін.
Тимеші, маған да ән салсам,
Көкірегім бір дертін кетірсін.

1979.

ДҮНИЕДЕ МЕН СҮЙЕТІН БІР АДАМ БАР

Достарым не болғанын сұрамаңдар,
Шалқысам, парықтасам сынамаңдар.
Жүрегім еріп кетті,
Ерік кетті,
Дүниеде мен сүйетін бір адам бар!

Достарым, сынамаңдар сұрамаңдар,
Күтеді екеумізді гүл алаңдар.
Сөзімнің жалғаны жоқ,
Арманым жоқ,
Дүниеде мен сүйетін бір адам бар!

Достарым аты-жөнін сұрамаңдар,
Кеудемді кернеп жүрген бір-ақ ән бар.
Жүрегім балқып кетті,
Шалқып кетті,
Дүниеде мені сүйген бір адам бар!

1954.

ҒАШЫҚ КЕЗ — ДӘУРЕН

Еріндер, қызыл еріндер,
Есімнен тандым қызығып.
Қызғалдақ гүлдей едіңдер,
Сүймесем кетер бұзылып.
Мойнына білек тигенде,
От шарпып денем күйгенде.
Жұмыр жер кетті дөңгелеп,
Ерніңнен алғаш сүйгенде.

Ақ тамақ, қайран, ақ тамақ,
Бал беріп, бойды ұрладың.
Құлындай қойған ноқталап,
Жүрегім неге туладың.
Таңсығын тапты көктем де,
Талабың жетті көркемге.
Шар басым кетті айналып,
Ақ тамақтан өпкенде.

Жанарлар, қайран жанарлар,
Қадалдың қандай себеппен.
Өкелдің жылы хабарлар,
Құштарлық селін көбейткен.
Қос қарақат жол салып,
Рахат шексем соншалық;
Сенделе бермей жөнделдім,
Қос анарға қол салып.

Ғашық боп мәңгі өтем ғой,
Ғашық кез — дәурен екен ғой.

1986.

КӨКШЕТАУҒА

Көкшетау, төбең биік мұнар ма еді,
Қайғы-шер екеумізге құмар ма еді.
Сұм жалған қайта-қайта сынатпаса,
Мұң шалған өн жүректе тұнар ма еді.

Көк тұман «Оқжетпеске» төгіледі,
Екі көз мың елеске бөленеді.
Тұрғандай Кенесары Наурызбаймен,
Айыртау қос өркеші көрінеді.

Қона алмай «қара торғай» қара жерге,
Қалықтап көңілі тоймас барады ерге.
Өн қосты Ақан сері ақ маржандай,
Төгілген қолтығынан қара терге.

Жел тербеп қоңыр кеште самал ессе,
«Жезкиік» Құлагерді салады еске.
Шошимын жазатайым мерт болар — деп,
Құлшынып саяғынан дара кетсе.

Күрсінсем көңілде өшпес сағым бардай,
Тау іші жаңғырықты сабыр қалмай.
Аққу-қаз қоңыр кешті күңіrentті,
Үкілі Ыбырай өнін сағынғандай.

Ажалға ең асылды қалағандай,
Жабылды жазықсызға пәле қандай.
Көзіме ақын Мағжан елестейді,
Атылған Ақбураға қарағандай.

Мекені Біржан салдай қыран-ердің,
Қайғысын көрдің талай мұрагердің.

Жасымнан оза шығып соққы көрген,
Өзім де біреуімін Құлагердің.

Келмейді бөрін тізіп айта бергім,
Төбеңде қара бұлтты қайта көрдім.
Ұмытып кетер едім
Көз жұмғанша,
Бақыты жанса дербес байтақ елдің.

16.07.1997.

СЕНІҢ БАРЫҢ ҚАНДАЙ ЖАҚСЫ ҚАСЫМДА

Мәриямға

Қайда жүрсем,
Ашық аспан, алаңым.
Біреуге іні,
Біреулерге ағамын.
Жүрегімді
Достық оты жылытып,
Достарымнан
Мен де рахат табамын.

Кейде жалын,
От тілі боп жанамын.
Сарқыраған,
Тасқын боп та ағамын.
Қиындықты көп көргеннен,
Болар ма?
Көп қызыққа шыдай да алмай,
Қаламын.

Сен тасқынсың,
Сонда менің қасымда.
Тоқтау берер,
Жүректегі асырға.
Анамдай бір,
Қимас рең білдіріп.
«Тоқта» дейсің,
«Баспа — дейсің — насырға».

Сенің барың қандай жақсы қасымда,
Кешегіні бүгін,
Ақылдасуға.
Сен ортақсың,
Әрқашанда менімен,

Мен егетін,
Жер бетінде асылға.

Сенің барың,
Қандай жақсы қасымда.
Жүрегімде сенсіз,
Өлең тасыр ма.
Қос толқындай,
Қол ұстасып келеміз.
Асыл арман,
Жағадағы жасылға.

Сенің барың,
Қандай жақсы қасымда.
Жетем деген,
Межелерден асуға.
Сен мен үшін,
Бұл өмірге келіпсің,
Бола берші,
Бола берші қасымда.

1969.

ЖЕР ҰРАНЫ — ҰЛЫТАУ

Құлагердей тұрған өрде тынығып,
Қарапайым көрінеді ұлылық.
Кең даланың қақ төсінде тау жатыр,
Атын айтсаң кетер жаның жылынып.

Өр тұлғасы маңғаз, кербез, сымбатты,
Ұларлы жер баба сырын тыңдатты.
Бар қазаққа орда болған ақжолтай,
Жер табылмас Ұлытаудан қымбатты.

Баурайында Қорқыт үні еседі,
Абылай — ұран, Ағыбай дүбір кешеді.
Ақын Тайжан сырнайлатып ән салса,
Тілдеседі Қаныш-аға кешегі.

Киелі тау ел қиялын телітті,
Сол құдірет жаудың күшін кемітті.
Бабаларым басын қосып үш жүздің,
Қиналғанда Ұлытауға келіпті.

Қасиетті қорған сырын ел ұқты,
Құран — тауға, ұран — тауға сеніпті.
Барлық таудың ақсақалы, атасы,
Ұлытауға аруақ қуат беріпті.

Қара — Кеңгір, Сары — Кеңгір, кеп Кеңгір,
Көсем таудың етек-жеңі көктеңбіл.
Осынау жерде көрінеді ерекше,
Күн жарықтық жер бетіне төккен нұр.

Кең төскейде бір көтеріп көңілді,
Алаша хан кесенесі көрінді.

Арғы бетте Жошы ханның мазары,
Қос иықтап көтеріп тұр өңірді.

Сандыбаймен, Кәдір, Шегір, Бабырды,
Еске салып Ерден жатыр сабырлы.
«Төрт босаға» — төрткүл дүние елестеп,
Бола түсті бүкіл аймақ қадірлі.

Ер Едіге асыл рухын қолдаңыз,
Кеш құрастық ел боларлық жолда біз.
Қарт Ұлытау кіндік төрі қазақтың,
Һәм табиғи, һәм тарихи ордамыз.

Мирас, мұра қалған арғы атадан,
Жаралыпты тау бірлікшіл батадан.
Ұлытауды жөн болады ардақтап,
Қазағымның жер ұраны атаған.

1993.

ҚҰС БАЗАРЫ ҚОРҒАЛЖЫҢ

Қазақтың құс базары Қорғалжыңда,
Күн сүйген күміс көлдер толған нұрға.
Аққудың аққу сүйіп омырауын,
Таратты қоңырауын орман-нуға.

Сайраған шымқай ғашық үнін терем,
Сағынған бала күнді сырым терең.
Құс әні, көл жағасы қызық еді-ау,
Бетінен мың сүйгенім білінбеген.

Аққулар көз қияғын ұзатпастан,
Айтады біздер жайлы ұзақ дастан.
Есіме түсіп кетті албырт кезім,
Құстарға қарай-қарай құшақтасқан.

Саумалкөл мөлдіріне тұнып тұрған,
Қоңыр қаз қонар ма екен қызықтырған.
Аңсадым жаным құштар сол мезетті,
Өмірдің мұң мен зарын ұмыттырған.

1993.

ӨЛЕҢДЕР КЕТТІ ТҰНШЫҒЫП

Мұқағали Мақатаевқа

Үзілсе қайран сезім-гүл,
Отырғам жоқ оңай боп.
Шаң тастады көгілдір,
Жыр жорғасы топай көк.

Көріп ем сәтті кездерін,
Аспаннан жұлдыз алғандай.
Естіп ем отты сөздерін,
Аузына төңірі салғандай.

Болса да мүмкін төр сенде,
Тайсалмай айтар кей сырын.
— «Лифте сұлу» көрсең де,
«Гәккуің» артық, дейтұғын.

Аударып еді Дантенің,
«Жұмағын» алмай, «тамұғын».
Өмірдің де жан телім,
Жаяулап көрді жабығын.

Құлшынса кейде ес кіріп,
Еділдің лебі қаулайтын.
Қазақы күйше естіліп,
«Аппасионата» заулайтын.

Өкінсек те, шіркін-ай!
Ол мықтының бірі ғой.
Өлді деген ілкім ой,
Түндігі ешпес, тірі ғой.

Ақын өлді демендер,
Жыры жүр жерде құлшынып.
Жазылмаған өлеңдер,
Кетті ғой, өттең, тұншығып.

1977.

ҚАЗАҚТЫҢ АЛМАС ҚЫЛЫШЫ

Есенберлин — десе байтақ ел білген,
Қасиеті мол құдірет күшке сендім мен.
Қас-қағымда, қас батырдай жарқ еттің,
От пен оқтың ортасында кең жүрген.

Алтын арай нұр шашқандай алыс таң,
Жан едің-ау, құс-қиялмен жарысқан.
Абылайша ұран тастап ұрпаққа,
Ерлігін зор Қанекемше қарысқан.

Жаңғырығып мыңнан шыққан жалғыз үн,
Наурызбайша суыт өткен қалды ізің.
Тығырықтан ығыр бейнең ой тастап,
Аралады атың бүкіл жер жүзін.

Туған елдің дербес туын сүйгендер,
Бақшаларда саған арнар гүлді еңдер.
Сыр білдірмес аруағыңнан жасқанар,
Ту сыртыңнан жұдырығын түйгендер.

Белгі беріп қиын қыстау мезгілден,
Қақтығыс көп ойға оралтып, көзге ілген.
«Қаһар» — десе есіміңді еске алып,
Әулие атап кетті қазақ жөн білген.

Жүргендей боп көш-керуен басында,
Өшпес белгі орнатыпсың ғасырға.
Хан Кененің қуат берді рухы,
Дербес елім шықса жаңа асуға.

Бір ісіңе ғұмыр қосып бір ісің,
Дабыл қаққан шұғыл еді жүрісің.
Дүбірінді, ғұмырыңды ұзартып,
Сыйлап өтер қазақ «Алмас қылышын».

1993.

АЛАША ХАН МАЗАРЫ

*«Кектенбе кәпірге де, кезі келер,
Жазасын бір құдайдың өзі берер».*

Қожа Ахмет Яссауи

Қаңлы-Қыпшақ негізім қаңғарларым,
Алаштығым — түп тамыр аңғарғаным.
Алаша хан — қазақтың көне ханы,
Сақ пен Ғұннан ежелгі алған нәрін.

Қасқайып тұр далада зеңгір белгі,
Олар кімді сырына сендірмеді.
Шыңғыс ханнан ертерек орнатылған,
Алаша хан мазары Кеңгірдегі.

Күндер болды-ау, тіршілік бабын қалмас,
Жүн-жұрқаға қор болды алтын-алмас.
Шаш ал десе бас алды-ау,
Нақұрыстар,
Алаша ханнан «Алашты» айыра алмас.

Өңкей шолақ белсенді кетті қызып,
Көне ескерткіш өрнегін өтті бұзып.
Тас-талқанын шығарса не істер едік,
Тарих сыры жоғалмай жетті үзік.

Енді бүгін барымды еселесін,
Ата салтын сақтауға жетеді есім.
Жезқазғандық жігіттер,
көп жасаңдар!
Алаша хан жөндеген кесенесін.

Кешегіден керінсе сымбаттырақ,
Әр кірпішті қалапты құндап құрап.
Алаша хан ол біздің әулиеміз,
Шыңғыс ханнан қазаққа қымбаттырақ.

22.10.2000.

Алматы.

АБЫЛАЙ

Намыс туы, арым, барым Абылай,
Серттескенде бас ұрарым Абылай.
От кешкенде Отан-Ана,
Сен үшін,
Қан майданда Бас Ұраным Абылай.

Есіміне естір құлақ қанықты,
Ірге алдырмай ел негізін салыпты.
Бостандықшыл,
қыран мінез қазақты,
Аждаһа мен ақ аюға танытты.

Қорғай біліп ұлан-байтақ даланы,
Ұйқыдағы оятты ұлттық сананы.
Ерлікпенен серілікті тең ұстап,
Әулиедей киелі аты тарады.

Еске түсер
Дана десек Абылай,
Ер Қабанбай, Бөгенбай мен Ағыбай.
Ол кемеңгер ел аңысын аңдаған,
Бұхарды да өткен жоқ қой танымай.

Мемлекеттің Абылай арқау тірегі,
Ол қазақтың мәңгі тірі жүрегі.
Туған елді қорғау үшін еңіреп,
Туған ерді
Жебей білді үнемі.

Мағжан — аға алып ақын ақылман,
«Алашым» деп Абылай рухын шақырған.
«Абылайлап» — жауған оққа кірмесе,
Тумас еді Бауыржан мен Рахымжан.

Кеше атына салынса да тыйымдық,
Титім сәтке ұмытпады дүйім жұрт.
Ата-бабам, әке-шешем,
Өзіміз...
Абылай ханға төңіріміздей сиындық.

07.01.2000.

ТҮРКІТЕКТЕС ЕЛДЕРДІҢ БАС АҚЫНЫ

*«Құл Ахмет, дүние қумасаң текке-бекер,
Көкіректен шыққан дауысың көкке жетер».*

Қожа Ахмет Яссауи

Түркі тектес елдердің бас ақыны,
Мағжан десең,
Жоқ қазақ сасатыны.
Түркістан — деп,
Тұран — деп «көкке жетті»,
«Көкіректен» азатшыл самғап үні.

Өзгеше едік,
Сергектеу бұдан кеше,
Жылжып жүрді қасында жылан неше?!
Кетті атылып Мағжандар,
«Түркі тектес,
Түпкі тегім ежелгі Тұран» — десе.

Қапы кеткен замана дауылында,
Шекті азаптың шегі жоқ ауырын да.
Мағжан аға,
Жұлдызы қайта жанды,
Күндер өтті көп салған қамығуға.

Мың жарым жыл толғанда,
Бақыт құсы дермісің бірге ұшқан ба?!
Түркістанға
Арыстанбап, Қожа Ахмет,
Абылайдан соң,
Мағжанды атау бүгінгі кірді заңға.

Ол кеткен кез — сұрқия заман еді,
Қалды артында қалқайып аман елі.

Мағжанды айтса,
Абайдан кейінгім — деп,
Мұхтар салған орнықты дана белгі.

Ақ көңілді осылай ақтаралық,
«Сабыр түбі — сары алтын» сақтады анық.
Жалғыз оқпен,
Жайратып тастаса да,
Тастау болмас ақындық тақтан алып.

Дәл осылай түсіну жөні бөлек,
Берді жаңа Түркістан өңірі көмек.
Мағжан-аға,
Сен де бір пайғамбарсың,
Жүрегіне туған ел қойған бөлеп.

22.10.2000.

Алматы.

ЖЕЗКИІКТІ КӨРСЕМШІ

Назарыңды бір қиып,
Назды көңіл бөлсеңші.
Мойыл көздер тұңғиық,
Мөлт еткенін көрсемші.

Біздің жақты көктемде,
Жазда мекен қылсаңшы.
Ел шетіне жеткенде,
Еркеленіп тұрсаңшы.

Қуанышқа шалынған,
Тәуір кезде көрсемші.
Сағынышқа салынған,
Ауыр кезде көрсемші.

Сағым бермес кең дала,
Ашық шақта көрсемші,
Есіл-дертін мен ғана,
Ғашық шақта көрсемші.

Жабылыққа жармаспай,
Жүйріктікке жетсемші.
Жезкиіктен қалмастай,
Жүйткіп қана өтсемші.

АДАМДАР, АҚҚУЛАРДЫ АТПАҢДАРШЫ

Аққу құс айдын көлді аралайды,
Қарайды бермен қарай, қарамайды.
Қосылып қамыс құрақ төтті өніне,
Ол менің жүрегімді жаралайды.

Тамаша сол бір өні тербелетін,
Шалқытып, бой жылытып өң беретін.
Адамдар, аққуларды атпаңдаршы,
Көрмейік ару құсты көлде жетім.

Мамық төс, ақ тамағы бұлғақтайды,
Маңайды көзбен шолып, тіл қатпайды.
Көлде емес, көңіл теңіз толқынында,
Жүргенін біліп, білмей сырғақтайды.

Аңсаймын, асыл құсқа асығамын,
Орнайды онсыз жерде басыма мұң.
Адамдар, аққуларды атпаңдаршы,
Сақтайық мәңгілікке ғашық өнін.

САҒЫНЫШ ДЕГЕН ҒАЛАМАТ

Сағынып кетем сені де,
Төгіліп өлең аманат.
Сағынады екенсің мені де,
Көңілге ол да қанағат.

Ағаны іні сағынар,
Еркелеп қана қайтсам деп,
Ініні аға сағынар,
Ақыл бір кеңес айтсам деп.

Қарындасын да сағынар,
Бауырым назар етсе деп.
Ауылдасын да сағынар,
Аунап-қунап кетсе деп.

Ел шетінен қарсы алар,
Үлкен, кіші, көрі де.
Сүйінші сұрап жар салар,
Нағашы, жиен — бәрі де.

Тетелес балдыз, бажалар,
Күлкі, әзілі тиылмай.
Барын тосып «мазалар»,
Дастарқаны бір жиылмай.

Баяғы көрші қыз-дағы,
Келіншек болып жүр шығар.
Тілдесе алмай біз тағы,
Көз шалып көңіл бір тынар.

Әурешіл жүрек тықыршып,
Кеудеге әрең сияды.

Әкелер ме екен тыныштық,
Қарақат көздің қияты?

Ақ маңдайдың айбыны,
Ұлғайтады-ау жалынды.
Көрем деп мені қай күні,
Әрине, ол да сағынды.

Сағынып анаң шаршайды,
Сақтағанын татсын деп.
Ақ тілекпен аңсайды,
Тынығып үйде жатсын деп.

Әкені бала сағынар,
Жоғымды тауып берер деп.
Баланы әке сағынар,
Қалқайған бойын көрем деп.

Сағынар үйде аруың,
Өзіңді есен көрсем деп.
Жаныңның дәркәр дәруін,
Сұратпай тауып берсем деп.

КИІКТІ ЕЛДІҢ ҰЛЫМЫН

Киікті елдің ұлымын,
Киікті елдің,
Сұлулықты жасымнан сүйіп келдім.
Жүйткіп өткен жүйріктің сырын ұғып,
Жан құпия жадыма түйіп келдім.

Алтын жота,
Жез жамбас, күміс сағақ,
Екі көзден қалайша жылыстамақ.
Нәзік жандар сүйеді әлпештеуді,
Алақанға салар ма ем тірі ұстап ап.

Тірі ұстап ап,
Аялап еркелеттім,
Өткен-кеткен күндерді ертеп еттім.
Қызыл киік, қыз-киік, Құралайым,
Сағындырмай тағы да келсең етті...

Келсе егер ауылыма жақын ғана,
Жақын ғана, жасқанбай батылдана.
Құба жонда үріккені — нәзіктігі,
Оны атпаса атпайды ақын ғана.

Сақтанарың, деуші едім оқ екен ғой,
Мен білмейтін мінезің көп екен ғой.
— Атсаң-дағы жолыңды кесем дейсің,
Сұлуларда қорқыныш жоқ екен ғой.

Көз ұшында көп киік, санатпайды,
Күн шапағы көбейтіп қабаттайды.
Шұбатылған боз шаңдақ арасынан,
Тек біреуі артына қарақтайды.

Қарақтайды,
Ол қорқу, үрқу емес,
Қаратпайды,
Ақ сағым — сылқым елес.
Тәні жүйрік болған соң ол қайтсін-ау,
Жаны жүйрік болмауы мүмкін емес.

Өзі-дағы ақ сары гүл түсті екен,
Жүрегіме не қайран зіл түсті екен?
Ел шетінен өткенде елеңдеген,
Елжіретіп есіне кім түсті екен?

КҮЗ

Тау беткей қара шоғыр ыстаныпты,
Еменнің бойы әнтек қысқарыпты.
Ақ қайың жапырағы алтын сары,
Теректің үсті-басы мыстаныпты.

Саумалкөл айқын көкшіл Ніл болыпты,
Сұр жартас тақырланып піл болыпты.
Ой, алла-ай, балбыраған ақ науаттар,
Аңқыған иіс қайтып, гүл солыпты.

Қарағай жасыл желкен өң бермейді,
Күрең тал, кәрі шалдай өңмендейді.
Қаусаған кемпіріндей жиде жұтаң,
«Өрі тұр, от қызуым сөнген», — дейді.

Кер шілік көк жорғадай тепеңдейді,
Күз түгіл қысты бұзып өтем дейді.
Сыңсыған сыбызғымен сыбырласып,
Жез киік жылы жаққа кетем дейді.

Аспанда қайтқан құстар қиқулайды,
Қоштасып салған әні сиқырлайды.
Тірліктің әр қияны еске түсіп,
Жүрегің осындайда бір тулайды.

АЛАТАУ

Алатау жатады екен салаланып,
Қойнына әсем сұлу қаланы алып.
Орнатқан осы араға астанасын,
Қазағым бұл не деген дана халық.

Қоршалап қолдан құйған сарайындай,
Әр шоқы мәртебелі ағайындай.
Алатау Алматысыз тұрар еді-ау,
Әйгілі Мұхтары жоқ Абайындай.

Ойлы тау жатады екен дараланып,
Ақ шуда қарлы бұлты алаланып.
Жасыл бел, шұбар шатқал, құба жартас,
Көз шалса көкірегінде қалады анық.

Жұмақ жер ғажап екен көктемі де,
Жұмбақ жел сүйеді екен беттен өбе.
Ақсақал тау атасы осы десем,
Қаратау, Ұлытаулар, өкпелеме.

Көгеріп гауһар тана көл тұнады,
Айнала мың-мың жеміс көз құмары.
Жұмақтың жұмақтығын айтам десем,
Жетер ме мен білетін сөз тұмары.

Мол жұтып жеңіл ауа емінесің,
Бау сая құшағына берілесің.
Тұрғандай қарсы алдыңда аңсағаның,
Елтисің, маужырайсың, егілесің.

Гүл моншақ алма ағашы көлеңдейді,
Үңіліп тау да оны көрем дейді.

Ұлпа бұлт зәмзәм шырын бүркіп етсе,
Көңілің қызғаныштан елеңдейді.

Сол кезде сен де есіңнен жаңыласың,
Тишымай тентек жүрек қағынасың.
Қыз-алма қайдағыны еске салып,
Жоқ жерде сағынышқа салынасың.

Теңбіл сай, шатқал қойнау, тас қарақшы,
Жаңғырып ойды бөліп жалт қаратшы.
Көкорай, шүйгін шалғын мамырлатып,
Көз жұмып, құлай кетіп жатса жақсы.

Сонда бір үн келеді құлағыма,
Тіл қатқан алма ағаштың сұрағы ма.
Мәңгі құз, көк сеңгірден күле келген,
Әлде ол таудың ерке бұлағы ма?!

Көргенім түс сияқты бекер ме едің,
Япырмай, бұған да жер жетер ме едің?
Егер де қайрат-күшім жетер болса,
Арқалап ауылға алып кетер де едім.

СӘУЛЕТ

Сәулет — өнер төресі,
Сәулет — елдің өресі.
Мұнаралармен көрінер,
Ғасырлардың төбесі.

Сәулетсіз жетім бұл ғалам,
Саулет — тұнып тұрған өн.
Ескерткіштер сөйлеген,
Қалмағанда бір адам.

Пирамида, мазарлар,
Тарихтың сырын хабарлар.
Тілдеспей ме біздермен,
Тас бейнелі адамдар.

Сәулетсіз дәулет болмайды,
Сәулетсіз әлем толмайды.
Сәулетші де ақындай,
Өмір сырын толғайды.

Мейман келсе жеріне,
Бір көрер сені, мені де.
Сәулетің биік болмаса,
Сын тағады еліме.

Ей,
Шота! Саған сын келді,
Ащы тер шығар күн келді.
Дәуір үшін тәуір-ау,
Жасай алсаң бір белгі.

Өнерің досқа, жатқа сын,
Жақсыңды елің сақтасын.
Мен мақтасам досы дер,
Кейінгі ұрпақ мақтасын!

ТІРЛІКТЕ ОЙДА БАРДЫ АЙТҚАН ЖӨН-АУ

Бұл өлең атып алар қаз емес қой,
Ақынның күні де өңкей жаз емес қой.
Өзін-өзі жылатып,
Өзі уатар,
Мехнаты рахатынан аз емес қой.

Ақ көңіл, таза пейіл баладаймыз,
Өмірді ашық жүріп аралаймыз.
Адамды ойға орайтын жөй көп екен,
Тетігін таппақ болып саралаймыз.

Сүйеніш әлде кімге панадаймыз,
Ағаны қадір тұтқан бағалаймыз.
Дүниеде сұлулыққа іңкөр болып,
Жүректі жұрттан ерте жаралаймыз.

Жақсыны ту көтеріп бағалаймыз,
Жаманның көңіліне қарамаймыз.
Туған ел, жүгің болса арта берші,
Әліміз келгенінше шамалаймыз.

Бітпеген істі ойлап саралаймыз,
Біткені қанша екен деп санамаймыз.
Тірлікте ойда барды айтқан жөн-ау,
Бір күні тіл тартуға жарамаймыз!

РЕЙХСТАГТЫ АЛЫПТЫ РАҚЫМЖАНДАР

Рахымжан —
Ол кәдімгі рахымшыл жан,
Бауырмал, жат жаранды жақынсынған.
Ақжарқын, әзілге бай,
Ақынжанды,
Кезі жоқ кеуде қағып, батырсынған.

Сырымды көкейіңде түйші, жігіт,
Рахаңды сүйсең мендей сүйші біліп.
Жүйрік ой,
Бойынан дарқандығы шашырап тұр,
Көкірегі күйші жігіт.

Шамданса,
Көрген жауын алқымдаған,
Тік келген ажал оқтан тартынбаған.
Ол біздің сұңқар мінез,
Тұлпар мінез,
Шабысы шапқан сайын қарқындаған.

Күлер жерде,
Шынайы күліп бастар.
Бірақ байқа,
Басынсаң іліп тастар.
Шапшаңдығын байқашы, өткірлігін,
Өлшем жерден нақ пішіп тіліп тастар.

Қабағы бірде ашылып, бірде ашылмай,
Онда жоқ,
Тоң мінездік зіл тасындай.
Ескі дос,
Өкетер еліктіріп майдан сыры,
Туа сырлас құрдасындай.

Ел берсе,
Ер ұлына мың қасиет,
Қастерлеп сақтай білу шын қасиет.
Сол қасиет ту тікті Рейхстагқа,
Қазақ бойын көрсетер сында сүйеп.

Жанған отпен алысқан,
Шын арыстан,
Сені көрсем жарылам қуаныштан.
Аңыз адам,
Ардагер нағыз адам,
Кезім де жоқ басқаша сыр алысқан.

Кездескенде,
Мың алғыс үйем келіп,
Өзгеге еріншек тіл сүйемденіп.
Ақ жарылып сырымды сарқам тегіс,
Ішімнен өз ағамдай иемденіп.

Оған қызық көрінсе ақындығым,
Мен ұнатам кең мінез батырлығын.
Жан толқымай ешқашан айта алмайтын,
Бар менің,
Бір құпия жақындығым.

ҚҰШТАРЛЫҚ

Дос, бедел дос,
Масайраймын,
Көрсем ерен еңбегін,
Мәреден өтіп сенгенім.
Іштарлық жөніп сондайда,
Заңғарға замғап,
Келеді құлаш сермегім.

Өнерім болса,
Өнеге-үлгі ұстарлық.
Мен тындырған,
Табылса татым іс барлық.
Тұлпарлардың дүбіріне елігіп,
Сұңқарлардың самғауына құштарлық.

Терезем менің,
Ешкімнен де кем емес.
Теңізде толқын,
Далада жасар жел елес.
Жеңілістен жеңістерім көп болса,
Шекпен таңдап,
Шен іздеуші мен емес.

Құштарлығым тіршілікке тасыған,
Күндерім аз жадауланып жасыған.
Биік тау көрсем,
Бер жағынан таңырқап,
Ар жағында несі бар деп асығам.

Ынтықсам да,
Бір төуір жыр жазам деп.
Жүгім ауыр,
Болмай да жүр мазам көп.

Ақындықтың бабын таппай келемін,
Сөз кенінен,
Жер кенін көп қазам деп.

Кей арманым,
Ақ түс болып келеді.
Толастамай,
Толғантар ойлар жеңеді.
Ала шаңыт ақ бұрқасын бөгесе,
Бұлттардан қарап,
Алатау белес береді.

Ұмтылсақ алға,
Озғанға етпей іштарлық.
Арттағыға із салсақ,
Медет ұстарлық.
Тіршіліктің тірегі осы деп қалам,
Ғаламат сезім — жақсылыққа құштарлық.

ҚҰДА КЕЛДІ!

Құда келді!
Ауылға құда келді!
Есің неге шықты деп сұрама енді.
Құдашаны көруге құштар едім,
Жүрегіме жүгірмек ылаң енді.

Інілерім, қанекей, жүгіріңдер,
Құдағидың алдында бүгіліңдер!
Қозы көрген қасқырдай тесіреймей,
Қоян ілер түлкідей үңіліндер.

Құдаменен құдағи сынар елді,
Білдірмейік той толас,
Тынар жерді.
Өн шырқайық,
Ай, аспан жаңғырықсын,
Биге шығар от жанар, бұран белді.

Құда келді!
Келеді күй ақтарғым,
Қандырайын құрышын құлақтардың.
Жезкиік дүбіріне,
Күлкісіне салайын бұлақтардың.

Аққу өні,
Беу, құдаша!
Бізге де құлақ салғын.
Тостаған көз,
Томпақ бет ұнап қалдың.
Ақан сері, Біржан сал сияқтанып,
Тап қасыңа келеді құлап қалғым.

Біздің елдің әні бар «Жамбас сипар»,
Бір сипамай қоймайтын
мен де қиқар.
Шырқағаным ұнаса шабыттанам,
Өршелене шапқандай өрге тұлпар.

Құда келді, жеңеше!
Құда келді!
Ұмсындыр да қымсындыр қыран ерді.
Өкшеңемес,
бөксенмең басып бар да,
Сақтағаның қайда еді?
Шығар енді!

Құдаларды көрейік,
Күтімді етіп.
Шампанды құй,
Шапшытып, шүшілдетіп.
Өктем сөйлеп өндірте алдырыңдар,
Рәмкеңнің сыңғырын үкімді етіп.

Әзілмен жең,
Жауап сөз таппайтындай.
Тіліңді алдыр,
айтқаннан қайтпайтындай.
Қинайын құдашаны,
Қинай білмес құда, — деп
айтпайтындай.

Мені жібер!
Құдалардың қалмасын қызбағаны,
Құдашаны әйтпесе қызғанады.
Не де болса,
Қуаныш құтты болсын!
Ұлы тойдан ұлағат із қалады.

АҚЫН СОЛ ҒОЙ

Жұлдыз бейне нағыз ақын, нық кісі,
Қасым еді-ау қазақтың бір мықтысы.
Ол бар болса бүгінгі кей «Ірілер»,
Жүрер ме еді иба сақтап кіп-кіші.

Қасым деген жанар таулы жалын да,
Қасым деген сарқылмайтын дарын да.
Өзге ақынға жүк түспейді екен ғой,
Жер бетінде Қасымдардың барында.

Тағдыр неге қатал болдың ақынға?
Ажал үйір келе ме әлде асылға?!
Қазақта ақын көп дегенді айтып жүр,
Қанша дейсің тең түсері Қасымға.

Ақын Қасым ел тілегін толғады,
Батыр Қасым елді жаудан қорғады.
Өкініш боп естен шіркін кетпейді,
Қызық өмір сонша қысқа болғаны.

ТУҒАН ЕЛГЕ ҰСЫНАМ

Көшкен бұлтты
Мен өзімше түсінем,
Ойымдағым табылады ішінен.
Күндіз күнді құшақтап бір отырам,
Түнде айды терезеден түсірем.

Сүйсінемін
Бақытты той думанға,
Ат ойнатып жігіт қызды қуғанда.
Қара жолдың екі жағы екі дай,
Елең етем балуандар бел буғанда.

Бір күй үшін
Астымдағы атымды ал,
Әнші деген маған туыс, жақындар.
Жәй отырып
Арқам қызып кетеді,
Шырқай салып айтысқанда ақындар.

Бір жасарам
Гүл бүршігін жарғанда,
Елжіреймін құстар әнге салғанда.
Махаббат па, бұлбұл ма ол сайраған,
Шомып кетем бір сағыныш арманға.

Мен ояумын
Қала оттары сөнгенде,
Мен ояумын,
Мал таңертең өргенде.
Жер бетінде құдіреттей табынам,
Қырға шыққан шахтерлерді көргенде.

Масаттанам
Кездескенде достарым,
Күтпес күнде думандата қостарын.
Тәтті әңгіме
Кең мәжіліс үстінде,
Жасалады келер күнге жоспарым.

Ағаларға,
Жеңгелерге еркемін,
Жөнді ізіме інілерді ертемін.
Татулықты таза нәркес сақтаймын,
Егескенге мен де бір морт келтемін.

Ұлым, қызым
Ерке асыр ойыны,
Бәйбішемнің ысаяқ тіл — «сойылы».
Бәрі маған көрінеді кәдімгі,
Мәуелі бақ піскен шие, мойыны.

Бел қайысар қиындыққа төзе алам,
Жұрт тіл тартпас шаршы топта сөз алам.
Қуанғанның қуанышын бөлісіп,
Жабыққанның қам көңілін сезе алам.

Талай адам сырын шағып байқады,
Өмірлерін, көңілдерін айтады.
Қолда барды аяп қалған жерім жоқ,
Кім алдымнан қабақ шытып қайтады.

Мен де талай қиындыққа тоғысқан,
Менің де әкем оралмаған соғыстан.
Менің де анам ерте өткен өмірден,
Маған-дағы жақсы жандар болысқан.

Соның бәрі толғайды да тербейді,
Қуаныштар көп күттірмей келмейді.
Қысқа күнде қырық сұрақ өмірім,
Шешім табу оңай бола бермейді.

Біткен ісім аз болғанға қысылам,
Бұлтты еңсеріп, күннің шығам тұсынан.
Содан барып жүрегімде, жанымда,
Не барымды туған елге ұсынам.

ОҚЖЕТПЕС

Тау қайда Оқжетпестей керім-кербез,
Өзге тау ондай нәзік сезім бермес.
Тік қарап тілдесуге жасқандырған,
Қыз қалпы өзгермейтін өзің теңдес.

Бурабай тау етегін айналады,
Екі көз тамашаға байланады.
Оқжетпес суға қарап сыланғанда,
Жан жетпес сені көрем айнадағы.

Жұмбақтас көрсең естен жаңылатын,
Не ғажап сиқыр күш бар табынатын.
Қалғып тұр ұйқылы-ояу мен сияқты,
Түсімде көріп сені сағынатын.

Көкшенің көз тоймайтын ғажабындай,
Сексен көл сексен сұлу ажарындай.
Оқжетпес — ортасында Қыз Жібектей,
Орман, тау-думанды той базарындай.

Таулар көп әрбір жерге сүйеу-пана,
Деп айтар біреу батыр, біреу дана.
Памирлер, Гималайлар шұбап жатыр,
Оқжетпес — жер бетінде біреу ғана!

БҰЛТҚА ҰҚСАСПЫН

Бұлттан менін мінезім аумайды екен,
Қабағымнан қарлы ызғар қаулайды
екен.

Аяп кетіп өзімді аямасты,
Түнерсем де,
кей-кейде жаумай кетем.

Сәл жабықсам,
Әп-сәтте ашыламын,
Ой толқынын қуалай жасырамын.
Күн сәулесін құлшынып ала келген,
Ақ жаңбыр боп төгіле шашыламын.

Шашыламын,
Досымнан аянбаймын,
Ағыл-тегіл барымды баяндаймын.
Іні болып үйренем кішілікті,
Аға десең әр қашан саям дайын.

Жақсылыққа жанымды төн етемін,
Айта қалар сол шығар дәнекерім.
Бірақ, достым, ұмытпа, қастық етсең,
Найзағайы бұлттың да бар екені.

ҚҰС САЙРАН

Көлдің беті әсем әнге тұнады,
Қаңқылдасып құстар сайран құрады.
Екеу-екеу би билесіп масайрап,
Жылжи алмай төс тақасып тұрады.

Сарғайтса да сағыныштың тәттісі-ай,
Қуанышқа толып бара жатты сай.
Күз қоштасып күңіrentіп өтсе де,
Жаз келгенде кездесудің сәттісі-ай.

Көз алдымнан құстар қалқып өтеді,
Толқынданып көңілім көл боп кетеді.
Шұбатылған ақ көйлектен аумайды,
Су сипаған ақ қанаттың етегі.

ТІЛЕК

Күн артынан құштарлана күн шығып,
Өрге ұмтылар тынымы жоқ тіршілік.
Тегін өткен уақытты ойлап тебіренем,
Бос отырсам кетердей-ақ тұншығып.

Осындайда тұңғыықтан зіл шығып,
Ойда жоқта кетеді екен тіл шығып.
Маңдайыңның ыстық тері бұрқ етер,
Өз қолыңмен өз жүрегің шымшылып.

Емес қой ол
Қара басқа мұңшылық,
Ұлғайыпты балаларға сыншылық.
Ұлым молдау жүріп қалса далада,
Есігімнен мың кіремін,
Мың шығып.

Соғыс жылдар...
Балалығым кең сынып.
Әке жоқта жаутаң өстік, қымсынып.
Маған тиген жел құйынды көрмеңдер,
Ұлым, қызым, қос балауса гүл-шыбық.

ЖАС АҚҚУ

Қоскөлдiң тау жағынан таң атады,
Аққудың суда ойнайды балапаны.
Қиылып қимас достай қарағанда,
Дүрсілін жүрегiмнiң жаратады.

Сұлулар жер бетiнде санаулысың,
Жас аққу бәрiнен де аяулысың.
Бар ма едi сенiң-дағы бойда дертiң,
Қанатың қайрылғандай қаяулысың.

Еркем-ай, соншама көп ойнаймысың,
Сиқырлап сылаңдауды қоймаймысың.
Көркiңе кең дүниенi кенелткенде,
Өзiңнiң тағдырыңды ойлаймысың?

Ақ ерке, су перiште қиял ма едiң?
Көрмесем қиялыма сияр ма едiң?
Мен сенi сағынумен өтемiн ғой,
Сен маған бiр күнiндi қияр ма едiң?

КӨКШЕТАУ

Көкшетау өңге таңның төубесіндей,
Қызығы құмартқан қыз әуресіндей.
Көлдегі Оқжетпестің суреті, —
Сұлудың айнадағы сәулесіндей.

Бурабай тауды айнала жатқан екен,
Жұмбақтас суға белден батқан екен.
Ақбура шөлі қанып дөң асқанда,
Қай сотқар көзі қиып атқан екен.

Қос өркеш көшкен бұлтты өкшелейді,
Сал бойын сандықтастар дестелейді.
Сыры мол ел аралап аңыз болған,
Қазағым еркелетіп Көкше дейді.

Алыстан көкпеңбек боп мұнаралар,
Көз тойып, көңіл өсіп құмар қанар.
Жүректі бірде шымшып, бірде сипап,
Тамсантип таңырқатып сылаң қағар.

Қарағай қатпар тасты кесіп өскен,
Бәйтерек көкке бойы жетіп өскен.
Ақ балтыр сау қайыңдар билегенде,
Тал ойнап, қамыс басы желкілдескен.

Жан-жаққа бас айналып жаутаңдайсың,
Атүсті келсе-дағы қайта алмайсың.
Әу десең орман-тоғай жаңғырығып,
Аузыңа келген сөзді айта алмайсың.

Аққу, қаз екеу-екеу ойнайды екен,
Нәзік жан махаббатқа тоймайды екен.

От құшақ күйдірсе де шер тарқамай,
Сақ қыран шүйілсе де қоймайды екен.

Көрген жан шошынғандай шегінеді,
Екі аяқ екі аттауға ерінеді.
Аспаннан күн сәулесін қуа келген,
Ақ жаңбыр жалт-жұлт етіп себіледі.

Тас бұлақ таудан төмен сарқыраған,
Еркелеп көлге құлап арқыраған.
Мөп-мөлдір көкшіл таза су түбінде,
Құмқайрақ сары алтындай жарқыраған.

Екі көз шыр айналар тостағандай,
Айтқаным көргенімнен аспағандай.
Көгеріп көк белдеудей Есіл жатыр,
Көкшетау әудем жерге тастағандай.

Тау сері сексен көлі етегінде,
Жүргендей сексен сұлу жетегінде.
Қалайша соның бәрін қияр екем,
Соңыра көз жұмылып кетерімде.

ЕСІЛГЕ

О, туған жер,
Торғын тоғай Есілім,
Өр толқының сәби күнгі бесігім.
Сен жатпасаң өлеңіме бөленіп,
Өзіме-өзім етпес едім кешірім.

Есілді айтсам,
Жаңылғандай есімнен.
Бала болам,
Бір сұңгуге шешінген.
Ой сандығын астаң-кестең ақтарсам,
Өзен болам,
Еркін толқып көсілген.

Есілім-ай!
Сабырлысың, қызбайсың,
Ата мекен ескі арнаңды бұзбайсың.
Сарыарқаны төркініндей аралар,
Салтанаты сарқылмайтын қыздайсың.

Ақ қайыңдар
Алқалаған Есілім,
Жағалауға тал қалаған Есілім.
Алтын арпа, ақ бидайдың өлкесі,
Сенен алған миллиардтар есімін.

Тыңға тіккен ең алғашқы қостардың,
Есілісің тоқсан ұлтты достардың.
Палаткалар тұрған жерде — қалалар!
Жұлдыздары қонды жерге аспанның.

Көз алдымда қиқу салған аққуың,
Көз алдымда шөлкес мінез шат күнім.

Ұрпақтарға ұштастырғым келеді,
Қараторғай қалқуын, Үкілі Ыбырай «Гәккуін».

Мақым төсек қазотылы жас құрақ,
Зәм-зәм еді-ау салқын саумал тас бұлақ.
Құлшынушы ек Құлагерге мінгендей,
Ағаш атқа жайдақ мініп шапқылап.

О, туған жер!
Торғын тоғай Есілім,
Өзің аштың маған өмір есігін.
Тоса білген майдандағы ардағын,
Анам болған бір ардақты жесірің.

Біздер содан
Есен қалған аманат,
Естімедік олар жайлы жаман ат.
Ақ сүтпенен бойға сіңген арман бар,
Болып өту өзің сүйген азамат.

Қайда жүрсем
Есіл, сені сағынбай,
Шыдар ма еді сезгіш жүрек жарылмай?
Бір бөлшегін бүтін сақтап қойыпты,
Қызылжардың құлан өтпес жарындай!

Қайда жүрсем,
Көп үзбеймін қарасын,
Жыл мезгілде жылы сөлем аласың.
Сағынышым құс жолындай жалғайды,
Жалғыз тау мен Ұлытаудын арасын.

Қимас жанның қайталауға есімін,
Жетпей де жүр кейбір кезде кесімім.
Қарақат теріп жүргенімде жағаңда,
Қарақат көздің естіп едім шешімін.

ЕЛЕСТЕУ

Жидек пісіп,
Мойыл шие толғанда.
Егін пісіп,
Шөп шабылып болғанда.
Не көрмейсің,
Не түспейді есіңе,
Сырымбетте санаулы күн болғанда.

Жас қайыңдар назданып көз байлайды,
Сандуғаштар сағыныш ән арнайды.
Бір ескі жол,
Топырағында таныс із,
Ирелеңдеп елес көшін жалғайды.

Бұл екі аяқ,
Қайда сонда бармайды.
Шолып қайтам,
Жақынды да шалғайды.
Үндеместен,
Қарсы алардай әлде кім,
Сол ескі жол көз алдымнан қалмайды.

Шаңқай түсте сөнген жұлдыз аққандай,
Жалт қараймын,
Анамды іздеп тапқандай.
Иығына күйентесін іліп ап,
Құдық жаққа кетіп бара жатқандай.

САРҚЫЛЫП САҒЫНЫШЫМ ҚАЛМАС ПА ЕКЕН

Жүрегім
Жүзі қайтпас алмас па екен?
Жарқылы жыр жетелеп бармас па екен?
Құрметті бір қонағын өнімді айтып,
Өуреке ойда жоқта салмас па екен.

Білем, сен ішқұса боп өкінесін,
Сунып,
Жұрт көзінше бекінесің.
Тыңдай бер жүрегіне жылы тисе,
Ем іздеп енді кімге өтінесің.

Аңсатпан көктен жұлдыз өперем деп,
Тамсатпан отырғандай Мекеден кеп.
Тебірентем,
Тебіренемін,
қимас күндер.
Біразын көз алдыңа әкелем деп.

Ол күндер
Ұмсындырған арман күндер,
Ауылда артымызда қалған күндер.
Тұңғыш гүл —
Тұншықтырған дәру исі,
Көрген түс, көктем сағым
жалған күндер.

Жүрегім
Жүзі қайтпас алмас па екен?
Жарқылы жанарыңмен жалғас па екен?
Өзендей көл шетіне жете алмаған,
Сарқылып сағынышым қалмас па екен?.

МУҚАШТЫҢ ӘҢГІМЕСІ

Қыз келетін боз тайларын жетектеп,
Мен жетуші ем Есіл бойын етектеп.
Құшақтатпай шыбын-шіркей болғанда,
Ерке тайлақ үрке қашар секектеп.

Жалынсам да
Жем берем деп оңтайлап.
Жын қаққандай,
Ойнақтайтын боз тайлақ.
Қыз кететін түйесінің соңынан,
Суат жақта пері бардай ойбайлап.

Ес шығатын,
Ағасынан сасқанда,
Ұзын сирақ қолы қатты тастан да.
Жас баланы дарға асу бардай-ақ,
Қос құлақтан көтеретін аспанға.

Босатпайтын,
Зығырданы қайтқанша,
«Оллаһиды» он қайтара айтқанша.
Сорлы құлақ
Сіреметтей созылды,
Бісмілләдан қыз ләззәтін татқанша.

Жылдар өтті,
Қосылыстық біздер де.
Оқу бітті,
Алып келдім қызды елге.
Ақ ниетпен құттықтады ағасы,
Амалы жоқ «оллаһиды» іздерге.

Өңгімені боз тайлақтан бастайды,
Сөз шылбырын,
Бізге сілтей тастайды.
Қайны ағаға қарсы шығу қайда бар,
Құлақ түгіл иықтағы бас қайғы.

Қарындасын ұрысқан болды:
— Шырағым,
Қалай жеткен озбырлыққа шыдамың.
— Қарағым-ау, осы күнде істер ең,
Баяғыда жұлып алсам құлағын.

Маған айтты:
— О, күйеужан, ұнадың,
Обал бопты,
Бекер содыр сынадым.
Жаратқанның жар болғаны өйтеуір,
Түп орнымен кетіп қалмай құлағың.

СЕРІ КҮНДЕР, ҚАЙДАСЫҢ

Сағынышым жүрегінді жайласын,
Сандуғаш боп көкірегінде сайрасын.
Құрбылармен құлын-тайдай тебіскен,
Сайраны мол, сері күндер, қайдасың?

Зымырайды уақыт тыным ала алмай,
Тебіренемін жан тыныштық таба алмай.
Тербетеді, тілдеседі домбыра,
Қайран жастық қайтып келер хабардай.

Жылдар жылжып бара жатыр өріге,
Артта қалды кешегінің бәрі де.
Маң бәйбіше жұбайларды қыздар деп,
Өзімізді жұбатамыз әлі де.

БІР КҮНІ БӘРІМІЗДІ САҒЫНДЫРАР

Қуаныш маған тегін берілмеген,
Барымды жиып келем терімменен.
Сәтті күн ғасырмен тең болады екен,
Еге алсаң егісінді егілмеген.

Біреуді асау дейді, тентек дейді,
Біреуді қыз мінезді еркек дейді.
Өркімді өз орнына әділ қойып,
Бәрібір уақыт әжем жетектейді.

Жаманды біржолата құлыптайды,
Жақсыны ел әлпештеп ұмытпайды.
Кеудесін кейбіреулер көтергенмен,
Ақымақты ардагерге жуытпайды.

Туған ел, бүгінгі салт-сәні жақсы,
Қуанам-айналамның бәрі жақсы.
Көрсетер шаңырақты шартарапқа,
Сырбайлар, Бауыржандар бары жақсы.

Келмейді өлең жеңіл ермегіме,
Тебіренем айтар сөздің келгеніне.
Не тынып, не тынбасын ойламадым,
Қуанам соңдарынан ергеніме.

Терең ой, меруерт сөз табындырар,
Солардай болғай-ақ бір ағындылар.
Жүргенде ортамызда ардақтайық,
Бір күні бәрімізді сағындырар.

РОМАНС

Оралмас күндер қалды артта,
Сен едің биік қиялым.
Сағыныш толы сағатта,
Өлеңге бәрін құямын.

Қимастық, үміт, жұбаныш,
Сияр ма жеңіл сөзге де.
Қияда жүрсің тым алыс,
Жар болып бүгін өзгеге.

Жанарыңнан нұр ұшқын,
Жүректе жатыр шықпастай.
Түсінісер дұрыс күн,
Табылмай кетті, ұқпастай.

Айтылмаған сыр жетім,
Көңілде қалар күйігі.
Таптырмай кетті бір шешім,
Арманның асқар биігі.

Аңсап бір алғаш көруге,
Жырымды тұңғыш арнаппын.
Ақындық деген шеруге,
Сол күні келген солдатпын.

Өзіңе де сездірмей,
Өзіме ғана сарнаппын.
Тұрмайды екен сөз жүрмей,
Тұрлаулы етіп жалғаттым.

Сен жазықсыз арусың,
Жанымнан жылу сезбеген.

Өлеңімнен танырсың,
Құпия болса көздеген.

Жаралы жалғыз құралай,
Сүймесіңді сүйіпсің.
Жүрген жоқ жігіт ұнамай,
Сен одан көп-көп биіксің.

ЖҮРЕГІМНІҢ ЖҮЙТКІП ӨТКЕН ЕЛІГІ

Жанарыңнан
Жан сезімі төгілген.
Маралым-ай,
Маған дара көрінген.
Қалқып өтші,
Шалқып өтші тағы да.
Сарыарқадай,
Бұлаң белді өрімнен.

Қоярмысың,
Қиялды қозғамай.
Қызығын мол,
Көк сырғанақ жорғадай.
Келбетінді,
Жер бетінде көргенде.
Жыр тегілер,
Оқыс келген олжадай.

Бұлғақтаған,
Бұлғын сезім ойнайды.
Сырғақтаған,
Сылқым кезін ойлайды.
Ұзақ кеткен,
Ұзап кеткен бейнеңді.
Егде күндер,
Ойламасқа қоймайды.

Балалықтың,
Балғын туған серігі.
Асқақтаған,
Асау шақтың желігі.
Қай қияда,
Кетіп бара жатырсың,
Жүрегімнің жүйткіп өткен елігі?

ЖОЛ — ЖҮРЕКТІҢ ӨМІРІ

Беу, жарандар!
Жол шақырса тартынба!
Жол — төуекел ата-баба салтында.
Кейінгілер қайталарлық қызығып,
Қандай бақыт!
Ізің жатса артыңда.

Жол жақсылық
Тіршілікті жалғайды,
Жол келешек, ертеңіні барлайды.
Кешегісін тез ұмытар жандар бар,
Жол шежіре, жай сызылып қалмайды.

Кірпік қақпай талай жаңа таңды ашып,
Кейбір жолды мекен етті сан ғашық.
Сол алғашқы
Біз кездескен жолдағы,
Жатқан жоқ па жүректерге жалғасып.

Өткен күнге өшпес белгі болардай,
Кейбір жолдар қалды мәңгі жоғалмай.
Өкініші ел өзегін өртепті,
Осынау жолдан
Сұңқарлары оралмай.

Кейбір жолдар ел шетінде жабығып,
Құба белде жатыр үнсіз қамығып.
Осы жолмен ұлым есен келер деп,
Ғазиз ана көп күтті ғой сағынып.

Кей адамдар жолға шықпай сөнеді,
Жолға шықса, жолдас жолын бөгеді.
Ондай жандар

От басында омығып,
Өзін өзі тірісінде көмеді.

Сақ қырандар
Жол қызығын көреді,
Өлсе де олар биік құзда өледі.
Арыстардың жарық жұлдыз бейнесін,
Ел дәріптеп еске сақтап келеді.

Жолдар... Жолдар...
Тіршіліктің тамыры,
Жол — талабың, тағдырыңның тәңірі.
Тоқсан бағыт таңдаулысын табарсың,
Жол — махаббат,
Жол — жүректің өмірі.

МАЯКОВСКИЙ РЕКТОР БОЛЫП КЕЛГЕНДЕЙ

Академик Е. А. Букетовке

Ақындардың сыр бүгүі бекер-ау,
Шынымды айтып,
Шын еркелік етем-ау.
Құрдасымдай көрінуші ең кей-кейде,
Паспортыңда жасың үлкен екен-ау?!

Сені көрсем,
Жүйрік болам.
Білмесімді білгендей,
Жабылыққа бір көнбей.
Қуанамын інілігім сәтті боп,
Ағалыққа жаттықтырып жүргендей.

Металлургсың, ғалым әрі ақынсың,
Содан болар маған көп-көп жақынсың.
Көкжиекте нардай тұлғаң көрініп,
Қатарыңнан озып бара жатырсың.

Кең төсіңе алтын лавр таққаның,
Ел сенімін, өне, мықтап ақтадың.
Қайтты сонда
Конвертордан от шарпып,
Түтін жұтып, күкірт дәмін татқаның.

Құздай боймен,
Қыздай мінез сақтадың,
Маңызданып, мәнсіп кеуде қақпадың.
Келіседі профессор болсаң да,
Галстукті ойқы-шойқы таққаның.

Ал, Ебеке!
Жаным құштар жаныңа,
Мен қызығам сенің еккен бағыңа.
Селеніңнен өлеңінді қалдырмай,
Теллур теңдеп келдің кемел шағыңа.

Сені көрсем —
Есенинді көргендей,
Шалқып кетем, жүрегім жыр өргендей.
Қуанамын — мына біздің КарГУ-ге,
Маяковский ректор болып келгендей!

КЕЗДЕСУДЕН KEЙІНГІ ОЙ

Сен қалай топ ішінде күлім қақтың,
Жүректің тыныш жатқан тілін таптың.
Баяғы көктемдегі,
Өткендегі,
Қимастық, қапа, наздық зілін жаптың.

Махаббат сиқырлы бір шағы ма еді?
Қинады күлкің қалай тағы мені?
Ақ жаңбыр бүркіп өткен қарақаттай,
Қос жанар неге жаутаң қағып еді?

Сырымды тірі жанға сезіндірмей,
Неге әуре болғанымды өзім білмей.
Есіме түсті күндер елеңдеткен,
Оралды түндер өткен көзімді ілмей.

Жоқ менің екі қайта ұсынарым,
Тілсіз тіл сезім отын ұшырамын.
Беймәлім сәт жетелеп кездескен соң,
Мен кімнің өсегінен қысыламын.

Жұруші ем,
Сен мәңгілік жоғалғандай,
Сергітті күлкің дерттен оңалғандай.
Отырды жігітің де сабыр таппай,
Жүрегі сол күлкіңмен
тоналғандай.

Кездесу бәрімізді қинап кетті,
Ой өрбіп, бойда сезім ширап кетті.
Білмеймін сенің менен не алғаныңды,
Бір күлкің мың қуаныш сыйлап кетті.

ТЕҢІЗГЕ

Бірінші өлең

Па, шіркін! Шалқар көк теңіз,
Жатырсың тыным ала алмай.
Толқыған атжал, көп-көп із,
Сырма боран даламдай.

Анталаған бау-бақша,
Қалқалаған шарбақтай.
Сал самырсын тау жақта,
Сапта тұрған солдаттай.

Сағымы селдір айдының,
Сарыарқаның өріндей.
Сескендірер айбының,
Қайын атамның төріндей.

Өксігіңді бассайшы,
Ерке Толқын еміншек.
Бет пердеңді апсайшы,
Су перизат, келіншек.

Тартамын-ау мың азап,
Не мінім бар байқамай.
Көз саласың сығалап,
Сынай қалған қалқадай.

Ұмтыласың сен неге,
Жолаушыдан сақтанбай?
Құлшынамын мен неге,
Таңсығымды тапқандай?

Екінші өлең

Таңертең теңіз тербелер,
Қозғалтып біреу өткендей.
Көкірек сонда тебіренер,
Жүрекке сыры жеткендей.

Толқындар ақса жарысып,
Теңіздің бетін сөккендей.
Қаламын ләззат алысып,
Өзгені жаным сеп көрмей.

Кей толқын үнсіз қалды ма,
Жорыққа күш жиғандай.
Қарт Қырымның алдында,
Сертке жанын қиғандай.

Өрең келіп кей толқын,
Біржолата шөккендей.
Мәре көріп кей толқын,
Масайрайды өктемдей.

Кей толқын соңғы шайқаста,
Ел разы ерлік еткендей.
Кей толқын алғаш айқаста,
Хабарсыз болып кеткендей.

Толқындар көпсе сабылып,
Су келбетін көркемдей.
Мен өзінді сағынып,
Тұра алмаймын өртенбей.

Үшінші өлең

Арыстандай ақырып,
Самғайды толқын алысқа:
Корабльдей атылып,
Сапар шеккен ғарышқа.

Туласа толқын теңізде,
Дүлей тентек ойнақтап.
Бұла-тел өскен егіздей,
Шыдай алман бой сақтап.

Толқындар ыршып зулайды,
Құрықтан қашқан жылқыдай.
Шаужайласа шулайды,
Бірін-бірі жұлқылай.

Бүктетіле жөнкиді,
Алдымнан ытқып өтердей.
Тақым тисе мөңкиді,
Лақтырып тастап кетердей.

Жабысып, қалмай мен келем,
Жеңбей қайтпас қиқардай.
Жүйткісін деймін жел кедем,
Жүйрікке жаным іңкәрдай.

Төртінші өлең

Тұрамын келіп кешқұрым,
Жүректі толқын шалғандай.
Тірлікте таппай еш тыным,
Құлшынып өту армандай.

Теңіз жатыр жайраңдап,
Шет шеңбері көрінбей.
Қайтатын аз күн сайраңдап,
Сағынған достың төріндей.

Көрінсе лағыл ақжарқын,
Көзге жылы көлеңдеп.
Келеді суға тау жақын,
Иіліп аспан төмендеп.

Момақан қалпы тамаша,
Сыбырға құлақ түреді.
Бірдеме сезген балаша,
Қызара бөртіп күледі.

Хош, теңіз!
Толқын көші де,
Барамын қимай жағанды.
Жүрсем де шалқып төсінде,
Сағынған екем даламды.
Маған кешу етерсің,
Қоштасарда қинасам.
Жүрегімде кетерсің,
Құшағыма сыймасаң.

АЛАКӨЛ

Шетінен жеті қабат ала белдің,
Айдыны жарқырайды Алакөлдің.
Ну қамыс су көмкерген сақинадай,
Есіме қыз кірпігін сала бердің.

Көп отар жайлауында Алакөлдің,
Шопан қыз, дидарыңды шала көрдім.
Жарқ етіп жанарыңнан жалғыз ұшқын,
Тіл қатпай көл шетінде қала бердің.

Алакөл маған көңіл бұрғандайсың,
Желкілдеп қамыс-құрақ ырғалмайсың.
Көремін тәтті түстің аясында,
Ей, қалқа, әлі күтіп тұрғандайсың.

ЭЛЕГИЯ

Көнілсіз күндерім бар,
Көз ілмес түндерім бар.
Оңаша кеңесетін,
Бір сиқыр үндерің бар.

Таусылмас сырларым бар,
Сарқылмас жырларым бар.
Өзіңмен еріп кеткен,
Тамаша жылдарым бар.

Көзіме елестейтін,
Кінәлі емес дейтін.
Кейде бір кездерім бар,
Кел жақын кеңес дейтін.

Кездесе айқын алаң,
Шынымды айтып алам.
Өзіңмен не жоғалттым?
Бәрін де қайтып алам.

ӨЗІҢНЕН АЛҒАНЫМ СОЛ

Мен сені шырт ұйқыда сағынамын,
Көңілім күй, жаным жыр боп арыламасын.
Мұңайсаң маңдайыңнан иіскеп қайтып,
Қуансаң көз алдыңнан табыламын.

Түсімді өңім бе деп жаңыламын,
Сол күні қанша жүктен арыламын.
Шаттансам шақыра алмай әуре болып,
Қиналсам жалғызсырап жабығамын.

Ерте өткен аз күндерді көп етемін,
Сол күндер ғажап еді — деп өтемін.
Бір қатты қинағанда түсінерсің,
Өзге емес көз алдыңнан мен өтемін.

Көктемде жан теңгермей жақын еттің,
Жаз келмей жалғыз оқпен атып өттің.
Өзіңнен алғаным сол, бергенің сол,
Сырымды жұртқа жаяр ақын еттің.

ЖЫЛҚЫНЫҢ ДҮБІРІ

Сақшыдай бұлақтың басында,
Бір бейіт тұр мүлгіп.
Көнерген қу жалғыз тасына,
Қонады түн жым-жырт.

Жан емес ол қазақ атақты,
Паш етер қылығын.
Тек қана өлерде атапты,
Ақырғы тұғырын.

«Салмандар тас мазар аулаққа,
Артық жер атайын —
Депті ол, — жылқы үйір бұлаққа,
Басында жатайын.

Бір рет далама қарайын,
Тастауға қимастай.
Бір жұтым қымызға қанайын,
Қайталап құймастай.

Бір рет тұлпарға мінейін,
Ерттеулі қалсын деп.
Бір рет аруды сүйейін,
Шәрбәтім қансын деп.

Бір атым насыбай атайын,
Бітерде ғұмырым.
Сонан соң мәңгі естіп жатайын,
Жылқының дүбірін».

* * *

Қамыққанда күймен жүрек жамаймын,
«Сарыарқада» жау жасқанар бар айбын.
Құрманғазы бабамызды дауылпаз,
Дауыл күйлер дарабозы санаймын.

«Саржайлауы» елдің мұңы толқыған,
Оны тартсам сейіледі мол тұман.
Ойлы күйлер ордасындай Тәттімбет,
Дәуір сырын жеткізуге ол туған.

Тәтті бабам көңіл күйін татқызды,
Ащы күйді ел ұғатын сөт қызды.
«Көкейкесті» мұң мен шері қазақтың,
Кенесары өлген күні тартқызды.

Көңіл өсті жетіп бүгін азат күн,
Күнде естиміз ғажаптарын ғажаптың.
Ел белгісі «Сарыарқа» мен «Саржайлау»,
«Көкейкесті» — Полонезі қазақтың.

2010.
Астана

АЛЫСТАП БАРАМЫН ЖАҒАДАН

Кең жалған әр күнін санаған,
Көңілде қобалжу бар алаң.
Туған жер, көркіңнен көз жазып,
Алыстап барамын жағадан.

Жаңары мың толқып қараған,
Жан анам шықпайды санадан.
Желкендей қияда шарықтап,
Алыстап барамын жағадан.

Сыйласқан келгенше шамадан,
Тату дос, қыл өтпес арадан.
Достарым тетелес азайып,
Алыстап барамын жағадан.

Шалғайды барлауға жараған,
Көгілдір ту тікті бар алаң.
Егемен еліме сәт тілеп,
Алыстап барамын жағадан.

Шөберем жанарын қадаған,
Тілегі туса екен қалаған.
Қазақ боп өссе екен деп ойлап,
Алыстап барамын жағадан.

Таңырқап үңілсе сан адам,
Ауылым, кетейін садаған.
Жұқарған қалпына күйзеліп,
Алыстап барамын жағадан.

Асқандай көп төзім шамадан,
Жасқандым жүректе жарадан.

Көрілік қайратты азайтып,
Алыстап барамын жағадан.

Қызғандай асау күй сағадан,
Толғаныс күш берді жаңадан.
Оралып келермін — дегім кеп,
Алыстап барамын жағадан.

11.12.2009.

ТӨРТ ДІҢГЕГІ ҚАЗАҚТЫҢ

Абай, Шоқан, Мұхтар, Қаныш — төрт діңгек,
Төрт бағана ұлт тірегі деп білмек.
Даналарын қазағымның сөз етсек,
Сол төртеуін бұрын атау зор міндет.

Гетеменен үндес жатқан әр елде,
Таңсық болсақ ойлы, нұрлы мәнерге.
Заманыңда
Сол төртеуі жеткізді,
Қазақ атын өркені мол әлемге.

Төрт бағана жаңғырығы кең еді,
Дүйім елді дүбірімен жебеді.
Ардақтады олар Абылай аруағын,
Ұран етті Едіге, Сырым, Кенені.

Ахмет, Мағжан, Ілияс, Сәкен секілді,
Арыс тұлға алыптар бар не түрлі.
Ораз, Тұрар, Әлібилер, Халелдер,
Төртеуіне жалғас болып жетілді.

Туған елге құтты күндер орнап тұр,
Тебіренемін біршілікке толғап сыр.
Алғысым мол Тәуелсіздік туына,
Төрт діңгекті қошаметтеп қолдап тұр.

1998.

ЖЕЗҚАЗҒАНЫМ — ҚАНЫШТЫҢ ЖАН-ЖҮРЕГІ

Қанышы бар қызық қой өмір деген,
Қанаттанып күш алып көңілденем.
Атын айтсам алыстан бой тастайды,
Таңғажайып белестер көрінбеген.

Ғибрат алдық заңғайыр данадан біз,
Ұлытау, Баян жалғас деп санағанбыз.
Қаныш десең — Жезқазған елестейді,
Сол қаладан ер жетіп тарағанбыз.

«Жезкиіктей» жанымның дәру әні,
Ол — гүл, дала перзенті, ару әні.
Мойыл қара көздері мөлтілдесе,
Жүрегіме отты ұшқын дарығаны.

Кенші күнім, кең құлаш отты күнім,
Ең ғажайып Ұлытау тосты гүлін.
Жезкиіктің жезқанат желісіне,
Қоскөл жақта аққу, қаз қостым үнін.

Қаныш — Кеңгір, Қаныш — кен, Қаныш — қала,
Естен кетпес жақында, алыста да.
Жезқазғандық жігітпін! — деп қуанам,
Қуат берген бойда ар, намысқа да.

Шығыс жақтан қызыл мыс таң кіреді,
Бірге келер Сарыарқа нәрлі лебі:
Сол секілді ешқашан ажырамас,
Жезқазғаным — Қаныштың жан-жүрегі.

КӨРГЕНДЕ ҚҰЛАГЕРДІҢ ЕСКЕРТКІШІН

*Құлагер, әкең — тұлпар, шешең — сұңқар...
Ақан сері*

Басында алты қанат аққан жолдың,
Көкшеге Астанада аққан жолдың.
Бейнесін Құлагердің көз шалғанда,
Құйғытып өзім бірге шапқан болдым.

Шырылдап бұлт төсінде дара толғай,
Адамға зарын қосып «Қараторғай».
Ақанның Құлагері мерт болғанда,
Қызыққа қалып еді-ау, дала толмай!

Алты Алаш аңыз болған баласына,
Адамның ем таратар жарасына.
Құлагер дара шауып бара жатыр,
Оралып сүйген байтақ даласына.

Құбылыс алтын мұра арнасындай,
Жылқыда ерен жүйрік бар ма осындай?!
Сүйсіндім «Қазақ елі» мұнарасы,
Самғаған Сарыарқада жалғасындай.

Шыдатпас жал-құйрығы көз түсірмей,
Кім қалар бұл ғажапты кең түсінбей?!
Барады жер мен көктің арасында,
Құлагер тәуелсіздік белгісіндей.

Асқақ өн, асыл жырдың аққан селі,
Қазақтың асып туған ақтаңгері.
Бір аунап түскен шығар мәңгі ұйқыдан,
Жан досы Құлагердің Ақан сері.

Заулаған ерке Есілдің жағасында,
Қуанып құстай ұшқан қарасынға.
Кезіме Ілияс ағам елестеді,
Көкше мен Жетісудын арасында.

Адалдық, зұлымдықты жеңді нұрын,
Меңдеген дертті басар келді күнім.
Құттықтап Сұлтан атты мүсіншіні,
Аталық ақ батамды бердім бүгін.

Көз салсақ баяғы өткен арыстарға,
Тартады тұла бойда намысты алға.
Шабысы Құлагердің шақырып тұр,
Елімді талай озар жарыстарға.

Ел жаңа, жоқты іздеуге туды сай күн,
Тағы бір беріштенген бітті қайғын.
Құлагер ескерткіші ғажап екен,
Қуанып бар қазақты құттықтаймын!

04.11.2009.

КҮЙ ПАТШАСЫ НҮРҒИСА

Сазгерлік әлемінін сәні де сен,
Сарбазы, саңлағысың әрі көсем.
Нұр-аға, жер бетінде есен жүрген,
Тәттімбет, Құрманғазы бәрі де сен.

Әулие, Қорқыт-Ата ұранысың,
Әлемге әйгі сиқыр тың ағысың.
«Отырар сазы» болып жалын атқан,
Бабалар жағып кеткен шырағысың.

Нұр-аға! Атаң түрік асылысың,
Сазгерлік от-найзағай жасынысың.
Абайдай өз заманын толғап өткен,
Ән мен күй асау толқын ғасырысың.

Күн күліп, жан толқытқан таң самалы,
Секілді естіген жан тамсанады.
Нұрғиса — деген сөзден күй төгіліп,
Нұрғиса — деген сөзден ән тамады.

06.09.1995.

ДАНАЛЫҚ КӨКІРЕГІНДЕ ҰЯ САЛҒАН

Ақселеу Сейдімбекке

Ақселеу, жақсы көрген інім едің,
Жайладың зиялылар ірі легін.
Әйгілі ғалым, ақын, сазгер, әнші,
Күй тартсаң тарқатушы ең елдің шерін.

Не жазсаң жалт қаратты үнің көпті,
Шындықты жайнатуға тілің жетті.
Тарихқа «Дәурен-айды» шырқап кірсең,
«Күмбірі күмбездердің» тұғырлы етті.

Алқа топ тыңдаушы еді тына қалып,
Дән разы қанды талай құмары анық.
Даналық көкірегіне ұя салған,
Аңқыды әр сөзіңнен ғұламалық.

Болған жоқ жас дүлдүлдер аз жаныңда,
Жәнібек, Бекболатпен маздадың да.
Ой салған өзіме де себің тиді,
Тағдырын «Тәттімбеттің» жазғанымда.

Сөйлетсең күймен толғап далалықты,
Шежіреге шеберлігің дара бітті.
Ауызша тарихына қазағымның,
Елде бар жиып бердің даналықты.

Ешкімге қабақ шытып шетінбедің,
Бір сырлы, сансыз қырлы өтімді едің.
Бүкіл ел «Ахан» десе, Алаш ұлы,
Ардақты Ахмет-аға секілді едің.

Нар едің ортасында «пысық» көптің,
Биікке өзге жетпес пісіп жеттің.
Шіркін-ай, жұмбақ елім осы шығар,
Бақиға жаяуламай ұшып кеттің.

11.09.2010.
Астана

«ГӘККУ» МЕН «ГАУҺАРТАС»

Құлпыртса нәркес гүлді гүл,
Тірі жан қалай тамсанбас.
Қос бұлбұл — Күләш, Бибігүл,
«Гәкку» мен асыл «Гауһартас».

Бір ғасырдың басы мен,
Өнге ораған аяғын.
Түрленткен екі асылмен,
Асқақ өн өмірбаянын.

Тәтті әуен ашсақ түндігін,
Жарқылын байқа ғажаптың.
Күләш пен біздің Бибігүл —
Қос жұлдызы қазақтың.

Өн жебесе әр ұлтты,
Мән беріп дербес мәнерге.
Қазақтың үнін танытты,
Қос сандуғаш әлемге.

Өн-күйсіз өтпес бір күнім,
Шарықтар нұрлы, сырлысы.
Бүгінгі Мақпал дүлдүлім,
Қос жұлдыздың сіңлісі.

Еліме атқан арай таң,
Шалқыса жебеп бірлігім.
Туады әлі талай сан,
Жас Күләш, сәби Бибігүл.

Тотылар сайрап әлі де,
Жалғасар әсем өн кеші.
Төгіліп тұрар бәріне,
Қос жұлдыз жарқын сәулесі.

ТӨЛЕГЕН МОМБЕКОВКЕ

Күйге құмар адамдардың жүрегін,
Бір емес-ау, мың жарылқап жүр едің.
Сен де аттандың бақи жаққа, жан аға,
Тірі жүрген дүлдүлдердің бірі едің.

Жүрек жалғап ойлы, мұңлы көп үнге,
Өң беріп ең бүкіл байтақ өңірге.
Бір жұлдызым ағып түсті аспаннан,
Шертпе қоңыр күмбір тастап өмірге.

Өнерлі едің аңыз, дастан, қиялдай,
Қалды-ау, шіркін, сал домбыраң бұралмай.
Тәттімбеттің аңсап алтын тұяғын,
Тұрмын ыстық көздің жасын тия алмай.

02.03.1997.

ФАРИЗАҒА

Жасарыпсың Фариза...
Аумастай албырт кезіннен.
Жырыңа жақұт жан риза,
Жаралған мөлдір сезімнен.

Шырылдаған шындықтың,
Шырын бұзбай жыр еттің.
Тіліңмен ойлы құлпырттың,
Бергені сол қой құдіреттің.

Жасыңды жеткен санасам,
Жаздан артық күзбен тең.
Тал бойына қарасам,
Күнде сонар қызбен тең.

Емес-ау бөрі жәй тегін,
Айтылмас сырды жыр тасыр.
Жұтынса жүрек, өйтеуір,
«Ағатайлап» құртасың.

Тәуба дейміз біз бұған,
Қайтейін сөзді шұбалтып.
Шарықтай бер қыз-қыран,
Жыркұмар елді қуантып.

30.11.2009.
Астана

ЖЕЗҚАЗҒАНДЫ «ЖЕЗКИІК ЕЛІ» ДЕЙДІ

Жақсыгелді Сейіловке

Айналайын атыңнан Жақсыгелді,
Тағдыр сені дос етіп жақсы берді.
«Жезкиіктің» дүбірі тасқындатты,
Жыр маздатқан бойымда жас жігерді.

Жүрегіміз лүпілдес үн шығарды,
Сағынышқа тап солай тұншығар кім.
Мәңгілікке жол салған осынау әнмен,
Айды аспанға құлшынтып бір шығардың.

Жез қопарып, баптасып егісін де,
«Жезкиік» жүр жүйткітіп ел ішінде.
Жүгірткендей соңынан екеумізді,
Жұмбақ жатыр сол киік желісінде.

Жез қанаттың сөз етсем ағының кең,
Сағынып ем, тағдырға табынып ем.
Жалын қостың жүректе жанған отқа,
Қорқыт-Ата қоңыржай сарынымен.

Сөз бен әуен желісін келістірдің,
Бір арнасы табылды егіз сырдың.
Адам жанын толқытты ән төресі,
Туған елді кең жайлап өріс құрдың.

Шырқап, толғап, тебіреніп теңселемін,
«Жезкиікке» өмірде көп сенемін.
Қайда барсам алдымнан қарсы алады,
Жырлай, жырлай көп жылдар көксегенім.

Сені мейлі іздесін, мені мейлі,
Тыңдаған жан қалайша ерімейді.
Қызыл ішік киген қыз аңыз болған,
Жезқазғанды «Жезкиік елі» дейді.

1986.

БІР ТЫҢДАСАМ МАҚПАЛДЫ

Сұлу саз ынтық құшағы,
Жеткенде жүрек лаулайды.
Мақпалдың өні — құс өні,
Секілді жанды баурайды.

Домбыра қандай жетегі,
Өр берген әнге жүр-жүрлеп.
Көкіректі жайлап өтеді,
Қоңыржай, сылқым күмбірлеп.

Сандуғаш дерсін сайраған,
Әуенін әсем төкпелі,
Басылар шерің қайнаған,
Күндерге өткен өкпелі.

Үнінен іңкәр қанағат,
Алады ынтық жан тыныс.
Қай өнді айтса ғаламат,
Мақпал ғой ұлы әншіміз.

Бал сезім нәзік қаулаған,
Өркімнің сонда тілегі.
Деп қаларсың баураған,
Қыз Жібек құштар жүрегі.

Ұмтылса мұңын артуға,
Бұлттарды қозғар әр үні.
Мақпалдың бар даусында,
Мәдидің назды сарыны.

Шырқауы шыңға жетеді,
Жайнатып отын жасынның.

Шыдатпай бастап кетеді,
Өжеттігі Қасымның.

Құндағы құтты қас қағым,
Басталар терең бұлғағы.
Аптаған даусын Мақпалдың,
Айқындық бар сөзінде.

Шаттық пен шерін заманның,
Бір өнге шебер топтаған.
Ақан сері бабамның,
Қызы ма Мақпал деп қалам.

«Бір ауыз сөзді» айтқанда,
Жүрекке сеуіп жұбаныш.
Көрінер биік тақтаң да,
Бір мезеттік қуаныш.

Күйіп те лаулап жанарсың,
Ыстық қан бойда жүгіріп.
Кім болсаң да қаларсың,
Бір өліп, бір тіріліп.

Толқуы жүрек мол болып,
Лүпілін әрең басарсың.
Қуаттап, қызу қол соғып,
Қошамет салтын жасарсың.

Тілегім дерсің ақталды,
Өмірге өзге сән кіріп.
Бір тыңдасаң Мақпалды,
Ұмытпассың мәңгілік.

24.06.2005.

ПИАНИНО СӨЙЛЕП КЕТТІ ҚАЗАҚША

Гауһар Сұлтановаға

Күйсандықтың кереметі Гауһарды,
Тыңдаған жан сиқырлы үнге тамсанды.
Нұрғисаша
Шалқып, толқып, тебіреніп,
Өр дыбысқа қанат байлап жан салды.

Президенттік әйгілі өнер залында,
Ұқсады әуен маздап жатқан жалынға.
Сұлу саздың тың тасқынды теңізі,
Құйқылжыды мың-мың тармақ сарында.

Өр шығарма дәл келтіріп ағынын,
Сейілтеді сары белде сағымын.
Сым саусақтар дәл басады, ән үнге,
Қосақтайды өз бойында жан үнін.

Ойлы кейпі күле қарап жайдары,
Аққұба қыз күймен жігер қайрады.
Еуропаны әкелгендей көшіріп,
Шопен, Листің желісінен таймады.

Асау жүрек жанартауы қайнады,
Сұлу саздың жарқыл қақты айдары.
Чайковскийше аққуларды билетсе,
Бипыл-типыл сыңғыр есті жайдары.

Моцарт, Вагнер Сарыарқаны жайлады,
Мұқан ағам Көкшеге ат байлады.
Дина апамыз ақ батасын бергендей,
Гауһар атты жаңа жұлдыз жайнады.

Пианино шапағат шашты нұрлы үні,
Толқып жатты әсем әуез гүл-гүлі.
Тыңдаушылар «браво»-лап қол соғып,
«Міне, — деді, — жаңа заман дүлдүлі».

Музыкаға мен де муза жалғадым,
Қуанышқа жалау тікті назды ағын.
Аспанымда жарқын жұлдыз жайнай бер,
Жалын күйге күйіп кете жаздадым.

Бұл не ғажап?
Ақиқат па, сезім бе?
Лаулап кеттім сол мезетте өзім де.
«Айгөлекшіл» біздің ауыл қыздары,
Күйге еріп билеп жүрді көзімде.

Орындалды-ау,
Бір тамаша арманым,
Мұқан назын, Гауһар, сөтті жалғадың.
Жан баурадың Жәниядай жайқалып,
Дара туған Сара апаңдай самғадың.

Музыкаға мен де муза жалғадым,
Үкілі үнге жалау тікті назды ақын.
Аспанымда жаңа жұлдыз жарқ етсе,
Ата болып ақ батамды арнадым.

КҮЙ-АТАНЫҢ БАСЫНДА

Беу, ағайын!
Қаумаламай тұра тұр,
Күй жұлқынсын басын көпке бұратын.
Құрманғазы «Серперлетсін» тағы да,
Даулы күнде дауылдатқан сұрапыл.

«Ақыл — жастан, асыл — тастан»,
Күй — ойлыдан туады.
Күйді оятты,
Бұл жалғанның бұрқасыны, шуағы.
Тығырықтап тіл буғанда замана,
Күй кемеңгер көкірегіне тұнады.
Күй — білікшіл ата-баба ұраны,
Күй — жүректің сазды, назды шырағы.
Күйші деген — көлге қонған құс емес,
Ол — ақиық сайын дала қыраны.
Ақындарға таңсық екен қашан да,
Қырандардың тұрағы.

Құрманғазы — десең жүрек шыр алған,
Өр қиялдан біздің арман құралған.
Беу, Күй-Ата! Келдік бүгін басыңа,
Шаттық кернеп,
Шығайық деп құмардан.

Сөз данасы Абайымдай сергек тіл,
Саз данасы болдың асау өрнекшіл.
Қарт Каспийден
Аумайды екен мінезің,
Күні-түні дамыл таппай деңбекшір.

Кемең де бар,
Ат, арбадай қайығың,

Еділ, Жайық дабыл қосқан бай үнің.
Қос дария толқындары қосылған,
Күйге қандым тапқан шексіз жайылым,
Мәңгі жимас айылын.

Кең тарапты терең қыртыс өрнегін,
Атырау, Ақтау — ордасы күй көрменің.
Ән салмайтын
Пендесі жоқ Көкшедей,
Күй тартпайтын сау жігітті кермедім.

Алатауды, Қаратауды білесің,
Ұланғайыр рухани үлесің,
Бірге жылап, елмен бірге күлесің.
Сенің күйің жебеп, демеп құлшынты,
Желтоқсаншыл батырлардың күресін.

Сен дегенде шығармайды,
Тәттімбетті ел естен.
Халқым сүйген,
Дүлдүлсіңдер тел өскен.
Екі ішекке ақыл, ойды жиысып,
Қандай ғажап төкпе, шертпе кеңескен.

Күйге құмар елде жас пен көрі де,
Бірлік туын алар күйден әлі де.
«Сарыарқалап», «Саржайлаулап»
Жетеміз,
Қай заманда «Көкейкестен» әріге.

О, Күй-Ата! Заулат, құйғыт, бас күйге,
Егемен ел қосар екпін жас күнде.
Дауылпазсың қайнатқанда ыза-кек,
Қара жардан
Қарғып түсер Каспийге.

1993.
Атырау

БОШАЙДЫҢ ҮШ ҚАРАСЫ

«Бұланқара», «Құланқара», «Желмая» —
Үш қараға ұшқын қосты кең дала.
«Желмаясы» шапқын жорға, су жорға,
Қос қарадан озар жонда жел ғана.

Үш бөйгеде үш қараның таласы,
Дес бермейтін үш сәйгүлік дарасы.
Құлагердің мұрагері атанды,
Алтайдағы Бошайдың үш қарасы.

«Бұланқара» аламан бөйге қырғыны,
Қылшығына шаң тигізбес күн нұры.
Оза тартса жер мен көкті жалғайды,
Құйындатқан қырдың қара түйғыны.

Артта қалса алғы топтың түйдегі,
Кең көсілер қара жебе сүймені.
Төрт тұяқтың дүбірінен естілер,
Құрманғазы «Серперлеткен» күйлері.

«Құланқара» жас құландай желігіп,
Топты көрсе дара кетер бөлініп.
Атқан оқтай ағындаса жануар,
Қылаң қағар Құлагердей керіліп.

«Желмаясы» төкпе жорға тайпалған,
Бипыл-типыл қара түлкі жайқалған.
Әр қимылы теріс қақпай секілді,
«Көкейкесті» ырғағымен қайтарған.

Дана бапкер үш қараны зор қылған,
Ғашық болды үшеуіне той-думан.
Бошекеңнен сабақ алсын кей мырза,
Бабын таппай шын жүйрікті қор қылған.

1996.

ҚОЖАБЕРГЕН ЖЫРАУҒА

Ерен тұлға бабамыз Қожаберген,
Ер екенсің уақыттан оза желген.
Ел жаңарды, ақталды ақ сенімін,
Болашаққа қолыңды соза берген.

Өңгіртаяк ойнатсаң ойраттарға,
— Ел бірлігін сақтауды ойлантты Алла.
«Елім-айдай» жасадың өн ұранын,
Ақыр заман қатал жау орнатқанда.

Ақыл, батыр, білімге бай талабың,
Өз-Тәуке хан білдірді байқағанын.
Өз Тәукенің әйгілі заманында,
Жалтыраттың алдыңда жау табанын.

Тарих сырын кең апсақ, асыл бабам,
Жау қалмапты елімді басынбаған.
«Елім-аймен» жеткіздің мұңға бөлеп,
Қазағымның көл-көсір жасын маған.

Ақын бабам өзіме жақын адам,
Ұстаздығың ешқашан басылмаған.
Қаршадайдан тартуды да домбыра,
«Елім-айдан» бастатты ақын ағам.

Ұстаз болып Бұқарға қарқындадың,
«Жеті жарғы» ашыпсың жарқын мәнін.
Бұрын өткен Шыңғыс хан жорығынан,
Алаша ханын қазақтың айқындадың.

Кім сыйламас сендей зор ғұламаны,
Терең жаздың «Алқақөл сұламаны».

Бүгін басқа күн туды: дербес елміз,
Басқан ізің болардай жыр алаңы.

Біз қуансақ ескерткіш қойып алып,
Сені атадық тарихтан ойып алып.
Шырт ұйқыдан, Қожеке, аунап түсші,
Болып жатыр бір үлкен тойың анық.

03.06.2010.

Жамбыл ауданы

ОПЕРАНЫҢ ДҮЛДҮЛІ

Еркеғали Рахмадиевке

75 жас құтты болсын Ерекем,
Елдің тойы бұл межелі мерекең.
«Абылай» атты операмен жеткенің,
Құбылыс қой,
Етек-жеңің кең екен.

Болды ғажап тұсаукесер күн себеп,
Жадымда мол жар салуға мың дерек.
Увертюраң нысанаңды дәл айтты,
Ойың терен, сарың ерен, үн де ерек.

Сан сайысқа тосын ырғақ тапқаның,
Дүрбелеңдер дүбірін нық сақтадың.
Абылай құрған алтын ғасыр қазаққа,
Өңін аштың күйлі ағынмен ақжалын.

Кең көсілді қырлы, сырлы, тақталы үн,
Бұқар бабам әр әуезін жаттадым
Шарықтаттың жер шары аунап түскендей,
Әбілмәнсүр Шарыптың басын шапқаның.

Жаңғырып тұр жоңғар салған бар сұмдық,
Күлпәш айтқан өннен алды жан сыйлық.
Хан мінген ат алтын жалы жайнаса,
Құлагердің атасы ғой «Шалқұйрық».

Опера ұнап,
Ұққаныма сенем де,
Сүйінші сұрап, мақтан етем мен елге.
Беу, Ерекем, заңғар шыңға шын жеттің,
Қарқын қосып, ұлттық ұлы өнерге.

Асыл үндер салса нұрлы өлеңге,
Мезеттер-ай, күй тулаған денемде.
Айтарым сол:
Операсын қазақтың,
Сен көтердің заманға тән белеңге.

Аспаныма жұлдыз болып байландың,
Абылай қолдап, айқастарға сай жандың.
Симфония атасы деп мақтаушы ем,
Операның дүлдүліне айналдың.

Солай дейді
Алатау, Алтай, кең дала.
Бір мен емес, берер дәлдеу ел баға,
Министр болған өзіндейлер баршылық,
Бес опера жазған қазақ сен ғана.

*05.05.2005.
Астана*

ҚАРШЫҒА, ТАРТШЫ «АҚҚУДЫ»

Ағынға үнсіз бағындым,
Сарынға ғашық табындым.
Қаршыға, тартшы «Аққуды»,
Нұрғисаны сағындым.

Сағындым шуақ күлкісін,
Сағындым дана түр, түсін.
«Аққуды» тартшы, Қаршыға,
Ұшыршы қайта нұр құсын.

Саңқылдап аққу тамсантасын,
Сылқымсып, сыңсып аңсатсын.
Бебеулеп, желдет, балқытшы,
Қалжыратсын, шаршатсын.

Сұңқылдасын, сусатсын,
Ерітсін бойды бусантасын.
Әлемде ғашық аққулар,
Аңсаған өнін бір тартсын.

Келіп түр қос ішек бабына,
Шанақтан қағыт тағы да.
Сүйгендей апшақ тамақтаң,
Оралтшы ғашық шағыма.

Таңдаңтсын, қос ішек ұмсынтсын,
Махаббат маусым үн шықсын.
Қаршыға, тартшы «Аққуды»,
Нұрғиса күйі құлшынтсын.

19.03.2001.

АЙГҮЛДІҢ КҮЙ ТАРТҚАНЫ

Өлі оянып,
Күш бітердей тіріге,
Әу дегеннен тартты қос ішек іріге.
Күйші қыздың
Қос жанары жарқ етті,
Баурап алды тасқын күйлер үніне.

Әр қарыстан,
Құрманғазы қаулап тұр
Дина анасы ақ батасын арнап тұр.
Ойға салып, толғандырса Тәттімбет,
«Аққулатты» Нұрғиса да жалғап сыр.

Әне, кетті қара шашы төгіліп,
Аруақ қонды,
Үн-құдірет өріліп.
Күй сұрапыл нән толқыны
Тасқындап,
Кетті сахна қайсар сазға көміліп.

Бірде кетті «Айжан қыздай» албырап,
Бүлкіл қақты «Сылқылдақ» та ән сұрап.
Екі ішекті еңіретті бір кезде,
Хас батырдай «Кісен ашқан» қансырап.

Құлақ түріп тыңдағандай бар ғалам,
Тасқын сарын бұлттай тынды жаумаған.
Күй де тынды,
Айгүл әрең сау қалды,
Оттан шыққан аққу құстан аумаған.

О, ағын күй! Көкірегімнен жүзіп өт,
Тарта берсе тыңдар едім жүз рет.
Мақтан етем ел дүлдүлі Айгүлді,
Наримандай өз досымның қызы деп.

2002.

ҚЫЗЫЛЖАРЫМ

Жар басында жанғандай қызыл жалын,
Байқап қалдым Есілде қызық барын.
Қызықтырған қыз бала еске түсті,
Жарқ еткенде алдымда Қызылжарым.

Қызыл талдың, қарашы, сызылғанын,
Қызыл желдің алмайын үзіп өнін.
Мен келгенде құрбылар қарсы алар ма,
Құпия сыр сақташы, Қызылжарым.

Қызыл ішік баяғы қызығарым,
Қызарғандай елжіреп тізілді өнім.
Қызыл шырай, аққұба қыз еді ғой,
Мекенжайын айтсаңшы, Қызылжарым.

Сағыныштың жүректе ізі қалың,
Байқайсың ба қам көңіл бұзыларын.
Бота көзі мөлтілдеп, жаудыраған,
Сол қалқатай қайда екен, Қызылжарым.

Сыр ақтарсам естелік үзім-қайым,
Белгілі ғой жан құштар қызық жәйім.
Көгілдірі аққудың сияқты еді,
Кездестіріп жіберші, Қызылжарым.

ӘН МЕЗЕТІ

Үлкен театр,
Үдере шықты күй бүгін.
«Сарыарқа» дүбір,
«Саржайлау» құрды билігін.
Электр емес,
Ереуіл күйден тұтанды.
Шырағдан шамдар,
Құлпыртқан күмбез түндігін.

Домбыра сөйлеп,
Заулады күмбір құймалы.
Айлы түн, ақ үй,
Елестеп ауыл қинады.
Қыз Жібектей,
Төлеген келіп құлпырған.
Жарқ етті өне,
Әнші қыз аппақ дидары.

Тостаған көзде,
Толқыған сезім меп-мөлдір.
Әуені қандай!
Ауаны тербеп өткен бір.
Алтын мен жақұт,
Тұтылып қалды жарқылы.
Жасқандырып,
Әнші қыз жүзі сепкен нұр.

Тыңдаңыз! Тыңда!
Сайрағыш үнін қазақтың,
Тыңдаңыз! Тыңда!
Көмейде барын ғажаптың.
Жан-төнімен Семейден сәлем жеткізер,
Астына байлап бозша торғай қанаттың.

Қандырады айызыңды,
Дыбыстың сыршыл татымы.
Көрінер көктен,
Жұлдыздың үншіл жарқылы.
Тік шырқайды,
Жеткенше сонау заңғарға.
Заңғарға жетер,
Әсем ғой әннің тартымы.

Қанатты дауыс,
Кетті тым алыс,
Шырқауы шексіз мөлшерсіз.
Сезімнің селін,
Құштарлық лебін,
Лаззатты немен өлшерсіз?!
Сандуғаш ырғақ,
Сыңғыры сылқым, сырғақты,
Талмаураған созылмалы өлшемсіз.
Шіркін-ай! — деймін,
Не болар еді тіршілік,
Осындай ғажап көркемсіз.

Үзімтал әуен,
Талықсып, толқып жеткендей.
Естілді дыбыс,
Ғашықты ғашық өпкендей.
Өпкендей емес,
Көп күндер көрмей табысқан,
Қос тоты құс ұяға құлап кеткендей.

Қас қағымда,
Сағыныш сазы нәсерлеп.
«Беу... беу», — десе,
Махаббат мұңы өтелмек.
Райхан маусым, рахат ғұмыр орнады,
«Сәулем-ай!» — деп,
Қайыра шырқап кетермек.

Қалмады сабыр,
Үдеді толқын жүректе,
Сай келді-ай, шіркін, шырқаған өні тілекке.
Қанатын жайды «Гауһартасы» қазақтың,
Оркестр. Өнші,
Бәрі де келді ретке.

Білмегенге,
Алмағайып аты аңыз,
Бір сілкінді Сегіз Сері атамыз.
Бағы жанды «Гауһартастың» қайтадан,
О, аруақ! Қабыл болды батаңыз.

Қала ма, шіркін,
Ұрпаққа ұрпақ ұласпай.
Самғады сарын,
Алысқа кеткен құлаштай.
Бебеулетті-ау,
Ажары жайнап өнші қыз,
Баяғыда «Гөккүді» айтқан Күләштай.

Қонақтар төрде,
Ығай мен сығай — бәрі бар.
Ізетті қауым,
Санасы жүйрік ән ұғар.
Түсінген жанға,
Басталды бүгін бір дәуір,
Қазағым үшін тарихта тарлан мәні бар.

Аңғарсаң ғой,
Ашылғанын тыныстың.
Болжасаң ғой,
Біткенін үлкен бір істің.
Не болды — десең,
Соншама мақтап бір қызды.
Жаңадан жанған,
Жұлдызы туды Шығыстың.

Шәу-пәлі! — деймін,
Отырған көптен сескенбей,
Ән құлпырды гүлі мол шыққан көктемдей.
Қол соқты қауым,
Асфальтті тұяқ пергілеп,
Жидебайда дүркіреп жылқы өткендей.

Жерден де жауды,
Түрленді сахна, —
Жауды ғой сонда көктем гүл,
Қызыл да жасыл көктеңбіл.
Ой-хой! Дүние-ай!
Күләштан кейін төбеміз көкке жеткен бір.

Осы ғой үлкен салтанат,
Қошеметке жасады зал жомарттық,
Қайта-қайта әншіні бермен оралттық.
«Есінен танды» дейтіндері осы екен,
Жүрегі өзге сезім мен ойды жоғалттық.

Аңқыды раушан,
Құшақтап мың-мың гүлді гүл.
Қасиетті түрде,
Орнатты Мәскеу гүл ғұмыр.

Жанарынан жарқ етті де бір тамшы,
Құлпырып тұрды ажары жайнап Бибігүл.

1980.

АЛМАТЫДА СӘБИТТІҢ ЕСКЕРТКІШІ

Алматыда,
Мұқанов көшесінде
Төле бимен тоғысар төтесінде.
Сұлу мүсін жүзінде жұлдыз жанған,
Жарқырап тұр,
Бір көрмей өтесің бе?

Ақ жабудың сәлдесі ашылғанда,
Құрды халық салтанат асыл жанға.
Сәбит аға бейнесі қолаланды,
Сәлем алып барардай ғасырларға.

Бейнелепті дәлме-дәл шын арысты,
Барша қауым қол соғып құп алысты.
Ташкент, Бішкек, мәскеулік қонақтар да,
Қазақтармен бөлісті қуанышты.

Күй төгілтті оркестр құдіретті,
Алатаудан Есілге дүбір жетті.
Тірі Сәбең тұрғандай көз алдында,
Қайталанбас бір мезет ғұмыр өтті.

Табиғатпен келбеті ұласқаны,
Ұлылықтың нұсқасын растады.
Көрініп тұр
Көз тастап баршамызға,
Аңқалаңдап бір қызық сыр ашқаны.

Қызғылт мүсін не деген сүйікті еді,
Осы екен ғой Сәбеңді тірілткені.
Асыл досы Алматы жайнай түсті,
Бұрынғыдан Алатау биіктеді.

Сан зиялы сөйлеген назарға алды,
Шағын алаң кең құлаш базарланды.
Мәриям апай жанары бір жарқ етіп,
Сөбеңді алғаш көргендей ажарланды.

Күлім қаққан мүсінге меңзеп кепті,
Қарай қалған дүйім жұрт мезет те өтті.
Сыры терең,
Өр сөзін салмақты етіп,
Алтай атты баласы сөйлеп кетті.

Алғыс айтты
Жиналған адамдарға,
Елбасына бастаған заманды алға.
«Ұлылығы әкемнің өшпес, деді,
Елім барда, тәуелсіз панам барда».

Орнатылды ғаламат айқын белгі,
Сөбең елді, Сөбеңді халқым көрді.
«Жұмбақ жалау» деп еді-ау ол кітабын,
Сол еңбегін дәл бүгін айтқым келді.

Ұлылыққа аптықпай жеткен кісі,
Роман оқытып қазаққа кеткен ісі.
Паш етіп тұр,
Соның бәрін айғақтап,
Алматыда Сәбиттің ескерткіші.

2000.
Алматы

ОҢБАЙДЫ АҚЫНДЫ АТҚАНДАР

Оңбайды ақынды сатқандар!
Қыранға оқ жұмсау қатерлі,
Жұмсаған... шын сұмдық әкелді.
Қай мәңгүрт қиды екен ажалға,
Адамзат сұңқары Сөкенді?!
Аз емес дауылпаз тартқан зар,
Тар кезең, көк тайғақ шатқалдар.
Аққуды атқандар сияқты,
Оңбайды ақынды атқандар,

Сұм тағдыр сұқ көзі қадалды,
Тағы бір ер қазақ қамалды.
Қай сатқын атты Мағжандай,
Жондағы жолбарыс-адамды?!
Ел үшін, жер үшін сақтаңдар,
Ақынға жаман ат тақпаңдар.
Тұраның, ұраның сол еді,
Оңбайды ақынды атқандар,
Оңбайды ақынды сатқандар!

Қарақшы қалт етпес сақ па екен,
Қамығып қалды ғой шат мекен.
Қазақтың Құлагер ақыны,
Ілиясты қай сотқар атты екен?!
Мерт болды тым оза шапқандар,
Тез сөнді шамшырақ жаққандар.
Тұлпарды соққыға жыққандай,
Оңбайды ақынды атқандар.
Оңбайды ақынды сатқандар!

Ақтарсам көкіректе бар дертті,
Дербестік дабылы дәл жетті.
Көгілдір туымнан көріндер,

Міржақып, Жүсіпбек, Ахметті.
Ауылдың иті боп қапқандар,
Сендерден тарқады тартқан зар.
Дүлдүлге өшіккен дүлейдей,
Оңбайды ақынды атқандар.
Оңбайды ақынды сатқандар!

*1994.
Жезқазған*

МАҒЖАННЫҢ БІР ӨЛЕҢІ

Үлкен өлең көңіл толар көлемі,
Мағжан аға «Сағындым» атты өлеңі.
Абақтыда Алла сыбыр еткендей,
Бой тастапты бостандықтың өлеңі.

Межешамдай түнде төккен жарықты,
Алға тартты ақылы жеткен анықты:
«Мен өлсем де Алаш елмес, көркейер!»
— Дөп сақ қыран сендіріпті халықты.

Көкірек жарған түсінгенім ғажапты:
Сын сағатта шыңдап жатыр қазақты.
«Маған атақ ұлтым үшін өлгенім!»
Дөп кешіпті жан түршігер азапты.

Дауылпаздың дана сөзін ірі аңыз,
Естіп жатты Қаратаулар, құба дүз.
Көріпкелдік, әулиелік болжамын,
Өлеңдегі өз сөзінен тыңдаңыз:

«Қалың елім, қалың қара ағашым,
Қайраты мол, айбынды ер Алашым!
Өзі-ақ құлар, сырын берме, сабыр қыл,
Ақымақтар байқамаған шамасын!»

Осы емес пе, әулиелік, даналық,
Тура келді, Мағжан сөзі бөрі анық.
Кешегі Одақ оқ шығынсыз құлады,
Өз қырсығы сұр жебедей қадалып.

Көріпкел ғой ақын сөзі өрелі,
«Пайғамбармын!» — дегені де сол еді.
Ғасыр сырын ашып кетті данышпан,
Бір романнан артық қой бұл өлеңі.

16.05.2008.

СӘКЕН АҒА

Сұңқар шабыт аққу өнін жалғаған,
Сендей асқақ, Сәкен аға, бар ма адам?!
Кер заманның бас құрбаны болмасаң,
Білер еді-ау есіміңді бар ғалам.

Аңсағандай аңыз-арман асылын,
Қандай ару демес сені ғашығым?!
Жігіттіктің патшасы едің сал-сері,
Ақындықтың бастадың бір ғасырын.

Өлең сөздің гауһар тастай дарасы,
Сенсіз қазақ толмас өнер сабасы.
Саған мәңгі алғыс айтар сексен көл,
Көкшетаудың орман, тоғай, даласы.

Өрде киік өтсе сені еске алар,
Көлде аққу қимай қарап көз салар.
Ғашық өнің тау жаңғыртып, ел кезіп,
Жүрді сенен болмағанда еш хабар.

Самғай берші, ақын аға, самғашы,
Сарқылмайды асыл өнер арнасы.
«Жезкиігім» өз күйігін баса алмай,
«Тау ішінен» шыққан өннің жалғасы.

1994.

МАХАМБЕТТІҢ ӘСЕРІ

Қазақтың қайсар ақын, ерен ері,
Толтырды Мағжан кекке кенерені.
Атойлап Тұран үшін ұран жайса,
Сол шығар Махамбеттің жебегені.

Шындықтың сыры аз емес желігі жоқ,
Өтті ғой Сегіз сері серігі боп.
Исатай, Махамбеттен алған сабақ,
Қалды артта ән мен жырдың өрімі боп.

Бауыржан, жау тойтарған Рақымжандар,
Махамбет ұшқыны бар батыл жандар.
Рухы асыл дана ерте қонған,
Бөрі де асау тұлға, ақын жандар.

Жалықпай көл қорыған құстың үні,
Жайықтан естілгендей қыстың күні.
Қайсарлық берді ақын Қасымға да,
Махамбет жебесінің ысқырығы.

Жаз өтіп, жетсем-дағы кәрі күзге,
Құштармын атой салғыш анық ізге.
Әсері Махамбеттің ұлан-ғайыр,
Елім деп тыным таппас бәрімізге.

*06.03.2003.
Астана*

СЕГІЗ СЕРІ КЕМЕҢГЕР

Ұстаздарым Сегіз сері, Нияз сері.

Біржан сал

Көк теңізде желкен жайған кеме дер,
Сегіз сері асқан талант, ерен ер.
Ұстазым деп ардақтаса Біржан сал,
Сол емес пе озық туған кемеңгер?!

Аз уақытта мол шарықтап үлгерген,
Жүрек қылын дәл табатын сұр мерген.
Баһрам ұлы ол Мұхамед-Қанафия,
Ақындығы, батырлығы мыңмен тең.

Сөзі сара, әні дара, асқақ-ты,
Оны жастай ұлтжандылық басқартты.
«Тентек қазақ ереуілін бұз», — деген
Губернатор жарлығынан бас тартты.

Үздік ақын, ұлы сазгер, хас батыр,
Онда көп қой ғашықтықтан басқа сыр.
Исатай мен Махамбетке септесіп,
Сан жорықта құрды бірге ақ шатыр.

Содан кейін Сыр бойына оралды,
Дертке дауа тапқандай тез оңалды.
Төтеп беріп Хиуа, Қоқан, ойратқа,
Қиын күнде қол бастаушы бола алды.

Бекер ғана Мақпал қызға тамсанбас,
Ғажап сол ғой сүймегенін қарсы алмас.
Мерт болды қыз ойраттардың оғынан,
Сонда туды ән төресі — «Гауһартас».

Отар күнге десек-тағы обалы,
Ел мұрасын жинап алған жоқ әлі.
Сегіз сері — батыр ақын, шын дарын,
Ол қайраткер серіліктен де жоғары.

14.04.2005.

АБЫЛАЙ ХАННЫҢ «АҚ ҮЙІ»

«Абылай ханның «Ақ үйі»,
— Тарихтың тарлан белесі.
Айтылып жүрді тым жиі,
Сағынтып елді төбесі.

Жырына қосты бұл үйді,
Үкілі Ыбырай бабамыз.
Содан соң бізге мұң үйді,
Болғандай көпке бәрі аңыз.

«Гәккүшіл» ақын атылды,
«Ақ үй» де өшті кешікпей.
Күрсінтті алыс-жақынды,
Күтімсіз қалған мешіттей.

Кеңестің ісі жандайшап,
Кесірін кімдер айта алды?
Санаменен сарғайсақ,
Дербестік бәрін қайтарды.

Елбасына мың алыс,
Киелі төрді жаңартқан.
Туғандай қайта құмар құс,
Тамсантаып елді қаратқан.

Толқыды бітік егін де,
Ақ қайың шексіз орманы.
Шалқыды дала шебінде,
Орнатқан Абылай қорғаны.

Зер салсақ, достар, осында,
Тарихқа терең зерттеткіш.

Орнады «Ақ үй» қасында,
Абылайға жаңа ескерткіш.

Жадына қанша наз түйді,
Шеқара шебі алыстан.
Алатау, Алтай, Каспийді,
Көрсетіп тұр данышпан.

Дегендей болды «Ө, Құдай,
Дұшпанға ызғар, сес берем».
Сиынды-ау сонда өз Абылай,
Түркістанға, Көкшемен.

Абылай ханның мүсіні,
Президент қостап жетілді.
Төбірентер көрген кісіні,
«Мыс салт атты» секілді.

Сілкінді «Ақ үй» белгі боп,
Абылайдай асыл еріме.
Сұқтанып қарау енді жоқ,
Телегей-теңіз жеріме.

Қуаныш шексіз халқымда,
Жыр төксем, айтар өн дайын.
Жарқылда жаңа қарқында,
Жайнасын, «Ақ үй», маңдайың.

Ұмытпас талай ғасырлар,
Ұрпаққа үлгі — ғұмырын.
Құтты болсын, Қызылжар,
Бүгінгі шалқар дүбірін!

ЕСІЛІМ

Беу, туған жер!
Торғын тоғай Есілім,
Өр толқының — бала күнгі бесігім.
Ел ордасын құшақтаған құтты өзен,
Бар қазаққа ортақ асыл есімін.
Ақ қайыңдар алқалаған Есілім,
Жағалауда тал қалаған Есілім.
Аққу-қазы «гөккулеткен» құтты өлке,
Сал-серілері «қалқалаған» Есілім.

Күміс күлкің сылқыл қақса қызбайсың,
Атамекен ескі арнаңды бұзбайсың.
Сарыарқаны төркініңдей сайраңдап,
Салтанаты сарқылмайтын қыздайсың.
Сегіз сері сайран құрған Есілім,
Мағжан аға майдан құрған Есілім.
Ақан сері, Үкілі Ыбырай өн шырқап,
Ата-бабам жайлау қылған Есілім.

Есілді айтсам жаңылғандай есімнен,
Бала болам бір сұңгуге шешінген.
Көк толқын мен құба талдың сыңғыры,
Естен кетпес өн төгілтіп көсілген.
Әлемге аян ұлылығың, Есілім,
Жан анамдай жылылығың, Есілім.
Аққұба қыз ақ қайыңнан аумаған,
Сен таныттың сұлулығың, Есілім.

КҮЙ ТАРТАМЫН...

Күй тартамын таңертең,
Тыңдай қалшы, жан еркем!
Толқып-толқып құшағына қайтамын.
Күй тартамын інірде,
Күйді жаным бүгін де,
Көргенімді саған ғана айтамын.

Күй тартамын түсімде,
Жанған оттың ішінде,
Алаулаған ақ жалынға шырмалған.
Күй тартамын кештетіп,
Күйді көкірек ес кетіп,
Қайда ғана бара жатыр сұм жалған?

Күй тартамын оңаша,
Қалың тұман ораса,
Ауылдардың абайладым тозғаның.
Күй тартамын өрімтал,
Күйді жүрек сезімтал,
Ойран салған қайдағыны қозғадым.

Күй тартамын ертемен,
Тарқамады шер-шемен
Қырда көрдім құлқыны тар түлкіні.
Күй тартамын қанша күн,
Тарта-тарта шаршадым,
Қоңыр күмбір бұзып кетті ұйқыны.

СӘБЕНДЕР — ШЫНДЫҚ ҚҰРБАНЫ

Қайғысын кімнің шақтаймын,
Қатты айтып кімді жүдетем?
«Сақтансаң ғана сақтаймын»,
— Депті ғой бізге «Құдекең».

Жол таба алмай бірлікке,
Жоғалтқандар асылын.
Жабығар қалған тірлікте,
Жегі жеп іштен жасырын.

Кейде ақын ойлы данадай,
Тағдырға тәубе қылады.
Ол кейде жетім баладай,
Жарыла жаздап тынады.

Сондайға қатты күйінсек,
Дүние — дүрмек жүдеткен.
Жүрекке батқан түйіншек,
Кетпей ме бірге сүйекпен.

Сүйекпен бірге кетеді,
Демеске қанша хақым бар?
Жасырмай бірақ өтеді,
Шындықты асқақ ақындар.

Сәбит десем есіме,
Қызық-ау бір сәт келгені:
Пленумда ашық көсіле,
«Обещалкиндерді» сынап бергені.

Тоғытар ойды тас өткел,
Десеңдер қайда жыр мәні.
Патшаның мінін паш еткен,
Сәбендер — шындық құрбаны.

СЫРБАЙҒА

Досым деп мені,
Бөліпсің көңіл, жан аға.
Жайнады жаным,
Сондай бір жылы бағаға.
Толқып та кеттім,
Жарар-ау дөп шықсам.
Ақтай алсам,
Айтқаның келіп шамаға.

Өлең бір кейде,
Төгіле кетсе құйылып.
Мен отырам,
Қалам тартпай бұйығып.
Ойланып қалам,
Дұрыстап жаз деп желкемде.
Сен тұрғандай,
Абайла деп түйіліп.

Мен достыққа қарсы емеспін,
Жан аға!
Әнтек бір бассам,
Көңіліме де қарама.
Тек қана шіркін,
Халқымыз сүйер, сүйсінер.
Қарлығаш жырлар,
Қалықтай берсін арада.

1970.

МАҒЖАН — АҚЫНДЫҚТЫҢ АБЫЛАЙЫ

Абайды ақындықтың күні десем,
Ай керек жарқыратар түнін кешем.
Қазағым, соның бәрін ойлар ма едің,
Тәуелсіз ел боп қайта тірілмесең?!

Ғарышқа жетер еді оқ алмаса,
Қиянат атын ерте доғармаса.
«Абайдан кейінгім» деп Мұхтар айтты,
Сұм тағдыр жөнге көшті, көп алдаса.

Ұмытпас Наурызбай мен Кенекемді,
Көтерген асыл дастан берекемді.
Ақындық төрінде тұр «Батыр Баян»,
Төресі өлең сөздің ере келді.

Ақындық әлемінің нағыз айы,
Ақжолтай сиқыр сөздің Ағыбайы.
Тұранды ұран еткен Қыран қазақ,
Мағжан — ақындықтың Абылайы.

АҚЫНДЫҚ ШЫҚТЫҢ БИІК БЕЛЕСІНЕ

Ғалым Жайлыбайға

Елу жас құтты болсын, Ғалым інім,
Естілді шартарапқа ағынды үнін.
Сағынып Қарағанды қалған екен,
Басталған құшағында жалынды үнің.

Сен кеше ауыл ұлы Ғалым едің,
Кең жайлау қызығына қанып едің.
Алатау арайында жүргеніңде,
Сағынып қалған екен қалын елің.

Қошемет, сый-құрметтен аянбады,
Алдыңда ұлғайды гүл-маяндағы.
Сұлулар сыр жасырмай беттен сүйіп,
Көзімен сағынышын баяндады.

Інілер, мақтан етті ағалар да,
Жырға орап жарқыл қақты балалар да.
Көркейтті той-думанды өнші Қайрат,
Ақынға одан артық баға бар ма?

Жыр құйдың орап асыл тілектерге,
Нұр құйдың аңсап күткен жүректерге.
Өзіне деген адал ықыласпен,
Өн-күйлі салтанатын үдетті ел де.

Елу жас — жастық шақпен қоштасқаның,
Керуенің кемел жүкпен көш бастадың.
Қылт еткен қызарғанға қызығушы ең,
Ғарышқа жұлдызы көп көшті аспаның.

Ақындық шықтың биік белесіне,
Ағалық сәт тілеймін келесіге.
Жырыңды талай елдер ардақтаса,
Қарышта адамзаттың өресіне!

Ақынсың арманы зор санасында,
Бой берме оза тартқан қарасынға.
Заулатып Құлагердей құлшынып қал,
Жеткенше арман еткен дара шыңға.

*03.10.2008.
Астана*

АҚ ҚАЙЫНДАР АРАСЫНДА АУЫЛЫМ

Бірінші өлең

Жасыл жайлау, Сарыарқа төсін кернеп,
Аппақ орман әшекей көсілді өрнек.
Ақ маралдар тізбегі секілденіп,
Ақ қайыңдар барады Есілді өрлеп.

Жан толқытқан
Ақ қиял, сылқым елес,
Таусылар ма шертсе де мың күн кеңес?!
Ақ қайыңдар ішінде туған адам,
Жүрегі аппақ болмауы мүмкін емес.

Осы араға келіппіз адам болып,
Мекен құрды аймақты бабам қорып.
Жасыл қамзол, ақ көйлек
Мама қайың,
Елестейді көзіме анам болып.

Талай тарлан осы өңір туған жері,
Қыздар сұлу жаралды-ау, ұлдар сері.
Тұнып жатыр тұңғиық ақ көлдерде,
Мағжан аға көкірегін бұған шері.

Аппақ нұрға кеткендей әлем толып,
Ақ қайыңдар келбетін келем шолып.
Шоғырмағы әдемі әжімделген,
Көрі қайың көз салды әжем болып.

Ашық жатыр ақшаңқан бәрі таныс,
Сағынышым ақ жаңқа кетті-ау алыс.
Алыпұшып барады асау жүрек,
Жас күндегі сезімдер жасап жарыс.

Көріністер еткенде қысым-қыспақ,
Бала қайың тұр жасыл жүзім ұстап.
Мені көріп, ажары арайланған,
Кетті біздің көршінің қызына ұқсап.

Мойыл көзі мөп-мөлдір зіл артатын,
Зіл артатын, ішінен құмартатын.
Туған ауыл дегені осы екен ғой,
Құпиядан құтты өлең шығаратын.

Екінші өлең

Ақ құба ақ қайың аппағын-ай,
Жерге күміс төгіп тұр, тасқа шырай.
Ақ інгеннің қасына шөккен нардай,
Көз ұшында Жалғызтау жатқаны-ай.

Ақ білектер жалғасып, біріктеліп,
Ақ балтырлар бұлқынып іріктеліп.
Шоқ қайың тұр
Көрші ауыл қыздарындай,
Сыбырласқан бірдеме біліп келіп.

— Қасындағы кім? — дейді секпіл қайың,
Тез өзгертіп тоқыған кетті жайым.

— Бізден артық жоқ екен ештемесі,
Деп біреуі күрсініп етті уайым.

— Ауыл қызы — ет жақын қарындасым,
Көрші ауылда ағайын, бауырласым.
Қызылжарлық қазақтың қызын алдым,
Беу, құрбылар! Бастарың ауырмасын.

Студенттік күндердің әсері еді,
Ол Мәскеуде бар қыздың әсемі еді.
Ақ қайыңдай, аумады өздеріңнен,
— Дегенімде біреуі: «Бәсе», — деді.

Үшінші өлең

Орман көрсем сағынған тауға барып,
Ақ қайыңдар қарсы алды танғаларлық.
Біреуі тұр қыз қалпы өзгермеген,
Есі кетіп балдырған қалғаны анық.

Жас қайыңның азайтсам басты мұңын,
Зілін ұқты өзіл сөз астарының.
Бөрі жақсы-ау біздің ел қыздарының,
Мөңгі етер өмірдің қас қағымын.

Айтар сөзін тұр екен қамдап алып,
Кездесуге қуанып қалғаны анық.
Ақ білегін бір сілтеп күлім қақты,
Ертегі-қыз секілді алмағайып.

Құрбыларым көрінсе бала сынды,
Өзіл-күлкі бөрі де жарасымды.
Кемпір болып қалса да бір соғамын,
Ауылымнан үзбестей қарасыңды.

Ақ қайыңдар, тамаша көрінісің,
Көркейе бер туған ел өмірі үшін.
Осы ауылда көз ашып жаралыппын,
Аппақ дүние қызығын көру үшін.

ЖАЛЫНДАЙ КӨККЕ АТЫЛДЫ

Ғафу Қайырбековке

Аузына Құдай сөз салған,
Жолбарыс еді ер тарлан.
Шымырлап өрген жырлары —
Ғұмырлап өтер сәтті арман.

Пұшайман емес соққы алған,
Сандалкөк сол ғой топжарған.
Сағынып жүрмін Ғафуды,
Аталы сөзге тоқтаған.

Сырбаздығы Ғабиттей,
Өршілдігі Сәбиттей,
Бұлқынысы Баукеңдей,
Сырбайды өскен дәріптей.

Абайша да толғайды,
Байронға да қол жайды.
Қырандай етіп зорайтты-ау,
Шырылдап қалған Торғайды.

Өлеңнің өргек татымы,
Қанатты құстың жақыны.
Еш адамға ұқсамас,
Ғафекең — қазақ ақыны.

Тұманбай өссе ағалап,
Сыйлады Қадыр бағалап.
Бәрі де бірге жүрді ғой,
Қазақтың жырын тағалап.

Оқыған адам елтиді,
Қыздарға қанша зер тиді.
Тап одан артық кім айтты,
Сұлулар елі ЖЕНПИ-ді?

Адуынды, ағынды,
Бұрқанған ерке дарынды.
Жалғыз ғана мен емес,
Қазақтың елі сағынды.

Жеңеше-ау, ерке шалынды,
Маңдайға біткен бағынды.
Төтелер де сағынды,
Кафелер де сағынды.

Нарыққа кірсе ысқыртып,
Содырды соқты ықтыртып.
Газетте бүгін...
Ғафу жоқ,
Бұзықты берер шықпыртып.

Табатын алқа жол төрден,
Арпалыс көп қой ол көрген.
Сахналарда...
Ғафу жоқ,
Үлкен мен кіші жол берген.

Арыстанмен алысты,
Ақиықпен жарысты.
Үйретіп кетті Ғафекен,
Бермеуді қолдан намысты.

Қоздырар жырға бүйірін,
Іздейді әркім үйірін.
Сағынтып жүр ғой бұл күнде,
Ғафуша туған иірім.

Найзағай отын сапырды.
Іздемей көктен шатырды,
Жалындап тұрған кезінде,
Жарқ етіп көкке атылды.

2000.

ҚЫЗЫЛЖАР

Ақ қайың елі жайдары,
Сарыарқа алтын айдары.
Абылай «Ақ үй» орнатқан,
Қазақтың ғажап аймағы.
Өнші де ақын ғұрпыннан,
Көркіне терең сыр тұнған.
«Тауһартас» сенсің құлпырған,
Қыраны елдің — Қызылжар,
Жұмағы жердің — Қызылжар.

Орман-көл толы айналаң,
«Гөккулі» өлкем жайнаған.
Сандуғаш сайда үніне
Инжу мен маржан байлаған.
Мағжандай қайсар жаралған,
Ұлдары арыс сан алуан.
Атадан мирас нәр алған,
Қыраны елдің — Қызылжар,
Жұмағы жердің — Қызылжар.

Аққұба туған үлбіреп,
Гүлден де сұлу гүлдірек.
Ұлпанға тартқан ұлтжанды,
Қыздары шымқай Қыз Жібек.
Анамдай жылы жүрегі,
Есілдей көпшіл тілегі,
Достықтың берік тірегі,
Қыраны елдің — Қызылжар,
Жұмағы жердің — Қызылжар.

СӘБЕҢНІҢ «ТАРҒЫЛ ДАУСЫ»

*Таныс ұйге келдім, есік қақтым. Көп күттірмеді.
Сәбеңнің көпке таныс тарғыл дауысы шықты.*

Сафуан Шаймерденов

Осы ғой ойлап шолуға,
Деректің керек желдісі.
Өз дауысы болу да,
Мықтының айқын белгісі.

Ағаға бақыт сол шығар,
Інісін көрсе биіктен.
Ініде бақыт мол шығар,
Ағаны қатты сүйінткен.

Ғақылын жисақ әлемнін,
Ақылдың үлкен тауы — сын.
Сафуан ағам Сәбеңнің,
Сақтапты «тарғыл дауысын».

Әмбеге таныс ол дауыс,
Кемеңгер үні табынтқан.
Сол еді-ау «тарғыл» жолбарыс,
Талайды үні бағынтқан.

Куәлік берсе толғана,
Жігіт деп үміт күттірер.
«Тарғылдан» алған жолдама,
Аз емес «тарғыл» күштілер.

Арғымақ туған арқырап,
Сәбеңе ұқсас арыс көп.
Алаңда тұр ғой жарқырап,
Батырлық белгі барыс боп.

Ізгілік деген — кең ұғым,
Жақсының жалғар ғұмырын.
Осыдан ұқтым мен бүгін,
Сафуандықтың тұғырын.

СӘБИТ АҒА КІМ ДЕСЕҢ...

Бірінші өлең

Батыр көсем,
Күшпен жауын табынтқан.
Ақын көсем,
Әділдігін танытқан.
Сәбит аға сондай еді-ау әмбебап,
Дара туған қарапайым халықтан.

Жыры — азық ой саларлық сезімге,
Сыры нәзік терең ойлы сөзінде.
Аға тұтты елдегі бар қаламгер,
Шын кемеңгер көш бастаған кезінде.

«Адасқандар» елеңдетті ел ішін,
«Жұмбақ жалау» жеделдетті желісін.
«Шоқанымен» биіктеді шоқтығы,
Өлең-бақша төкті алуан жемісін.

Әділдігін батылдығы баптапты,
Құлан атса қасынуын нақ тапты.
Атақ-данқы Айға жеткен күндерде,
Үкілі Ыбырай бабамызды ақтатты.

Өткір тілі бас жармады, тас жарды,
Жан-жүрегін әділет жолы басқарды.
Арыстарды «халық жауы» деп сөккен,
Ақтау жолы Сәбеңдерден басталды.

Үкілі Ыбырай ауылының ұлымын,
Қамығып ем өспей тұрып тұлымын.
Анам маған ақ сүтімен дарытты,
«Гәккулеткен» ән мектебі ғылымын.

Сәбит аға! Алғысымды үйемін,
Өз бейненді көкірегіме түйемін.
Үкілі бабам қайта оралса қазаққа,
Есіміңді өз баландай сүйемін.

Екінші өлең

«Сұлушашы» көңілімді күйлі еткен,
«Балуан Шолақ» қайтпа деді бір беттен.
Сәбит сөзі
Бармай жатып мектепке,
Роман оқып, қазақ тілін үйреткен.

«Жұмбақ жалау», санамда от тұтаттың,
Көркем сөзге жаным ынтық, құт арттың.
Оқи-оқи атам менен әжеме,
Жаттап алдым талай жерін кітаптың.

Қыршын күнде қан қыздырып денемді,
Қозғау салды ұқтырып кей бөленді.
«Малды құртты», — деп ызамен боқтайтын,
Атам сонда Голощекин дегенді.

Сәбең сөзін дәмді сүрдей сақтайтын,
Қастерлейтін әманда бір тақпай сын.
Ырыс берген дұрыс қарап қазаққа,
«Мырзажан» деп Мирзоянды мақтайтын.

Көрші досы ұзақ кеңес құрайтын,
Сәбең де оған,
Роман да ұнайтын.
Бәрі де жөн, жұмбағы не жалаудың?
— Деп сыбырлап,
Сәл жыбырлап сұрайтын.

Атам сонда дейтін:

— Сыры көңілдің,
Ауылнайға сен де жұмбақ көріндің.
«Мен бір жұмбақ адаммын» деп өтсе Абай,
Өзін емес, ашты сырын емірдің.

Көкшетаудың көк мұнарын ұқтың ба,
Көз арбаған жұмбақ-тұман тұттың ба?
Әне, сондай бәрі жұмбақ жалғанның,
Жолы жұмбақ келер жұт пен құттың да.

Түрпі тілден сұрқын бұзар қымбатты ой,
Шындығым сол, шыр бұздырмай тыңдап қой.
Өз досын да әсіре мақтап көзіңше,
Қызбалақтап сырттан жатса жұмбақ қой...

Осылай ұқ менің жауап кәдемді,
Жұмбақ жайлап тұр ғой барша өлемді.
Ашық айтқан жалауды ұқ «жұмбақ» деп, —
Дана деп ұқ сыры терең Сәбеңді.

Санамды апса аталы сөз құндағы,
Құлын едім —
Хас тұлпардың жұрнағы.
Ойға салсақ — бүгін ғана ашылды,
Бодан күндер тіккен жалау жұмбағы.

Ағыны зор Сәбит алған қарқынның,
Түптен тартқыш мақтан етпес салтын кім?
Ол — Құлагер ерте шауып, кеште озған,
Тулы тұлға, кемеңгері халқымның.

Абайды айтсақ еске аламыз Мұхтарды,
Шоқанды айтсақ Сәбит бірге жұпталды.
Абылай десең Мағжан аға елестер,
Осылармен ұлттық іргем мықталды.

Міне, достым,
Нар қазақты кім десең,
Сыры — мұхит, терең зерле, білмесең.
Мен Сәбеңді сөз етерде әу бастан,
Өз атамның аруағымен тілдесем.

16.04.2000.

Алматы

СӘБИТ — ҚАЗАҚ БАЛЬЗАҒІ

Сәбеңді ұрпақтар ұмытпақ емес.

Бұл — қазақ Бальзагі.

Мұқағали Мақатаев

Ауыр күндер өткеннен соң кездестік,
Ашық сырды
Ұқты өткен жел де есіп.
Мұқағали Сәбеңді үлкен сөз етті,
Арамызда жүрмеуші еді сенбестік.

— Қайтыс болды он сегізінші сәуірде,
Қарайлады құрдасына дәуір де.
Деп бастады алғыр ақын айтарын,
Қимастық бар,
Әр сөзінде, әр үнде.

— Жиырма екінші сәуір күні қоштастық,
Мың-мың гүлшоқ,
Халық сансыз, көп бастық.
Кеңейгендей тар жолдары Кеңсайдың,
Табиғатпен мұң бөлісіп достастық.

Сарыарқаны өрең жеткен сан қырдан,
Жел құтқарды,
Тым жылауық жаңбырдан.
Қаралы күй жан-жүректі жайлады,
Орман-тоғай дауыс қосты жаңғырған.

Бақи жолын бастап кетті ол енді,
Топырақ салдық басып талай өлеңді.

Кей «дөкейлер» мұқатқанмен
Мұқанов,
Мұқалмастай зор құрметке бөленді.

Батыр тұлға естен кетпес нұр жүзі,
Қалды артында сөздің нәркес құндызы.
Ол төсіне жұлдыз тақпай кетсе де,
Болды өзі барша қазақ жұлдызы.

Қоштасарда Мәскеу сөзін мөрледі,
Өзбек достым өз тілінде шерлі еді.
Сафаров та аталы сөз арнаса,
Біздің Ғабең тым сыпайы сөйледі.

Уақыт солай...
Ол да тұрды-ау қамығып,
Жатты Сәбең тірлік сырын жаны ұғып.
Үлкен жүрек күрт үзілсе шаршаған,
Тірілерге тіреледі бар үміт.

Мұң шайқалтып,
Кетірсе бар бабымды,
Пыш-пыштаған жігіттер де табылды.
Кермелеген «Бақастық пен топастық»,
Өрмелеген кештім бұлдыр сағымды.

Не десе де о дей берсін пақырлар,
«Сәбит — үлкен дүние» деуге хақым бар.
Нар тұлғамен қош айтысты нөпір жұрт,
Тап осылай аттанады-ау асылдар.

Азаматтық ар-намыстың заңғары,
Ұлтжандылық ұлылығы бар тағы.
Шежіресі жиырмасыншы ғасырдың,
Қазынасы мол Сәбит — қазақ Бальзагі.

Осы сөзі қалай бойға тарамас,
Тыңдап тұрған секілденді бар Алаш.
Қос жанары жарқ еткенде
Алатау,
Төңкерілді ақша бұлттар аралас.

29.02.2000.

Алматы

ЕСІЛГЕ ҚОНҒАН АҚҚУЛАР

Есілге қонды аққу-қаз,
Ақ қанат сылқым сусылдап.
Жағада тұрып болдым мөз,
Аңсаған әннен сусындап.

Айдынның беті жайнады,
Естіліп ерке саңқылдар.
Жүрекке жалау байлады,
Есілге қонған Аққулар.

Толқытып құстар оралған,
Құба тал кетті желбіреп.
Оянды сезім жоғалған,
Сағынған жүрек елжіреп.

Жанарың қонды жанарға,
«Гөккуге» салса аққу-қаз.
Өзіңнен жеткен хабарға,
Жалғанды жаным айтып наз.

Қарағай, қайың желпінді,
Құстарға қарап анталап.
Биледі менің еркімді,
Жер-көкке қонған махаббат.

Ән туды еркін төгіліп,
Тулады жүрек бір демде.
Ажарың кетті көрініп,
Аққуды аққу сүйгенде.

24.04.2000.

Қызылжар

СӘКЕН АҒА ЕСКЕРТКІШІ АЛДЫНДА

Кемеңгер Сәкен аға, сәлемімді ал,
Алдыңда бір тұруға жан едім зар.
Отырсың кербез тұлғаң сүйсіндіріп,
Қасыңда таңғажайып әлемің бар.

Астана Ақмола боп бүгін менің,
Тарқады бой жазылып, бүкіл шерім.
«Ескерткіш Алматыда бұйырмады...»,
Деп қатты ойға түсіп жүруші едім.

Құтты көш келсе алыс Алатаудан,
Аз емес алған асыл жаңа сауғаң.
Ішімнен тәубе деймін
Егемен ел,
Секілді бар назары саған ауған.

Кең сарай өз атыңда кітапхана,
Үйің деп мұражайды ұқпақ сана.
Отырсың ортасында екеуінің,
Тың шабыт толқытқандай мықтап қана.

Бөленген байтақ елдің алғысына,
Кенелдім келбетіңе жан құсына.
Егемен қазағымның қуанышы,
Мұртыңның ілініпті шалғысына.

Мұражай айтты ерен екеніңді,
Қолжазбаң елестетті төкпе күнді.
Середе «Тар жол, тайғақ кешу» де бар,
Жеткізген қанша шер-мұң шеккеніңді.

Ұстаған өз қолыңмен қызыл қалам,
Тапсырды жас ұрпаққа ізіңді аман.

Мерт болған Құлагердей сұлық жатыр,
Айырса иесінен бұзық заман.

Кез болды-ау, сіз ұстаған көкте Күнді,
Самғатты «Көкшетауың» өктем үнді.
Еске алдық «Тау ішінде»
Шырқап, толғап,
Сағынып қызды ауылға жеткеніңді.

Жадымда мәңгі өшпес жылу қалды,
Жез қанат жезкиікшіл нұрым жанды.
Әлемнің жеті түрлі ғаламаты,
Деп ұқтым сіз құмартқан сұлуларды.

Түлкісін түгел ілген қыр үстінің,
Жептеймін әр ісіннің дұрыстығын.
Өте алмас бір иіскемей әйел заты,
Әлі де бұрқырап тұр иіссуың.

Мұражай әр дерегін үзбей тердім,
Рухы бізге ғибрат сіздей ердің.
Сүйсініп суретіңе қарай-қарай,
Өзіңді бір көрсем деп іздей бердім.

05.04.2000.
Астана

ӘНШІЛІК ӨНЕРІНІҢ ҚҰЛАГЕРІ

Қайрат Байбосыновқа

Қайратжан, айналайын асыл інім,
Жанғырттың бар қазаққа ғасыр үнін.
Аққу-қаз айдын көлде саңқылындай,
Сұлу саз, әсем өннің ғашығымын.

Қырандай қос қанаты үдемелі,
Даусыңнан өріс тапты қыр өлеңі.
Қалың ел есіміңді білді, Қайрат,
Басыңа бақыт құсы түнегелі.

Өн салсаң жақындайды аспан бері,
Алатау тоқтай қалар аққан селі.
Оянар шырт ұйқыдан алғыс айтып,
Біржан сал, Үкілі Ыбырай, Ақан сері.

Ой жатыр терең толғау мәнісінде,
Сен айтқан айналады өн мүсінге.
Бір сипап қара мұртты бебеулетсең,
Елестер Сәкен ағам «Тау ішінде».

Домбыраң ақ үкісін желкілдеткен,
Тынысың «Сырғақтыға» еркін жеткен.
Шырқасан «Жамбас сипар», «Гәккулетіп»,
Қыздардың қақтың талай бөркін көктен.

Кең сарай өу дегенде селк етеді,
Жан толқып, қам көңілден шер кетеді.
Адамды жас баладай елжіретіп,
Қоңыр өн бал құндақта тербетеді.

Мергендей тапқан төсіл түлкі аулауын,
Құлшынтың екі ішектен үн самғауын.
Жүректі тесіп өткен асау ырғақ,
Қойғызар құдашаның қиқаңдауын.

Сал-сері бабалардың мұрагері,
Өзіңсің барша қазақ бұлан ері.
Өжетсің қызған сайын өршеленер,
Өншілік өнерінің Құлагері.

23.05.2000.
Алматы

ӨЗІМ ЖАЙЛЫ

Жебеп мені жырдың дүлдүл парнасы,
Өлең-дария ашылды кең арнасы.
Осы қазақ кім десеңдер
Мен болам,
Сөкен, Ілияс, Бейімбеттің жалғасы.

Дархан өмір жасқаншағы емеспін,
Тура қара келсе айқын кеңескің.
Ақын десін,
Әкім десін,
Әйтеуір,
Елді үшке бөлді демес мені ешкім.

Өзін ойлап,
Елдің мұңың елемес,
Ашқарақпен жасап өттім ерегес.
Кең қопардым,
Арал үшін айқассам,
Шен-шекпенді қиялдаушың мен емес.

Туған елім ақын-кенші атаған,
Көңілі қаяу үзілмейтін хат алам.
Жойқын Каспий топан суын тежесем,
Бекет ата аруағынан бата алам.

Құлагердің дүбірінен жаралдым,
Ақан, Біржан, Ыбырайдан таралдым.
Абай атам ақындыққа шақырса,
Кенші күнде мен Қаныштан нәр алдым.

Ақындығым емес жеке ермегім,
Тым көп арттым дүние жалған кермегін.
Төгіп келем қара терді аянбай,
Қатар қазып жер кені мен сөз кенін.

Өмірбаян шет-жағасын қоса алам,
Гүл терсем де көп жабысты ошаған.
Ұйықтап жатыр
Есіл жақта қос әкем,
Көкшетаудың топырағында қос анам.

Жер төресі, атамекен, киелім,
Жезқазғанды дәл өзіндей сүйемін.
Ата-баба аруағы дарыған,
Ұлытау мен Жездіге бас иемін.

Аз тарихты әс етпеймін сөзге үйіп,
Шалғай кетсем,
Етті тағдыр көз күйік.
Өзіме де қан қақсатып оқ тиген,
Жүрек сырын елге жайса «Жезкиік».

Алыс жолда жүрген ауыр шақтарда,
Өлең өрдім ерте тұрып ақ таңда.
Сағынышты сәлемімді арнадым,
Еділдетіп құстар елге қайтқанда.

Алыстардан есен жеттім еліме,
Дүбір қостым дербестіктің деміне.
Азаттықтың Мағжан мінез құлымын,
Сол бағыттан көрер қазақ мені де.

«Әй, кәпір» деп айта алмайды еш пенде,
Тіл табамын кейде сырттай өшпен де.
Соның бәрін айғақ етер өмірім,
Жүзге бөлгіш сұмпайылар өшкенде.

Айтар сырым,
Осы ашық тілегім,
Ұлтқа бөлмей, жұртқа бөлмей түледім.
Жүрегімнің лүпілінен естіңдер,
Сәкен, Ілияс, Бейімбеттің тілегін.

СИЫНАР ПІРІМ — АБЫЛАЙ

Басқарып қазақ баласын,
Хандардың ханы атанған;
Айнала жаудан даласын,
Қорғаумен озған қатардан.

Аруақты кетпе танымай,
Білмесең, атын анықта.
Сиынар пірің — Абылай,
Төнгенде қатер халыққа.

Елдігін сақтап қазақтың,
Ордалы өрге ту тіккен.
Аңсаған мәңгі азат күн,
Береке, бақыт, бірлікпен.

Бәйгеге жүйрік қосқанда,
Саятта қыран құс ілген.
Белдесер жауды тосқанда,
Айтып жүр атын ішіңнен.

Аруақты кетпе танымай,
Жасанған жауға жасыма.
Сиынар пірің — Абылай,
Төнгенде қатер басыңа.

Іргелес ел боп теңдестік,
Әлемге атым самғады.
Бүгінгі біздің дербестік —
Абылай ханның арманы.

СЫРЫМБЕТ

Көкшенің сал Сырымбет — бір саласы,
Етегін көл көмкерген жер сарасы.
Аққу-қаз гөккулеткен сырнай-керней,
Бәрі әнші:
Орман,
Тоғай,
Кең даласы.

Сырықтай тікше біткен шыңы биік,
Таусылмас құлагершіл мұңы тұйық.
Анамның ақ сүтімен жырға орады,
Көкірекке аңыз-дастан сырын құйып.

Айнадай Жекекөлі жарқыраған,
Еркелеп тас бұлағы ән құраған.
Осындай жерде туып,
Өрге жетті.
Шоқандай ел данасы,
Алтын адам.

Ғашық жан Сырымбетке Ақан сері,
Әніне тауға арнаған құмар елі.
Серіге серік болып мінген аты,
Даңқына даңқ қосты Құлагері.

Бүгін де біздің мектеп аты әйгі,
Ұлдары даналардың салтын жайды.
Қыздары әнші-биші Ақтоқтыдай,
Сағынтып кейбіреуі салды қайғы.

Осындай шындықты айту болмас айып,
Мен шықтым осы ордадан қанат жайып.
Ұлағатты ұстаздарға алғыс айтсам,
Жүремін естен кетпей,
Көңілім байып.

АҚЫНДЫҚ АЛТЫН ТҰҒЫРЫ

Өлеңмен ғана жүрер ем,
Кей ақынша күнелтіп.
Қатыгез соғыс дүрбелең,
Қаусатты елді жүдетіп.

Кенші болдым содан мен,
Байытам деп қазақты.
Жаһанаммен болар тең,
Қисапсыз шектім азапты.

Салғандай тұсау асауға,
Он жылдай қаздым кенімді.
Мақтаныш етем қашанда,
Кеншілік деген тегімді.

Еңбектің сол ғой жойқыны,
Адамның көркін ашқызбақ.
Күміс пен жезім толқыды,
Қопарған кенім тасқындап.

Жасаудан сақпын жансебіл,
Тау-таспен ашық егестім.
Құдайға шүкір, әйтеуір,
Мен жалаң ақын емеспін.

Жинаған ойлар жер-көктен,
Өлеңім — Өмір сабыры.
Айқаспен келді тер төккен,
Ақындық Алтын тұғыры.

29.03.2009.
Астана

ҰЛТЖАНДЫЛЫҚ КӨКІРЕКТЕ ТҮТАНДЫ

Мұхит аға дейтін бізді «батырым»,
Директор ғой шығарса да батыл үн.
Көрші болып тап қасына барғанда,
Ерулік беріп, көрсетті зор шатырын.

— Әй, батырлар, бердіңдер ме ерулік? —
Деп сұрады көршілерден керім қып.
Дастархандас үндемеді жігіттер,
«Жоқ» деген сөз әкелердей өлім тік.

— Хаке, — деді, — директорлық жарлығым!
Жас та болсаң үлкен жолың бар бүгін.
Келіндерден үлкен кешірім сұраймын,
Боқта, — деді, — жігіттердің барлығын.

Жасқанушы болма, — деді, — тақсырым,
Өкпелеу де осындайда жақсы ырым.
Өзім бар ғой... түк қалдырмай сыбаймын,
Бұзғандарды ата-баба дәстүрін.

...Күлкі келмей тұрса-дағы келістік,
Көршілер де деп жатты ғой «дұрыстық».
Үлкен аға ойнап қана айтса да,
Түбі терең дәстүр сырын ұғыстық.

Мырза халық негізінде кеншілер,
Табысы мол мықтылар ғой кең жүрер.
Содан кейін кезек-кезек шақырды,
Қаптап жатқан маңайдағы көршілер.

Ұлтжандылық көкірекке тұтанды,
Дәстүр екен Құдай берер құт алды.
Осы күнде қосылғанда басымыз,
Еске алып отырмыз Мұханды.

ЗАМАН ДЕРТІ

Арал кетті...
Адамдар, Арал кетті,
Оны жұтқан сорақы заман кетті.
Онсыз-дағы онша емес елдің күйі,
Теңіз құрғап...
Ұлғайтты-ау маған дертті.

Қарсы алатын қақ жолда сүйіп мені,
Көрінбейді Сарыарқа киіктері.
Басқа жерге келгендей басым қатты,
Басылмай тұр жанымның күйік-шері.

Қай қияда,
Қай апат-бүлік жеттің,
Сахарада Мәжнүннің күйін шектім.
Кең далада бір киік көрмеген соң,
Бірге құрып кетердей күйік шектім.

Көп жұлдызға қараймын биіктегі,
Елестейді біздің ел киіктері.
Өріп жүрген секілді жерге қарап,
Кездесуге үзілмей үміттері.

Көк аспаннан алмаймын көз қиығын,
Әнге қосып арнаушы ем сөз биігін.
Қалай шыдап жүр екен күйіп кетпей,
Арасында жез қанат жезкиігім?

Заулап келіп,
Алқа бел қырдан асып,
Күндер қайда сырласар мұң тыңдасып?
Қаптап жүрген киіктер ғайып болды,
Кетті ме екен Аралдың құмы басып?

ҰЙҚЫСЫЗ ТҮННІҢ ӨЛЕҢІ

Жарық жоқ. Ұйқы қашқаны...
Ауыр түс қалды жадымда.
Сағаттың тық-тық басқаны,
Зарлап тұр жалғыз маңымда.

Әйелдей пыш-пыш жинайсың,
Көрген түс... миға сыймайсың.
Тірліктің тышқан жортағы,
Сен неге мені қинайсың?

Сырласар не гәп болды өзге,
Шенеу ме, әлде бос сөз бе?
Не себеп ойды қозғауға,
Шақырдың ба, әлде болжау ма?
Ұғудан күдер үзбеймін,
Мен сенен мағына іздеймін.

*27.10.2009.
Астана*

ҚАРАҒАЙЛАР

Қарағайлар — мықтылық белгісіндей,
Кім түсінер оларды мен түсінбей?
Баян Жанғалов секілді біреуі тұр,
Тұрпатына қайтейін мен сүйінбей.

Нән қарағай бұтағы бірқалыпты,
Менің Естай ағамдай жұқарыпты.
Жадау күнде жан жарын еске алғандай,
Жанарында отты ұшқын тұтаныпты.

Қарағайлар қызық-ау топталғаны,
Таңырқауым көп қарап тоқталмады.
Домалақтау біреуі жүзі жылы,
Ертай ағам секілді тоқсандағы.

Бір қарағай бойы ұзын етті қылаң,
Етегінен елеңдеп өтті бір аң.
Молдаш ағам сияқты елді аңсаған,
Тоқсан үште шыға алмай Алматыдан.

Нар қарағай жүзінде нұр жайнаған,
Тоқсан екіде деп ешкім айта алмаған.
Құдды Бөйкен ағамдай мығым екен,
Ел сыйлаған беделі ортаймаған.

Қарағайлар Көкшені алқалаған,
Мәңгі жасыл өздерін паң санаған.
Тұрпаттарын көргенде елестейді,
Дауылпаздар заманды арқалаған.

Көкке өрлеген Сом тұлға нән қарағай,
Қалай өтем тұлғаңа мен қарамай?
Қарағайдай қартайса ағаларым,
Көңіл толқып, тебіренем жас баладай.

2009.

ТОҚТАМАЙДЫ ЖҰМЫР ЖЕР

Есіме алсам өмірдегі әр ізді,
Қарақалпақ елі — жолым маңызды.
Кремльдің солдаттары ол кезде,
Мен барам деп бергем жоқ қой арызды.

Ол өлкеге арнадым дәл бес жылды,
Арал үшін айқас бастап көш кірді.
Ең ғажабы — жаны ашымас теңізге,
Негізі бір кей есерге ес кірді.

Арал десе қыза түсіп үдеймін,
Егделікті тез ұмытып, түлеймін.
Тоқтамайды, Жер айналып барады,
Көк теңізге ұзақ ғұмыр тілеймін.

Жұмыр жердің өтер талай қонағы,
Аралға да бақ жұлдызы қонады.
Бұрынғыдай болмаса да көлемі,
Жылдар өтер, Арал қайта толады.

Жоқ десек те бүгін бізде зор табыс,
Болашағым етер үлкен қолғабыс.
Нақұрыстардың тым надұрыс ісіне,
Табиғаттың өзі берер тойтарыс.

КӨҢІЛ НАЗЫ

Өмірдің жазы өтіп,
Қысы қалды.
Көңілдің іші тозып,
Тысы қалды.
Сыр бермей серілікпен жүрсем-дағы,
Кәрілік қыр соңыма түсіп алды.

Барады жылдар өтіп ағындаған,
Таусылмас, қайран көңіл, назың маған.
Баяғы қызыл ішік киген қызды,
Боламын сағынсам да сағынбаған.

Келер деп ел шетіне сырласуға,
Қарайлап тұрғандаймын шың басында.
«Жезкиік» жаутаң қағып жұртқа жайды,
Қалғандай аңыз болып бір ғасырға.

Ақтарсам айтылмаған үзік сырды,
Жүрекке тым ертерек бұзық кірді.
Көкшетау көп қызының еркесі едім,
Бір қызы Қызылжардың қызықтырды.

Қыс келсе бар құпия баяндалды,
Шабыс жоқ қара жорға аяң қалды.
Көз салған аққу-қазға дәурен өтіп,
Бәйбішем, сенің ғана саяң қалды.

11.12.2010.

БІЛМЕЙДІ-АУ ДЕП ҚОРҚАМЫН...

Ел байлығын талатқан,
Ішінде жүрміз ортаның.
Жалғыз ғой,
Шіркін, Жаратқан,
Көрмейді-ау деп қорқамын.

Қапылыс емес жаңылыс,
Қажеті сол ма адамның:
Сатылу, ұрлау, атылыс...
Бейнесі болды заманның.

Бір елді бір ел ойрандап,
Жазықсыз жатыр жайратып.
Қаруға сенген тайрандап,
Есерді қойды-ау сайратып.

Қалауын бермей халыққа,
Ептілер еркін жайлайды.
Жеткендер ірі байлыққа,
Ақшамен аяқ байлайды.

Өккі қу мың-мың асайды-ау,
Асырып айла-тәсілін.
Адам түгіл, жасайды-ау,
Алладан да жасырын.

Жаратқан сыйлап нұрлы күн,
Ойласа ғалам мол қамын.
Жер беті кейбір сұмдығын,
Білмейді-ау деп қорқамын.

18.08.2004.

Астана

ТІРШІЛІК

Жат қылыққа жоламас арлы кісі,
Жақсылыққа бастайды барлық ісі.
Жылап келіп, жыламай кетуді ойлар,
Таусылғанша тірлікте бар тынысы.

Қыз баладай тым ерте шырайланған,
Қызығың көп, тіршілік, ұнай қалған.
Содан болар өзіңе ғашықтығым,
Өкінбестей жолымды құрайды арман.

Іші тарлар тартса да кері, мейлі,
Жақсы ұлынан туған ел жерімейді.
Алғанынан бергені көп адамның,
Ешқашан да беделі кемімейді.

Ғажабы бар кей жылдар алшаңдатқан,
Азабы бар кей күннің арқандатқан.
Мезет екен тіршілік өте шығар,
Жанарындай маралдың жаутаң қаққан.

2009.
Астана

ӨМІРІМНІҢ ӨЗІ ӨЛЕҢ

Жалғызбын ата-анадан,
Балалық өтті жаутаңкөз.
Лүпілін үнсіз санаған,
Жыр болды жүрек айтқан сөз.

Ақындық ерте ерсе де,
Кеншілік төрін жолдапты.
Соғыста елім жеңсе де,
Ауылдың халі ойлантты.

Ауырлау жүктен қашпадым,
Аңғарған адам байқасын.
Нүкісте жүріп бастадым,
Аралдың ащы айқасын.

Әлдекім сенбес бір көрген,
Аз емес әлі татарым.
Өлеңнің бәрін мұң берген,
Көрсен де озық қатарым.

Қамы емес қара басымның,
Қам көңіл кейде айтарым.
Менің мұңым — асыл мұң,
Абайлап, досым, байқағын.

Шыққандай ашық алаңға,
Сырымды ұқсаң сезер ең.
Біле де білген адамға,
Мен шеккен өмір — өзі өлең.

АҚ ТІЛЕК

О, тағдырым!
Бергім келіп мол өнім,
Әр сөзіме көңіл нұрын төгемін.
Мен ғашықпын самғауына Сөкеннің,
Құс қанат бер, тік шырқауға көнемін.

Дей көрмеспін
«О, тағдырым, тыным бер!»,
Шөкәрімнің сан салалы мұңын бер.
Шал ақынның өзілінен бір жонып,
Махамбеттің жау жасқантар қырын бер.

Бір сөз үшін жерден жеті теремін,
Мың толғанам іздеп ойдың тереңін.
Не де болса мәрттігін бер Мағжанның,
Ал содан соң жетегіңе еремін.

Ақын Қасым дабылы бар санамда,
Ол дес келді біздің бодан заманға.
Құлагершіл,
Кең далашыл жаралған,
Ілияс ақын дүбірін бер маған да.

Әне, сонда дер едім мен күштімін,
Көп бітірер өлеңім де іс-тыным.
Тілегімнің ең үлкенін айтайын, —
Сыйла, тағдыр, Абайлықтың ұшқынын.

Менің-дағы көп аңсатқан ақ гүлім,
Жер-жаһанға «Жезкиік» боп тапты үнін.
Ақан сері болып құсқа ән қоссам,
Құлагердей ұрып жықпа тап бүгін.

08.10.2010.

Астана

РОМАНС

Мен сені тым қатты сағындым,
Назды өлең жүректе көктейді.
Сау жүріп есімнен жаңылдым,
Түн неге тезірек өтпейді?

Аңсадым жүзіңді көргім кеп,
Шақырған жетті ме дыбысым?
Көзімді ілдірмес белгің көп,
Оятып жіберді тынысың.

Келер деп таңертең ертемен,
Естідім амалым біткенде.
Махаббат отына өртенем,
Тез жетіп келмесең күткенде.

Өзгерді Алматы тағдыры,
Жер-көкке ақ көрпе жапқандай.
Қарлатты наурыз жаңбыры,
Терезе сен келіп қаққандай.

Ақындар шыдауды білмейді,
Кеудесі қаулаған сезім ғой.
Сағат та тоқтады, жүрмейді,
Мен сені сағындым дедім ғой.

07.03.2002.

Алматы

КЕҢ ЖАЛҒАНДЫ ТАРЫЛТПА

Өн салсам сағынышты тереңдетіп,
Арманға көрем деген келем бекіп.
Аққудай сыңарына ұша тартқан,
Лебіңмен жібергейсің тез емдетіп.

Қалқатай! Осы күнде жүрсің қайда?
Кездестім белгі бермес тосын жайға.
Қиядан қақ жолымды кесіп өтер,
Жарқ етші жезкиіктей осындайда.

Талмаурап аш беліңді айқармаған,
Арыз-наз көп еді ғой айта алмаған.
Бақытын кездесудің бір көрейік,
Мезетін құштар шақтың қайтар маған.

Әйтеуір, не де болса, сағынтпашы,
Есімнен сау күнімде жаңылтпашы.
Боларын бір қызықтың анық білем,
Тірідей кең жалғанды тарылтпашы.

МАҚТАНАЛЫҚ

*Жырламасқа теңіздей,
Қуаныштың шегі жоқ.
Ардақталған өзіңдей,
Қазақта ақын, тегі, жоқ.*

Ілияс Жансүгіров

Сөзі ғибрат тараған хатта қалып,
Асыл аз ба әспеттер жаттап алып?
Ілиястай Сөкенді қатар жүріп,
Шын сүйсініп, сыйлауға сәт табалық.

Саф алтынды бос тастан ақтап алып,
Бөсіп кетпей, көкімей, мақтаналық.
Жақсы деуге жақсыны құлқы қимас,
Қараниет індеттен сақтаналық.

Кісі өлмейді паш етсең алқа тағып,
Оқтай тиер итаршы қақсағандық.
Қандай ғажап «үкілім», «сал», «серім» деп,
Ізет, құрмет, ілтипат сақтағандық.

Біреу озса, ағайын, шаттаналық,
Өсек сөзге бүлінбе, жоққа нанып.
Терең ойдың түбіне көз тасташы,
Сырын ұқпай сөккенше отқа салып.

Байқа, қалай сілтейді басқа халық:
Бисмилладан біртоға бастап алып.
Олжастардан он есе төмендерін,
Төбесіне көтерер таққа салып.

Арсыз сынмен абырой шашпағалық,
Күйкілерден асылды сақта, халық.
Мақтаналық паш етіп шын жүйрікті,
Тастамайды ол үшін тақтан алып.

ШАТТЫҚ СЕЛІ

Тәуелсіз күнім түзеп қаталықты,
Елбасы Абылай ханнан бата алыпты.
Кешегі «Щучинский» деген аудан,
Бурабай ауданы боп аталыпты.

Бураны шортан десе таңғалушы ек,
Шыдадық, бала күннен аңғарушы ек.
Алланың берген атын бұйыртпаса,
Білдірмей іштен тынып, зар қағушы ек.

Құттықтап «Гәккулетсек» әнші дайын,
Алтын күз — ақ бидайлы күйші дайын.
Аққу-қаз сексен көлден саңқыл қақса,
Аямас бар өнерін биші қайың.

Ойымды құтты аймаққа бұра бердім,
Келбеті көлде ойнады құба белдің.
Қуандым айдан анық көрінгендей,
Ор болып қалған ізі Құлагердің.

Қыздарса жан-жүректі жаңа жалын,
Дербестік жеңісі деп бағаладым.
Сүйінші сұрар бүгін Біржан салдан,
Бақида Сәкен, Мағжан ағаларым!

08.09.2009.

Астана

ДОСЫҢНЫҢ КӨЗІН ҰҒАРСЫҢ

Көп жұлдыз көкте Ай болмас,
Сәулесі жерге жетпейді.
Қалтқысыз серік қай жолдас,
Адал дос тастап кетпейді.

Сүрініп кеттің — құларсың,
Таяныш таптың — тұрарсың.
Дәрменсіз күнде дәл келген,
Досыңның көзін ұғарсың.

Жүрсең де қандай жұмақта,
Түссең де қанша сынаққа.
Досы жоқ өмір жұтпен тең,
Достықтың туын құлатпа.
Аңсаған сен де ұнарсың,
Ант еткен серттен жалт етсе,
Досыңның көзін ұғарсың.

Туыстың дос боп өтуі,
Некен-саяқ, неғайбыл.
Туыс боп достың кетуін,
Сыйластық заңы санай біл.

Тауға да биік шығарсың,
Жауынды жеңіп тынарсың.
Ағайын сенбей тұрғанда,
Досыңның көзін ұғарсың.

АТАСАМ СӨЗДІҢ ИЕСІН

Сөздердің өзі сөйлейді.

Рабиға Сыздықова

«Сөздіктерде өзір» деп,
Бекерше іздеп жатасың.
Ойыңда жүрер қадірлеп,
Сыйласаң сөздің атасын.

Ну орман етіп жайқалтты,
Абайым тілдің негізін.
Жалғастырды бай салтты,
Мұхтар сөз шалқар теңізін.

Жолықсам қауіп-қатерге,
Мағжанда жатыр керегім.
Махаббат жеңсе, Сәкенге
«Тау ішінде» еремін.

Сексен көлге қарауды,
Сағынсам шабыт тұтанып.
«Оқжетпеске» жалауды,
Іледі Сәбит Мұқанов.

«Бозінгенді» боздатсам,
Әбішті іздеп кетемін.
Аралдың назын қозғалтсам,
Әбдіжәмілге жетемін.

Сырбайдан сөздің төресін,
Алғаным ерен сыйлы етті.
Өжет тіл өткір өресін,
Қасым аға үйретті.

Сұрапылды дауылдан.
Тік өтсем саспай бүгінде:
Рахымжан, Мәлік, Бауыржан.
Сөйледі соғыс тілінде.

Жер-су,
Аңдар атауын,
Ілияс ағам селдетті.
Ойлы сөз құтты қатарын,
Мұзафар ағам өрлетті.

Суретшіл бастар өлеңге,
Ақан сері қашанда.
Сөз алдым,
Сәулем, сенен де,
Махаббат тілін ашарда.

Өз анам сөздің төркінін,
Ақ сүтімен дарытты.
«Гәккушіл» күннің өр тілін,
Үкілі бабам танытты.

Іздеумен ғой сөздің иесін,
Таптым ғой тетік тілден де.
Киесі мен жүйесін,
Сөз жолығар білгенге.

Жүрекке шырақ жаққандай,
Жүйелі сөз сөнбейді.
Рабиға сөзгер айтқандай:
«Сөздердің өзі сөйлейді».

ШЕКСІЗДІК

Мұнары шексіз
Тұманы кетпес даланың,
Қиялы шексіз
Зиялы туған дананың.
Шексіз жылдар ішінде біздер ұшқынбыз,
Жарысы шексіз
Ескі мен озық жаңаның.

Сұм қара жер,
Шексіздік сенің еккенің.
Адамды жұтып,
Еш тойымдық етпедің.
Қайғысы шексіз,
Көзімен көрген ананың,
Жалғыз ұлға аяусыз ажал жеткенін.

Шексіздік шебі,
Шалғайда елді аңсауда.
Түсінгендіктен,
Сендім ғой көнбей шаршауға.
Жан жарыңмен сыйластыққа шек болмас,
Сүйеніш-серік қай қияға барсаң да.

Асыл ұстаз арманында шексіздік,
Алғыр шәкірт самғауында шексіздік.
Тіршілікте жас ұрпағың ардақтап,
Бірін-бірі жалғауында шексіздік.

Шексіз ой бар
Жырында біздің Абайдың,
Мұхиттай шексіз
Мұхтарға мұңлы қараймын.

Мағжан, Сәкен, Ілиясты атқандар,
Қиямет кешпес қылмысын шексіз санаймын.

Сүйемін шексіз Қыз Жібектің намысын,
Төлегенді күте-күте ары үшін.
Ғашық жүрек кексіздігі деп білем,
Махаббат пен ғадауаттың жарысын.

05.01.2010.

ΠΟΘΜΑΛΑΡ

КЕНЕСАРЫНЫҢ СОҢҒЫ СӨЗІ

*Қош, аман бол, Сарыарқа — өскен жерім,
Қайтқан қаздай қалың ел көшкен жерім.*

Кенесары

Алғы сөз

Қазақтың күні тұтылды,
Хан Кене оқыс ұсталды.
Ақ патша жаудан құтылды,
Қусырды іштен қысқанды.

Теңселтіп кетті қара жер,
Күркіреп өзен лепірді.
Құрсауға түсті қайран ер,
Кез болып айла не түрлі.

Алдында — өзен, артта — жау,
Айнала — сансыз жасақтар.
Теңселді қарлы Алатау,
Қоршауда қалды қазақтар.

Орыстың оғы құтқармас,
Зеңбірек, мылтық заулады.
Таулардан сансыз атқан тас,
Тасқынды селден аумады.

Күркіреп өзен жалмауыз,
Ұшан су қамал құрады.
Наурызбай мінген Ақауыз,
Омақаса құлады.

Хан Кене шекті қиынды,
Басар жер қайда шеткейлеп?!
Ағыбайға бұйырды:
«Құтылып елге жеткей!» — деп.

«Бас кесу деген болса да,
Тіл кесу жоқ» деген бар.
Хан Кене тұрды ортада,
Көкірегін кернеп шемен-зар.

Шындықтың сыры ашылып,
Жетсін деп қырғыз-қазаққа.
Арнапты бір сөз ашынып,
Кенесары манапқа.

Жабайы сөзді малданбай,
Өлеңдетіп кетіпті.
Жеңілге бекер алданбай,
Тереңдетіп кетіпті.

Қырғыздар бәрін естіген:
«Орысқа дерек», — деп тізді.
Ақиқат қалды тектіден,
Ұрпаққа ұрпақ жеткізді.

Тілемей жаудан дым қайыр,
Айтыпты сөзін тақпақтап.
Манасшы туған бір шайыр,
Жеткізіпті жаттап қап.

Еңсесі биік асыл хан,
Еңкеймей тұрды қасқайып.
Ағынды судай тасытқан,
Ақырғы сөзін бастайық.

Бірінші толғау

Құлақ сал, о, халайық! Тыңда енді,
Тау қозғап, толғантайын жылға, белді.
«Батырға да бір өлім» дегені осы,
Қыл мойын қылыш кесер сынға келді.

Ақырғы тұрмын барлап тұрағымды,
Шешейін көкей кескен сұрағыңды.
Қара түн жан-жағымнан қаулағанда,
Кетейін жағып соңғы шырағымды.

Өрт кешкен кебін киіп жолбарыстың,
Арыстан айға ұмтылып қолға түстім.
Кекілік тау, Сеңгір жазық, асау өзен,
Күәсі Күркүреуік болған істің.

Тәңірінің түспей қоймас құлы сынға,
Досым да, көзден ұшты туысым да.
Ақырғы арыз-назым елге жетсін,
Қалғанша сұм қара жер уысында.

Толғансам болған істі дерек етіп,
Жау көнбес «осы жөн» деп ере кетіп.
Кененің туған жерге сәлем хатын,
Тыңдасын тау мен дала өлең етіп.

Таймадым ата мирас адал жолдан,
Келмеді ел қосарлық амал қолдан.
Аз болып «Қорқыт кері, шүршіт көрі»,
Орыстар салып жатыр қамал-қорған.

Қазақты қорғамақшы өз елінен,
Қорғаннан ойран түбін сеземін мен.
Басталып қоныстану әу дегенше,
Орнады орыстану кезегімен.

Не керек жан қысылса жауға бармай,
Сайландым тар қыспаққа шыдай алмай.

Тыңдамай сұңғыланы миғұлалар,
Қор болдым елдің басын құрай алмай.

Жуасты осы шығар түбіттеген,
Көңілден кетті көшіп үміт деген.
Өткен соң Абылай хан
Қалың қазақ,
Ел болдық басымыз бір бірікпеген.

Жау келсе өз әмірін жасатуға,
Қорлық сол — жарамасақ тас атуға.
Аттандым,
Опық жеген қазағымды,
Ақ патша қорлығынан босатуға.

Салғанда аға сұлтан түлкі жортақ,
Күн туды момын елді қылған қорқақ.
Қырғыздан қоныс сұрап дауға қалдым,
Орысқа сатқын манап жасап жортақ.

Ақ патша саясаты бар қарудан,
Асты да, күнім туды жер тарынған.
Дос іздеп, дұшпан тапқан күн туса да,
Бас тарттым алған беттен жалтарудан.

Алладан сабыр етер төзім сұрап,
Өзімді ақтап кетем өзім сынап.
Өлтірген Саурықтай елшімізді,
Манаптар бекер демес сөзімді нақ.

Қай батыр түспес дейсін қолға бөтен,
Қоштасу салты ежелден қалған екен.
Сарыарқа, Еділ, Жайық, Қаратауға,
Бақұлдық соңғы сөзімді арнап өтем.

Кененің кемер бұзар сыры қалың,
Сырлассам — жау қоршауын ұмытамын.
Бақұл бол,

Сұлу Көкше, Сексен көлім,
Ардақты қош, есен бол, Ұлытауым.

Булықса өршіл талап қайнап тұрған,
Құрысты қол-аяғым байлаттырған.
Қылыштан жан шықса да жасқанбайды,
Екі көз маңдайдағы жайнап тұрған.

Ақылға қайрат қосар шыдам деген,
Ақыры белгілі ғой тынар немен.
Қайтейін басымды алса,
Рухым өлмей,
Ұрпаққа ұлтын қорғар құрал берем.

Қираттым тас қамалын нелер кенттің,
Үмітшең ел құлағын елеңдеттім.
Жасқанбай ақ патшадан жалау тіксем,
Демеңдер: «Не тындырдың? Неге жеттің?»

Тартынба,
Кел, Қалиғұл, кес басымды,
Көрмесін тірі пенде көз жасымды.
Жүрегім аттай тулап, шоқтай сөнер,
Денемде балқытайын қорғасынды.

Досым деп сеніп едім санаттағы,
Өзөзіл арамызды жау аттады.
Сіздерге — қалың қырғыз, кінә тақпан,
Өшіккен білдім сатқын манаптарды.

Тар жерде қапы кетсем өлкемді ойлап,
Жын-шайтан, залым дұшпан шулар тойлап.
Аталас егіз елді таластырған,
Қан-жынға шошқа-қабан болды тоймақ.

Қас дұшпан айла тапса жалдап сені,
Ел-жұртқа сыр ашылмай қалды-ау тегі.
Осының бәрін болжап, амал таппай,
Сұм ажал дәлдеп келіп алды-ау мені.

Сын сағат, өкінбеймін келгеніне,
Орыстың көмегімен жеңгеніне.
Сескенем ұрыға кілт ұстатқандай,
Достаспай әзәзілге ергеніңе.

Қалиғұл, таптың «зорын жазықтының»,
Мен болдым олжа салған азық бүгін.
Не дейін?..
Келер ұрпақ қатар ұстар,
Ар-намыс қару еткен уәжіп жүгін.

Сауырық жеткізгенде тілек бізден,
Оқтасқан жаулап алдым жүректі үзген.
Көзіңді аш,
Кенесары мен едім ғой,
Тақтағы ақ патшаны дір еткізген.

Ескердім қазақ-қырғыз — өлке жайын,
Сол үшін кес басымды, желке дайын.
Құныма көп ақша мен алтын атап,
Береді жез жалатқан сөлкебайын.

Патшаны кеше боқтап, бүгін мақтап,
Жылпостар алдарқатты қулық сақтап.
Мен үшін алар олжаң құтты болсын,
Басымды есен жеткіз күтіп-баптап.

Құрбан боп ар үшін де, зар үшін де,
Қалса да қайсар денем тау ішінде;
Шошытып бас сүйегім үрей салсын,
Мызғымас мысым қалсын жау ішінде.

Бас ұстап жұлде алсаң әрең жетіп,
Кеңейер патша жері әлем бекіп.
Өзің де бұл фөниде көп жүрмессің,
Жұмылмай екі көзім зәрең кетіп.

Рухым қылықсызды підерлейді,
Өлсем де ертең маған сын ермейді.

Қоныстас бауыр басар досты өлтірген,
Аруақ тым алысқа жібермейді.

Қас батыр маңдайынан тер кеппейді,
Тер кеппей келер күнді зерлетпейді.
Ақ патша айтағына көне берсек,
Алатау етегінде көр жетпейді.

Бәрібір айбыныма ере алмайсың,
Мені емес,
Өз елінді тек алдайсың.
Мертіккен арыстанды зәбірлесең,
Қабанды жалғыз-жарым жеңе алмайсың.

Жауыма қаһарландым,
Болсам қатал,
Шын достың құрбанымын өскен қатар.
Атымды қазақ барда ешіре алмас,
Артымнан аңдып қуып, жеткен ажал.

Қош-сау бол,
Сарыарқаның самал желі!
Көпсінді тағдыр бүгін саған мені,
Бөлініп қазақ елі тоқсан саққа,
Тұл болды Кенесары арман-шері.

Елімнің төре, бекзат, болысына,
Қаймығып бас имедім қол ұсына.
Қақ төрін туған жердің алса-дағы,
Қолпаштап жалбарынды-ау орысыңа.

Әрине, орыстың да орысы бар,
Надұрыс кездеседі долы шұбар.
Қазақты неге өзімен тең көрмейді,
Өз жері, өз меншікті қонысы бар.

Наз айтса нағыз қазақ маған келіп,
Төрелер көрді оны «жаман желік».
Кең дала бір сілкінді не де болса,
Азат таң, арман-сәуле арай беріп.

Жалтарса танымастай — танығаны,
Батыр да жаны тозып тарығады.
Қаталдық қанға біткен мінез болса,
Адалдық — ана сүті дарығаны.

Не көрмес жорықшылар жол үстінде,
Қол сынса кете барды жең ішінде.
Бұлқынған Бұланбайда бұлаң болдым,
Құлан боп қалмай жердің тегісінде.

Жоғалды тау ішінде бар шыдамым,
Өзгертіп бас батырды қамшыладым.
Ақжолтай Ағыбайды ренжіткен,
Ағаттық естен кетпей жаншыламын.

Сұм жалған көрген сәтте тарлығыңды,
Қаймықпай төгілтемін бар мінімді.
Ақжолтай бас батырға:
«Басқар, — деппін, —
Арқадан еріп келген Арғыныңды».

Өкініш ет жүректі тілімдейді,
Екі көз өзге жанды бір ілмейді.
Атылса қарсы алдымнан қанды қақпан,
Аруақ соққан денем дірілдейді.

Ақжолтай естен кетіп Арқадағым,
Әудемде бүлініпті бар таланым.
Жеңістің жетекшісін жоғалтқан соң,
Күнәні өз мойныма арқаладым.

Көл құрғап, жолы азайып жолбарыстың,
Даласыз тау қоршаған торда алыстым.
Әйтеуір келешектен үмітім мол,
Әділет ашар өңін болған істің.

Кернесе жалын шарпып жанған ұшқын,
Абылай аруағын жалғап ұштым.
Ел азып, төре тозып, ес кеткенде,
Бірліксіз сұрқы кетті қолғабыстың.

Үзікті суыртпақтап сабақтадым,
Батқан күн, байқамадым, таң атқанын.
Қайтейін, басымды алса, атым ешпес,
Ел сақтар асыл арман қанаттарын.

Түнімді шатастырман күндізбенен,
Жазықсыз жаутаң еткен гүлді үзбеп ем.
«Қабанды қабан жармас» деген бар ғой,
Қазақ дос болу керек қырғызбенен.

Барымды сарқып бүгін айта аламын,
Қоштасып қиял жүгін қайталадым.
Сыртқы жау, ішкі досты абайламай,
Бақ жанбай зая кетті бар талабым.

Өзімді-өзім жептеп, мақтамаймын,
Кетпейді құрдым болып жоққа қайғым.
Мың қарғыс жетсін патша жендетіне,
Қырғызға ыза, кекті сақтамаймын.

Кененің орындалмай бір тілегі,
Білген де, білмеген де түрпіледі.
Ағайын, ешқашан да ел болмаймыз,
Бас қосып бірікпесек түркі тегі.

Арманың қазағымның жасырмадым,
Бағынып патша-оязға бас ұрмадым.
Арасын қырғыз-қазақ ашып алып,
Құлығын көрдім жаудың асырғанын.

Қарамай егіз қозы үнімізге,
Дақ түсер деп санамай дінімізге.
Айлакер жалдап-бұлдап, шен тарқатып,
Жау етті бірімізді-бірімізге.

Амал жоқ тау ішінде бітсе нәсіп,
Кетпедім шұбап келіп, жылап қашып.
Алатау топырағы торқа болар,
Батырға азаттыққа болған ғашық.

Алды ажал менен бұрын Науанжанды,
Аһ ұрмас енді қанша дауам қалды?!
Құдайым Ағыбайға қуат берсін,
Өзенді кешіп өтіп аман қалды.

Ел түссе қамауына қалың зардың,
Төреге қайтып тілді алғызармын?!
Дін түгіл, ділден безіп жүргендерді,
Дұшпанға қалай қарсы барғызармын?!

Өмірім өлшенбейді өлімменен,
Рухымды жасыра алмас көрім терең.
Қоқан да орысқа еріп қырсыққанда,
Көрген түс аумап кетті өңімменен.

Шайқаста талай берік қамал бұздым,
Бір күнде шөлмек сынды, амалсызбын.
Төрдегі ақ патшамен дос боп кетіп,
Төрелер кебін киді табансыздың.

Ғұмырым — бір ұшқының, елім, сенің,
Өзгеше тіршіліктен безуші едім.
Орыстар кеп орнатқан қалалардан,
Боларын бір сұмдықтың сезуші едім.

Атыңнан айналайын, Науанжаным,
Қанаттас өрістеді бар арманым.
Іске мәрт, сертке берік тірегім ең,
Өл берді елден ерек жаралғаның.

Жанарың жау шошытар өткір едің,
Жарқ етті қоштасқандай көп тілегім.
Бауырым, бүгінгі күн арпалысы,
Айнасы келер күннің деп білемін.

Жығылса сары ала ту тұрған жайнап,
Қарыстым, қайыспадым бұқпантайлап.
Қалың жау қоршауында қалған кезде,
Ішімді етті суық жылан жайлап.

Жетесін білмей істің кең жалғанда,
Қиналдым қалдырдым деп елді арманда.
Жан анам,
Ақ сүтінді кешіре гөр,
Бір жұтар ең ақырғы дем қалғанда.

Ғафу ет, артық кетсем, туған елім,
Аз емес көкірек кернеп бұған шерім.
Ағайын, қырғыз елі, кешірім ет,
Жел берді Саурық үшін туған кегім.

Жақсының бұрын жетер үні күнге,
Өзгеше менің тартқан күйігім де.
Егіз ел Алатауын бейіт етсем,
Аруағым жүрер құзарт биігінде.

Ақтық сөз ел алдында сұрауы бар,
Адамнан бұрын оны Құдай ұғар.
Қазақтың аспанында мәңгі сөнбей,
Есімім жұлдыз болып кекте тұрар.

Шақырса бұлт қанаты сырласуға,
Үнімді ұластырар нұрлы асуға.
Көк тұман қоршауында қайғым тұнып,
Ой салар бір ғасырдан бір ғасырға.

Бақ жанса мен де қайта жарқырармын,
Той жасап, туар халқым талпынар күн.
Тамұқтан жұмақ жаққа аттанарда,
Қонаққа Қалиғұлды шақырармын.

Ақжарма түгел айтсам ақтық күйді,
Құтпеймін дұшпанымнан тәтті сыйды.
Бөріні қорадағы кім босатар,
Шоқпарым менің-дағы қатты тиді.

Әу баста елім қолдап қанаттандым,
Соңынан бітім таппай қарап қалдым.
Бауырлас, қалың қырғыз, сөге көрме,
Қырсығы тисе сатқын манаптардың.

Сеністім адал доспен халқым үшін,
Сарқылды жау қолында ақтық күшім.
Аталас сұм төрені төмпештедім,
Қақ жарған қара қылды салтым үшін.

Жер-көктің таралыппыз Шыңғысынан,
Елді ойлап,
Күндерім көп шын қысылған.
Сиқырсып орысқа ерген манаптарды,
Кешірер ары таза қай мұсылман?

Соңғы сөз төмам болса — қоштасқаным,
Елге аян тура шауып от басқаным.
Не дейін?
Есен-аман көрем деуші ем,
Бауырлас қазақ-қырғыз достасқанын.

Осының бәрін түгел елесек те,
Парыз көп, батып тұрмын берешекке.
Бітпеген оң ісімді жалғастырар,
Тапсырдым ат шылбырын келешекке.

Алдында ажал атты зілзаланың,
Сағындым жусан исін гүл даланың.
Жоғалтпай әр сөзімді елге жеткіз,
Жабығып жау алдында тыңдағаның.

Болғанды болашаққа жалғадым мен,
Үзбеймін ақ үмітті алда күннен.
Алты алаш жүрегінен атым өшпес,
Жат жерде белгісіз боп қалғаныммен.

Жерді алып орыс асса кемелінен,
Жасқанбай қарсы шыққан Кенемін мен.
Есімім маздақ болып жанар әлі,
Ел сыйлар еркіндікке сене білген.

Шығарса ығырымды жан толқыттым,
Білгенге түбі терең ой қортыппын.

Есімнен шыққан емес қайда жүрсем,
Есімі Едіге мен ер Қорқыттың.

Сөзім жоқ ақыреттен адасатын,
Емеспін ықта қалар аласа шын.
Сұмдыққа көзім көрген шыдамадым,
Ақ патша сезіп озбыр саясатын.

«Қош!» деуге тіршілікті қимайды адам,
Ет жүрек қағаз болды шимайлаған.
Адалмын, ал, табиғат, құшағыңа,
Батыр боп жер бетіне сыймай барам.

Қара су — тозған елден төзім деген,
Соны ойлап түндерім көп көз ілмеген.
Айылым жиылмаса ел қорғаудан,
Айыбым кете барсын өзімменен.

Деді де бір қарады ел жағына,
Ет қызу,
Келді шабыт дер шағына.
Жаңғыртып Алатауды, ұзақ шырқап,
Құйылып әнге қосып кетті ағыла....

Екінші толғау

Тақалса тыныс ақырғы,
Сөз туар дәмі татымды.
Қапылыс қолға түссем де,
Жоймаймын ес пен ақылды.
Қасым хан ұлы затым-ды,
Сақтайын Кене атымды.
Ұмытпастай туған ел,
Жолдайын соңғы хатымды.
Мұнартып қарап мұнарға,
Құмартып қырда шынарға.
Айтайын соңғы сөзімді,
Көңілдің кірін жуарға.

Байқалар жүйрік желістен,
Жайқалар бұта жемістен.
Жемісті елмен теріскен,
Жеңісті қаққа бөліскен.
Береке-бірлік жиысқан,
Тар үмеге сыйысқан.
Қатерлі жерде жол тауып,
Шықпаған жалғыз уыстан.
Айырып бұлтты шыққан нұр,
Қабақтан қалың ұққан сыр.
Ымдасып жалау іліскен,
Жүрекке жалау іліскен,
Есен бол, асыл достарым!

Бәтуа сөзге баптанған,
Дұшпаннан жіті сақталған,
Кептірмей терлік аттанған,
Жалықпай жарау қақталған,
Жауымның құлқын ақтарған,
Қияға талмас қанатым.
Құтты күн, сәтті сағатым;
Құлшынсам қуат алатын,
Талпынсам табар тағатым,
Шалдықсам дәрмен табатын,
Адассам шырақ жағатын,
Жау келсе дабыл қағатын,
Батырларым, бақұл бол!

Қырандай баулып баққаным,
Дұшпанға салар қақпаным.
Қалың жауға шыққанда,
Бүкіл елден тапқаным.
Атадан қалған бұрынғы,
Айтқызбай ұғар сырымды,
Қыспақта бұзбас ырымды,
Атойлап жаққан нұрымды,
Айқасқа кірсем жұлысып,
Аруақ қосар тырысып;
Қиналса кетпес суысып,

Мүлт бассам қалмас жылысып,
Әл бере айла құрысып,
Қатерден тұрмас бүрісіп,
Сүрінсем белді буысып,
Жан пида еткен тырысып,
Сарбаздарым, бақұл бол!

Болат тұяқ күліктім,
Туыстан қымбат іліктім.
Дұшпанға айбат, досқа құт,
Ел ішінде іріктім;
Намыста туы жайнаған,
Жарыста қаны қайнаған,
Сайыста жұлде байлаған,
Көрісsem салмас байбалам,
Екі дай жерде таймаған,
Бекініс толы айналам,
Төрімді бірге жайлаған,
Бақұл бол, қайран құрдастар!

Пәленің отын бастырған,
Жорықта жүріп тақ құрған,
Өсекке қақпан шаптырған,
Содырдың аузын жаптырған,
Қыңырды беттен қақтырған,
Айтар сөзді шақ қылған;
Іздесем кеңес таптырған,
Сайлаған жайлы ат, тұрман,
Тайғанақ жолда сақ қылған;
Қош бол, елдің сыйлысы,
Сыйлысы әрі милысы —
Маймене мен Майсарым!

Заманның ұққан желісін,
Әр істін оң мен терісін,
Арылтып ауыр дертімнен,
Үміт күткен сертімнен,
Зердесі жігер көбейтіп,
Әділдік айтып серпілген.

Көндірген сөзге ел ішін.
Ақылмен жайып өрісін,
Дұшпанның әрі-берісін,
Талқылап тапқан келісім,
Жептеуін тапқан жөн ісім.
Еділді кешіп жарда өскен,
Жайыққа талас тарда өскен,
Арқадан ауып шұбырып,
Қалың елмен зар кешкен;
Қас жауы шеккен азаптың,
Аңсағаны азат күн,
Хош, есен бол, Тілеулес,
Билері дана қазақтың!

Есерлерде жырылып,
Естіге қарай сырылып,
Екі дайға күш берген,
Тілеулес, қамқор бұрылып,
Тетігін ашқан қиынның,
Ұйтқысы берік ұйымның,
Иманы орда үйімнің,
Өлшемі көрген сыйымның,
Көне көз көптің тілегі,
Елгезек елдің жүрегі
Ақсақалдар, есен бол!

Жалауы дархан жиынның,
Жалғасы шексіз қиырдын,
Тілегін тапқан дүйімнің,
Жарқыны жеткен күйімнің,
Айқанат құла мергенім,
Құрыш төс қара шеңгелім,
Жалғыз көз дәуді жеңгенім,
Жаһанда қымбат сенгенім,
Жаманға салған ойралаң,
Жақсыны тапқан қоймадан,
Сайысқа асау тоймаған,
Асыға күткен тойлы алаң,
Тағдырмен қатал ойнаған,

Қиялға терең бойлаған,
Өмірге сенім жоймаған,
Абылайдың ұшқыны,
Ағыбай батыр, бақұл бол!

Мақтаны бүкіл түріктің,
Оза да туған сүйіктім,
Ақтаңгер аға сұлтаны,
Азамат деген биіктің.
Халқына берген білгенін,
Ортаға салған ілгенін.
Жалғаған күн мен түндерін,
Байламы құтты іргенің.
Көбейткен ақыл мың кенін,
Құлпыртқан тойдың гүлді өңін.
Өперген жастай түрлі өнім,
Ақыретте біргемін,
Науанжан бауырым, бақұл бол!

Арманы бітпес жалған-ай,
Қақпанға түстім аңдамай.
От басы, ошақ қасы емес,
Тоқтайын ұзақ сарнамай.
Алысты ерте барламай,
Өкініш жүрек жарғаны-ай!
Көрінбей көзге Сарыарқа,
Тым алыста қалғаны-ай!
Күрмеуге келмей қысқа жіп,
Сандалмаға салғаны-ай!
Жақсының ісі уәжіп,
Жас ұрпақ қоймас жалғамай.
Нәр алып елім өсектен,
Талқыға бекер салмағай.
Діні бірді еш еткен,
Кер заманның қармағы-ай!
Қазақтың басын құрам деп,
Дұшпанды кері бұрам деп,
Арпалыс кешкен ер Кене,
Ойлап па ең осылай тұрам деп?!

Намыстан қия баспаған,
Арсызға құшақ ашпаған;
Есімім өшпес елімде,
Еркіндік жолын бастаған.

Жалғасар күшті нәрменім,
Киелі рухым бар менің.
Түссе де басым жалбағай,
Өзінді өттім алдамай,
Бақұл бол, қайран туған ел!

Эпилог үшін

Сөз бітті. Айтар мұң бітті,
Тұншықты тарлан қарқыны.
Кетті айтып асыл шындықты,
Салмасқа бекер талқыны.

Тұрғанда қылыш жалаңдап,
Қоштасса отты жыр құрап:
Жүректің жүгін төмамдап,
Шындықты айтты шырқырап.

Айыбын атап мың есе,
Ар-намыс шындап бекінді.
Манапты шенеп, мінесе,
Қырғыздан кешім өтінді.

Хан Кенені қыздырған,
Саурық елші өлімі.
Манапқа ірге бұздырған,
Орыстың озбыр желігі.

Құбыжық жауға ұқсатты,
Еркіндік туы, жұлдызды.
Қаруын патша ұстатты,
Қазаққа шаптап қырғызды.

Кейбіреу білмей осыны,
Надұрыс сыбыс шұбыртты.
Заяға кетті дос үні,
Әр саққа әркім құбылтты.

Білместер қанша дау қылды,
Құлаққа жақпас сарыны.
Қырғызға кесел жау қылды,
Достасар Кенесарыны.

Біздің де кейбір шатылған,
Өсекке жеңіл барды көп.
Жүгіртті сыбыс: «Батырдан,
«Қырғыздар тұқым алды», — деп.

Ерсілік осы — білгенге,
Есердің тілін алмайық.
Егіз ел болып жүргенде,
Өзөзіл сөзге бармайық.

Адалдық жолы — салды ізге,
Ақиқат ақтық иесі.
Аруаққа тіл тигізбе,
Атпасын десең киесі.

Барым сол жаным меңгерген,
Кенекем қазақ қыраны.
Еліме өшпес дем берген,
Бостандық — оның ұраны.

Шындықты білу бар мәні,
Сенбестік алсын келместік.
Кененің кемел арманы —
Бүгінгі біздің дербестік!

2002.
Алматы

ОТЫРАР САЗЫ (Лирикалық поэма)

Кіріспе үшін

Жарқын өмір нарқын айтар сырым кең,
Өлшенбейді ол,
Туған, өлген жылыңмен.
Ерен іспен өлшенеді деп білем,
Ай жалт қарап,
Сансыз жұлдыз үңілген.

Өлшенеді ол, оза шапқан дүбірмен,
Не болмаса бір ауыз сөз, бір үнімен.
Байқалады із қалдырар ғасырға,
Барша жұртты дүр сілкінткен күніңмен.

Туар мезет,
Туың сәтті ілінген,
Заңғар шыңға жеткен өрең білінген.
Туар сағат,
Қасиетті, киелі,
Аруақ жебеп өлгендерің тірілген.

Жетті бүгін сол ақжолтай сыйлы күн,
Сыйлы күнім —
Сазды, назды күйлі күн.
Чайковскийдің қасиетті залында,
Нұрғисаның нұры жанған шағында,
Құрды қазақ күй төресі билігін.

О, туған ел!
Терген, жиған, орғаның,
Күй боп кетті,
Қала, дала, орманың.

Көңіл тойып, құлақ естіп, көз көрді,
Мертебеңнің асып, тасып толғанын.

Бұл биікке құлшынысы мол көптен,
«Отырар сазы» келді кезек төрлеткен.
Тыңда, Тыңда!
Салауатты алқа топ,
Қазақ күйі өзге күйден кем деп пе ең?

Тасқын күйлер жан толқытпай қоймайды,
Түсіреді көкте жүрген қолға Айды.
Ақыл, сезім, ақ желкені желбіреп,
Терең жатқан мұң, шерінді қозғайды.

Ауылды аңсап көптен сыртта жүр едік,
Қаяу көңіл бүгін елтіп тұр еріп.
Күй-қүдірет Мәскеу төрін жайласа,
Күмбірледім өз-өзімнен жыр өріп.

Тыңда, Тыңда, бауыр-туыс халықтар,
Елдің сыры, елдің мұңы анық бар.
Татьянаның өні де еркін шалықтар,
Аттанарда ақ батасын беріпті.
Құрманғазы, Төттімбеттей — алыптар,
Абай, Жамбыл түлектерін танып қал.

Аттаныс

Құлақ күйін сансыз аспап сарындас,
Құрап жатыр бұлақтардай ағындас.
Алуа жүзі алабөтен сүйсінтіп,
Сөз бастады сахнада жас қарындас:

— Беймәлім демейміз қазақта,
Шаһарлар тарихи санатта.
Фараби бабамыз,
Отанын қараңыз,
Күй байлап жіберген қанатқа.

Қазба да, жазба да қосылар,
Таңбалы тастар да оқылар.
Белгілі шешімі,
Қала бар есімі —
Отырар... Отырар... Отырар...

Әлемге әйгілі мұрам бар,
Сенбесең тарихтан сұраңдар.
Фараби назын,
Отырар сазын,
Жаңғыртар қырдағы құландар.

Ақша да, Көкше де биіктер,
Ақ ниет сәлемін сүйіп көр.
Қарашық шоқтары,
Отырар оттарын
Жайнатып өтеді киіктер.

Қаз дауысым білінсе лебімнен,
Месқобыз тебіренбес тегіннен.
«Бес төре», «Сылқылдақ»,
«Серперім» құлшынбақ,
Үкілі домбыра шегінен.

Бос көшіп жүрмедік қырда біз,
Аз емес күйлі абыз, жырлы абыз.
Жайдары қыз келді,
Айдарлы ұл келді,
Айтарын асықпай тыңдаңыз.

Түркістан шаһарын барлаймыз,
Өткенді бүгінмен жалғаймыз!
Солқылдап сазсырнай,
Назданып балқұрай,
Тарихқа ескерткіш арнаймыз.

Кербез күй, әнімді нұрлы асыл,
Зиялы дос қауым тыңдасын.
Бір қиян, бір ғайып,

«Әлқисса» тыңдайық,
Толғаулар іздейді сырласын.

Сұлу саз ұшырса жан құсын,
Жанданар әр бейне, әр мүсін.
Сан ғасыр құрғаның,
Ашқанда тың сарын,
Бабама арналар алғысым!

Ғасырлар дүбірін салмақтап,
Күмбездер күмбірін ардақтап.
Көк аспап нәрлі үнін,
Көненің қалдығын,
Перзент бар жинаған бармақтап.

Із таптық қаладан, даладан,
Қожа Ахмет Йасауи данадан.
Өшкенім жанданды,
Қанатым жалғанды,
Арыстанбап бабамыз қалаған.

Тыңдасын мұхиттар, құрлықтар,
Айтарым аз болса кім құптар.
Дүркіреп алқымдап,
Күй кетсе қарқындап,
Дір еткен дыбыста шындық бар.

Кең дала байқатар сымбатын,
Кей заман шайқатар зұлматын.
Махамбет жаны бар,
Исатай қаны бар,
Айғақтар нұрлы арман бір сәтін.

Қос ішектен шырылдап мұң шығар,
Адал ұқ, сақ құлақ сыншылар.
Беріңдер төрелік,
Күй төгіп көрелік,
Биік бар жер-көкте біз құмар.

Таулардан сәлем ал, біз туған,
Қырандар қалғыған күз, қырдан.
Достарым, біле біл,
Құт мекен ұлы елім,
Абайдай ұл туған,
Динадай қыз туған.

Жаным пәк, жүрегім гүл баулар,
Ән шалқып, қосалқа күй заулар.
Елеңдеп келіп ем,
Сертіме берік ем,
Күй құмар достарым, тыңдандар!

Кербез күйлер желісі

Содан кейін оркестрді қолға ала,
Сақ дирижер тұғырланды толғана.
Желе-жортқан ұқсап жүйрік жорғаға,
Қосақталып ескі аңыз бен тың ырғақ,
Күй тайпалды айтар назы молдана.

Мені бірге жібергендей көмекке,
Естігенді салдым інк р елекке.
Бөтен үн жоқ жарамастай керекке,
«Отырар сазын» тыңдап отыр Москва,
Кетті күйлер тербетіп те, бөлеп те.

Көтерілсе санлақ сарын белеңім,
Осы еді ғой аңсап күткен керегім.
Шайқап өтті қайран «Ата толғауым»,
Тірі пенде көңіл-теңіз тереңін.

Сырнай-керней жасап жылы төгілім,
Мың құбылтса үйлесімді өрімін.
Іште нала, тыста жала өшкендей,
Зәмзәм үнге шуақтады көңілім.

Кейде күйден өрбіп өжет қайсарлық,
Жарылқайды жасартқандай аң-таң қып.
Жеңілдейсің құрығандай біржола,
Дүниедегі қулық, сұмдық, сайтандық.

Сүйіншіні сұрар ма едім ел-жұрттан,
Сезімім пәк сәуір-сәуле селді ұққан.
Жер бетіне орнағандай нұр жұмақ,
Сәт орнады өңін бұзбас бейбіт таң.

Жас оркестр алған төрде кезекті,
Қаз қалпында айтсам шырқау мезетті.
Ә дегеннен жайлап әуез өзекті,
Саңқыл-сұңқыл құс базары сияқты,
Алпыс аспап қақты алуан безекті.

Көнілімде шаттық пен шер алмасқан,
Тармақтарын сыбырлады жыр-дастан
жаза бердім,
Қыз-келіншек дегенге,
Қызықсам да бұрылып көз бұрмастан.

Жыр төгілді әудем сәтке тынбастан,
Жұрт дүрліккен үзіліске тұрмастан.
Жаза бердім елден келген достармен,
Кішігірім той ырымын құрмастан.

Өтер жылдар...
Жылжып шапшаң келер күн,
Дөп баспасам,
Тебіренейін, толғанайын, шалқиын,
Көпшік сөзге сенер кім.
Туды шалқар шабытқа ерік берер күн.

«Қосалқалар» қос бұрымдай өріліп,
Сылан қақты бұлттар көші сөгіліп.
«Елім-айдың» зарлы әуені төгіліп,
Ілкім сәтте орнай қалды тыныштық,
Қаратаудан көшкен керуен көрініп.

Домбыралар шым-шымдаса біртіндеп,
Сансыз әуен үн ұзартты уілдеп.
Жан баурады қылқобыздар дірілдеп,
Мезет туды толқындаған толғаудан,
Күй атасы кейуана қарт тірілмек.

Зар заманда «Жерұйықты іздеген,
Асқақ қиял ақ қанатын үзбеген.
Жалт қараймын асатаяк үніне,
Асан Қайғы отырғандай бізбенен.

Сүмбіл саусақ, құлын білек, ақ жібек,
Төгілтеді дала-қиял, наз тілек.
Қорқыт ата қоңыр сазы заулады,
Киіктердей қырдан қашқан тастүлек,
Домбыралар бебеулетіп кетті үдеп.

Құтты екен ғой «Ата толғау» жолдары,
Зал иесі — Петр Ильич қолдады.
Құс үніне мыс сыңғыры жалғасып,
Дыбыс қосты орыстың зор органы.

Тұғырласты, ғұмырласты, жалғасты,
Дана сарын, дала сарын алмасты.
Мың жылға тең ілкім мезет сондағы,
Нұрғисаға бақыт құсы жармасты.

Дешті Қыпшақ көмбесінен ескінің,
Көзін ашқан кей аспаптың кешкі үнін.
Өзге түгіл өзім тұңғыш естідім,
Атын біліп, затын білмей жүретін,
Жаңа көрдім жетігеннің кескінін.

Жез сыбызғы — көп ойықты бір түтік,
Меруерт — сыңғыр солқылдайды тіл бітіп.
Көңіл толқыр, жаның құштар үн күтіп,
Гауһар дыбыс күн сәулесін шашады,
Сыңғырлауық қоңыраулар сілкіктіп.

Атыраудан «Сарыарқаға» өрлетіп,
Құрманғазы «Серперлетті» тіл бітіп.
Тәтті бабам «Көкейкесті» шөлдетіп,
Шертіп қақты көңіл төрін көлдетіп.

Сүгір сарын «Бозінгенді» боздатты,
Оңтүстіктен қосылғандай Момбеков.
Мұхамеджан Жаңаарқадан дем берді,
«Дайрабайды» дабылдатты желдетіп.

Күй-шежіре тірі жанды толқытқан,
Бой сергітті таза ауадай мол жұтқан.
Көп сыншылар көз алдымда сүйсінді,
Бірін-бірі түртіп қойып қолтықтан.

— Көрші көркем, күтімді екен көлігі,
Ұтымды екен қызу басқан керігі.
Дирижер де, оркестр де өзгеден, —
деп отырды — әуезділеу, көп ірі.

Тілі өткір ішінде бір жастауы,
Ұнап отыр маған тізгін тастауы.
«Қайталанбас бояу, мәнер астары,
Міне, таза этнография, фольклор,
Мол, — деп отыр, — қазақтардың аспабы».

Құлшыныста еркіндік бар, екпін бар,
Бірге күліп, бірге ырықсыз шектім зар.
Кей ырғақтан тірі сурет көресің,
Шаттық та бар,
Шырқау шепте көп мұң бар.

Ән мен күйге жалау етіп ұстарлық,
Тіршілікке осында екен құштарлық.
Мынау дана! — деді бірі тамсанып,
— Жөпте мені, — деді етпей іштарлық.

Салауатты әуезқұмар мәнері,
Болса жігіт, басқа да көп әлегі.

Өр сөзінде ырым да көп кәделі,
Сыбырлайды деп досына ақырын:
«Қобызшы қыз неткен сұмдық әдемі!»

Жай отырмай екеулесіп сыр ашпақ,
Шыдамайды досы сезім құраспақ.
Қайран қалып отыр қазақ қызына,
Тамсанады бірін-бірі растап.

Бар мейманды інкәр етсе қыз көркі,
Гүл жайнады бірде ұялшақ, бірде еркін.
Кейде кербез, тақта отырған патшадай,
Кейде толқып бебеулетті біркелкі.

Ажары сай үлде менен бұлдеге,
Ондай сипат бітпес раушан гүлге де.
Қызыл-жалын еріндері бүлк етсе,
Ұмсынамын татырардай бірдеме,
Тәтті төбет оралды ғой тілге де.

Алма-қыздар көз алдымда толғасын,
Елестетті жас күндегі жолды асыл.
Содан болар, сағынбайтын күнім жоқ,
Алматыдай алма-арулар ордасын.

Елеңдетті ескі елестер не түрлі,
Өлгі бір қыз таныс бейне секілді.
Мейман түгіл, өз мазамды кетірді,
Жаным менің
Сағыныштардан жаралған,
Қайта туды, қанатталды, жетілді.

Осынау қыздай балғын еді жасында,
Елестеттім қос өрімді шашын да.
Келмей ме? — деп күдіктеніп тұрғанда,
Бас қататын Бас арықтың басында.
Құтты сәске жетпегендей қол үзім,
Әкеліп тұр сұлу саздар жол ізін
О, Махаббат!

Тартқызып ең сен талай,
Қыз жолында қыл жүректің қобызын.

Отырғандай ұмытқаным алдымда,
О, құмарым!
Қайтадан бір қандын ба?
Қуаныштан... есенгіреп қалдым ба,
Неде болса барып қайттым пейішке...
Бір малшындым күйлі сәуле таң нұрға.

Іліп алар жасанды жоқ сезімде,
Толқып кеттім, тез алмасты сөз үнге.
Қойын дәптер толып кетті өлеңге,
Үзілістің — жұрт шай ішкен кезінде.

Ермегенім жерлесіме «жүр» — деген,
Өлең жазсам ішпей-жемей түрленем.
Достар жақсы-ау дәл сол сәтте сыйласып,
Байланысын келтелеуді білмеген.

Ерке шабыт жетегіне ерейін,
Күйлі аспаннан түрлі жұлдыз терейін.
Маған бүгін шарабыңнан жыр қымбат,
Елден ерек өсіп тұр ғой мерейім.

Беу, ағайын! Райға көш, қой, сөкпе,
Шөйді қайтем, өлең мені салса өртке.
Ұшқыр уақыт желдей жүйткіп өткенде,
Өршелене жалғасты күй-концерт те.

Құлшыныс

Тілендиев таң қалдырды лезде,
Өжеттік бар алғыр қыран мінезде.
Құлшыныстан терең ұқты жан сырын,
Тыңдаушылар тілегі бір, тілі өзге.

Өзі ширақ,
Көзі ымдайды айтарды,

Еркін сілтеп, су жорғадай тайпалды.
Оркестр де,
Миуа ағаштай албырап,
Мың-мың жеміс төгілгендей жайқалды.

Қанат жайып, бойын еркін ұстайды,
Беті қайтпас қолбасшыға ұқсайды.
Иек изеп, қабақ қағып нұсқайды,
Ақиықтай ілер құсын бұлтартпас,
Күйлі аспаптар үн, дыбысын ұштайды.

Ағындап тұр тілсіз тілмен өмір қып,
Бірлесіпті құштарлық пен көмілдік.
Өр адамның ансағаны елестеп,
Ғашық-өуен еркеленді тамылжып.

Чайковскийше әдемілеп шалқуын,
Биге ұласты балапан ырғақ аққу үн.
Сексен көлді сексен сері құстары,
Саңқылдатты Үкілі Ыбырай «Гәккуін».

Ақ Жайықтан өтті әлеміш күймелер,
Күй ырғалды қыз Жібек боп түрленер.
Қабаттасып кешегі мен бүгінгі,
Туды маусым Қаратаулар гүлденер.

Күйдің нәзік ләззат құйғыш жетегі,
Сұлу қыздай кейде қылмаң етеді.
Қас қағымда сәруар дыбыс сәулесі
Таң шолпандай жарқыл қағып өтеді.

Көңіл жайлы, мамыражай бабында,
Мың, мың тоты сайрап жатты бағымда.
«Жезкиік» те жүйткіп өтті жаутаңдап,
Әппақ төсін тосып күміс сағымға.

Балғын бұлақ, әнші құрақ, тау маңы,
Елестейді ақ жаңбырдың жауғаны.
Қозы маңырап, кісінейді құлын-тай,
Елестейді жеңгем бие сауғаны.

Тіл жетпестей сезген сырым әлі көп,
Саумал ауа, жусанды жел дәрілеп.
Қойғандай-ақ өтірлі өуен сәні кеп,
Көкіректің көксегенін табады,
Үннен дыбыс, дыбыстан үн дәлірек.

Көне аспаптар жаңа тілде жаңғырып,
Түрлі түсті бояу тапса таң қылып.
Әудем сәт бауыр басып кетеді,
Балалық пен Даналық,
Бір мезет пен мәңгілік.

Әрі қарай самғау шебін таңдап па,
Әлде күйлер бой ұрды ма аруаққа.
Ту көтерді,
Шу көтерді, тың ырғақ,
Бастап кетті кең даланы тау жаққа.

Шапқын желіс, тасқын күйлер салды асыр,
Өтті көзден дала көшкен сан ғасыр.
Жетті білем жаратқанға сұрағым,
Жақты көңіл шала сөнген шырағын,
Төкті кеше өткен күндер жанға сыр.

Етті өзгеше мамыр күйлер шуағын,
Септі бұршақ бүлкілдеген бұлақ үн,
Дертті көкірек тапты аңсаған құмарын.
Соққылаған
Шойын тұяқ тас жолды,
Қашқан жылқы шалды ырғағын құлағым.

Тез төгілді сол бір сәтте сыр қалын,
Шарпып өтті ақ жалын мен көк жалын.
Дүние-дүрмек тына қалып тыңдаған,
Әлем сезді саңлақ сарын туғанын.

Қара арғымақ от жанары жер жұтқан,
Кісінеді айырылғандай ел, жұрттан.
Жалт қарады күйші жігіт күңіреніп,
Жан серігі қиналғандай дос тұтқан.

Дүлей боран ұйтқып шапшаң басылды,
От, найзағай көктен жалын шашылды.
Дана-жүрек, дала-жүрек булықты,
Жылады ма... тас-талқан боп ашынды.
Қарабарқыт бұлт жөнкіді аспанда
Қара теңіз,
Ақ теңіздер тасынды.

Ой-хой, шіркін!
Бұл не деген дүрбелең,
Тоғыз толғақ толқынданды күй желең.
Жаңғыртты ма кісен ашқан сыңғырын,
Құрманғазы қашып шыққан түрмеден.
Толғанамын, тебіренемін, күрсінем,
Сыры көп қой біздер еркін білмеген.

Әлде осы ма Сәкен кешкен азап түн,
Қоңыр күйлер неге қою наз арттың?!
Еске түсіп кетті сонда жазықсыз,
Жаза тартқан боздақтары қазақтың.

Дауыл күйлер қайта тасып лап қойды,
Тоғандалған әлдеқандай тапты ойды.
Жел желігіп, бөйтеректер тербеліп,
Үрей кетіп, ұстатады сақ бойды.

Қайран қалдым не дейді екен басқалар,
Кейде күйден болды денем жасқанар.
Жүйткіп келіп тоқтай қалды бір кезде,
Тайбурылды үркіткендей тас қамал.

Саңлақ күйге сыйып кетті бір халық,
Бір халықтың ыза, кегін тыңдадық.
«Абылайлап» жеңер сәтін сезді ме,
Нұрғисаның өңі кетті сұрланып.

Хас тұлпардай өршеленді, құйғытты,
Нұрлы әуезге
Махамбетшіл шыр бітті.

Ала құйын зымыратты, ызғытты,
Жел сыпырып тастағандай түндікті.
Каспий тулап, Атырауды су басты ма,
Еділ толқып арнасынан асты ма?!
Қобыландыға жау қолтығын ашты ма?
Абылайдан жоңғар жөңкіп қашты ма,
Қолға түсіп Кенесары састы ма?!

Бүркеп кетті алай-дүлей бүрқасын,
Күй симады аспан-көктің астына.
Жаным толқып, тастай беріп қаламды,
«Бас! Бас!» — деймін құшырлана, — басқыла!

Қас жауына «Қазақпын!» - деп атылған,
Дабыл қақты Бауыржандай батыл жан.
Шу көтерді төбесіне Рейхстагтың,
Ел байрағын бұрын ілген Рахымжан.

Тілендиев ашық ұстап кең төсін,
Әй, не керек, көтерді ел еңсесін.
Сағадатша салды ерен ырғаққа,
Талқандаған Гитлердің кеңсесін.

Дара толқын сұр жартасқа бас ұрған,
Қапалаңды, түршіккендей ғасырдан.
Қара дауыл Қаратаудан қаулады,
Қара жердің зәре-құтын қашырған.

Дүлей күшті-ай, әлемді шарлаған,
Қарбаласты қара бұлттар аунаған.
Қиып өтер оқ тигендей заулаған,
Қарағай, шырша селдіреді қаулаған.
Күй-дүрбелең, күй-самұрық самғаған,
Жер қалмады ол жұлқынып бармаған.
Әудем сөтте аласапыран алқымдап,
Топалаң келді,
Топан судан аумаған.
Арпалыста аласы мен бересі,
Әбден кетті-ау деген кезде ел есі.

Қазақтарды жинап жүрген жарқ етті,
Қазығұрттан Нұх пайғамбар кемесі.

Туды, туды күй көкесі шырғалаң,
Одан артық сыр шертеді кім маған?!
Бар қазаққа басын ие қалғандай,
Бір сілкінді, дүр сілкінді бұл ғалам.

Теңселгендей адыр, шоқы, тау, орман,
Үрейленді үрке білмес ақ ордаң.
Ұлылар мен ұлы дүбір ұласты,
Бұл ғаламды бір жеңуге жаралған.

Наполеон ба, Зұлқарнай ма, Шыңғыс па,
Дәлдеп айтар тіл де, шіркін, тым қысқа.
Оқпен емес
Күймен жеңді,
Мұхтарша
Сөзбен жеңген,
Ортақ ойлы түпнұсқа.

Жеңді, жеңді,
Күрт жабылды ауыздар.
Дос қуанды,
Көрсетпепті жау ызғар.
Есі кетті, естіген жан селк етті,
Жарқ еткендей көзін ашқан қауыздар.

Күштілікті көре білу — күштілік,
Дүр, дөкейлер қолын соқты ышқынып.
Үрке қашып жылқы өткендей дүркіреп,
Зал қол соқты!
Бір кісідей тік тұрып.

Осылай, достым, түн ішінде таң атар,
Мезет келді тынған істі танытар.
Нұрғисаның көрдім көзін сұрапыл,
Көктен түскен әулиемен пара-пар.

Жер-жаһанды жаулап алды бір өзі,
Ұзақ пішкен келді сәттің лезі.
Осындайда оралады-ау ойына,
Омар Хайям сияқтанған мінезі.

Қошаметшіл дүйім жұрттың назы ұнап,
Жиырма беске келгендей боп қазір-ақ.
Көздің шетін қоршалаған әжімдер,
Селдіреді із қалдырып азырақ.
Қандай бақыт
Осындай ұл болғаны,
Көптен күткен тамаша сәт орнады.
Ән мен күйдін құдіретін айқындап,
Бар қазақтың ар-намысын қорғады.

О, домбыра!
Осынау шапқын желісін,
Талай заман күткен асыл жемісін.
Құрманғазы, Төттімбеттер, қабыл ал,
Нұрғисаның бабалар үшін жеңісін.
Құр айғайдан кеуде қаққан не бітер,
Тындырмасаң еренғайып ел ісін.

Қыршын күйдің түп-тамыры керемет,
Ырқың жеңді,
Ықылас, Сүгір, елең ет.
Ғұрпың жеңді,
Қорқыт Ата, бір қозғал,
Дабыл күйді аялады берекет.

Риза бол, Хау-Ата мен Хау-Анам,
Біз де пенде өздеріңнен тараған.
Батыс, Шығыс қанаттасты, жалғасты,
Бағы жанса бірдей екен бар адам.

Риза болғай,
Арыстанбаптай даналар,
Сәт туыпты кейінгіні бағалар.
Жебеп жібер Қожа Ахмет Йасауи,
Есімдерің жер-көкті бір аралар.

Тағзым етем,
Әл-Фараби ғұлама,
Отырарды айтпай ел көңілі тына ма?
Рухани алтын ордам — Түркістан,
Кеш ескерсем тағдыр солай сынама.

Сіздерді айтты
Сұлу саздың түйдегі,
Бүлкілдесін атам қазақ бүйрегі.
Көзім көрген тірліктегі шын дана,
Намыс жыры — Нұрғисаның күйлері.

«Отырар сазы» осы біздің безенген,
Ол болмаса, алуан сырды сезер ме ем.
Мың рахмет айтам саған, Нұр-аға,
Есен шыққан сын сағатты кезеңнен.
Досы мақтап отыр десе, дей берсін,
Ақ сайтаның бар екенін сезем мен.
Жеңдің...
Жеңдін күй қанатты тарланым,
Сарқып салды бар өнерін өз жаның.
Бала күннен ұялаған ақ қиял,
Орындалды «Жеңем!» — деген арманың.

Ғажап болды он саусақтың желгені,
Дүлдүл аға!
Бүгін ұқтым мен сені.
Москвада тап осылай жеңгенің,
Қоңыр күмбір домбыраның жеңгені!

Нұрлы шуақ

Балқып кетсек күй көшіне ергендей,
Шипа тапты жүрек жүрген ем көрмей.
Әр қазақтың көксегені бой жазды,
Бар қазақтың аты озып келгендей.

Нұрлы айдыңға жылжығандай кемеміз,
Үн, әуенге қайда апарса сенеміз.

Толқығандай толған Арал арнасы,
Дәл тигендей нысанаға жебеміз.

Марқакөлдің ақ маралы елестеп,
Шақырғандай — келші жылы кеңес, — деп,
Қара көзі жарқ еткенін көреміз.
Құлагер қайта тірілгендей құлшындым,
Өсті, өсті атам қазақ өреміз.

Дауыл өтті... биік аспан ашылды.
Жел ысырды қара бұлтты, жасынды.
Дарыны мол өнер ғұрпын асырды,
Айқын ашып көмескі мен күңгіртті,
Нұрғиса да маңдай терін бір сұртті,
Жаңа сарын туар жерін білдіртті.

Содан кейін үміті мол жігіттей,
Ақжеленге салды адамды түңілтпей.
Шекіп, қағып шертпелетті жүгіртпей,
Арман жолы айқындалған секілді.
Тайғақ жолдан алып шығар мүдіртпей,
Күй төгілді сиқырлы ақ түбіттей.

Аңсағаның кездескендей ақ таңда,
Қуанасың сәтті мезет тапқанға.
Дауылдардан ауылдарға оралдық
Арман-ғашық қол сілтеген шақтарға.
Шалқыманы қалқымаға көшірді,
Жан жүректі орап жұмсақ мақпалға.

Кілт өзгертті ала құйын самғауын,
Бәсендетті өткен күнге арнауын.
Қаулаған тер іркілгендей ілкім сот,
Жасыл жайлау болып кетті жан-жағым.

Пай, пай, шіркін!
Көз алдымда
Ашты таза қайнарды,
Қауызға дән байланды.

Зырылдауық иіргенін заулатып,
Тақ-тұғырын өзі де мың айналды.

Шолпы сыңғыр, қарақат көздің жүзігі,
Күзгі бақша піскен алма, жүзімі.
Тамсантады ләззат төккен үн-сәуле,
Күйдің сүмбіл, күйдің күмбір үзімі.
Бәрін терген бір адам,
Ол — Нұрғиса, Нұр-ағаң.

Еренғайып сәт орнады сұраған,
Домбырасын солақай қол бұраған.
Орындаушы болып кетті дирижер,
Дүлдүл сазгер — күй төресін құраған.
Мың санатта бір адам,
Құс қанатты Нұр-ағаң.

Жарқырады дүлдүлдердің қалдығы,
Көк шапаннан көрініп тұр салдығы.
Сазгер, күйші, әртіс, ұстаз, дирижер,
Этнограф, оқымысты һәм зергер,
Ақтарылды қазақ өнер сандығы.
Соның бәрі бір адам,
Соның бәрі Нұр-ағаң.

Кемеңгері әлденеше кемеңің,
Асқақтатты қазақ күйі беделін.
Дәл осы ғой сегіз қырлы дегенің,
Ақан сері бабам айтқан секілді,
Бабын келсе шексіз екен берерің.

Екі ішектің сөйлеуін-ай үндесіп,
Айқындалды дыбыс шоғы гүлдесіп.
Терісқақпай шымырлатты жүр-жүрлеп,
Жүйрік саусақ қыл пернемен тілдесіп.
Чайковский портреттен қарады,
Көкірегі Нұрғисамен бірлесіп.

Маңдайына шапшып қайта тер келді,
Құба талдай Тілендиев тербелді.

Көз жұмулы, көңілі мас желденді,
Құйқылжыған, тамылжыған, шалқыған.
Нұрлы ағыннан тұла бойы сенделді,
Күй тасыды сезбей арна, кемерді.
Сирек дарын! — деп жамиғат кенелді,
Барын салды, ершеленді, селдетті,
Даналарға қос иығы теңелді.

Сезім тумас сұрап алған біреуден,
Күй боп кеттім күйшіге сәт тілеуден.
Пенде туған періште ме? — деп қалдым,
Үні сепкен нұрлы үміт,
Кім, — десеңдер, — бұл жігіт?
Айтсам сөзбен жабайы,
Ол — күйшілік Абайы.

Бірде төкпе,
Бірде шертпе шекітті,
Тапты, тапты көкей кескен тетікті.
Кім көріпті күйге осындай жетікті?!
Зал емес-ау, «Сарыарқа» боп манайым,
«Саржайлауға» ұқсап дүние кетіпті.

Кім? — десеңдер осы адам,
Жаны енерге дос адам.
Сұлу әуен сарайы,
Ол — ән-күйдің Абайы.
Бәрі соның бір адам,
Бәрі соның Нұр-ағам.

Ол күй тартса көлде аққу сыланып,
Саңқылдайды бермен қарай бұралып.
Ынтық сәлем жан төріне жеткендей,
Қарсы аласың балқып, шалқып, қуанып.

Дархан дүние нұр шуағы шектелмей,
Түрленесің төр жұмақ боп кеткендей.
Сүйсінесің аңсап жүрген аққу құс,
Жүрегіңнен жүзіп қана өткендей.

— Құйғыт! Құйғыт! Күй құдайы қолдасын!
Дедім сүртіп қуаныштан көз жасын.
Еліктірді, елжіретті, — деймін ғой,
Балқыр еді денең түгіл, қорғасын.
Не де болса үлкен төрде жайнатты,
Аруақ қонған күйдің алтын ордасы

Сал домбыра жетсе шырқау шағына,
Үн төгілді алтын сәуле ағыла.
Күйші отырды бір тіріліп,
Бір өліп,
Дирижер боп қол сілтейді тағы да.
Қабанбайдай шебін бұзған майданның,
Туды нағыз бақ жұлдызы жайнар күн.
Бір заулатты
Жұртқа қарап күлімдеп,
Жарқылындай жанартаулы қайнардың.

Қанықтырған кең өлкенің сырына,
Ізет етті заман өнер құлына.
«Феномен» — деп, «ақ сұңқар» — деп тамсанды,
Қазағымның дара тұлға ұлына.

«Отырар сазы» сәтті болды өтімі,
Жас оркестр бұғанасы бекіді.
Батыс жаққа салынғанда күй-көпір,
Бірге өтті сан ұрпақтың өкілі.

Күй толқытса көңілі ояу жандыны,
О, қазағым! Өзіңдікі барлығы.
Нұр құйса да, жыр құйса да,
Өн құйса,
Онсыз толмас қазақ өнер сандығы.
Не де болса құстай алтын қанатты,
Бір қазаққа бар әлемді қаратты.

— Марапаттан ығыр болдық, — дерсің де,
Шындық осы, достым, менсін, менсінбе.
Жұмыр жерді тұрды сонда құшақтап,
Тілендиев өлең жазған менсіз де.

Тебіренбеуге жетпегені әлімнің,
Күй құмарлық — бергені пәк төлімнің.
Жақсы күйді сүйдім ана сүтіндей,
Ләззат татқан рахатындай жанымның.

Күй — Фараби жер жаһанмен жарысы,
Күй — Отырар соңғы қоңырау қағысы.
Күй — Махамбет желден жүйрік жебесі,
Күй — қазақтың мысы қайтпас дабысы.
Күй — Құлагер құс қанатты шабысы,
Күй — Жезкиік құба жонда ағысы.
Күй — «Сарыарқа», Құрманғазы «Серпері»,
Күй — «Саржайлау» Тәттімбеттің намысы.
Күй — домбыра күмбірлеген дауысы,
Күй — су жорға бипыл аяқ алысы.
Күй — анаңа сәлем айтқан сағыныш,
Күй — Қыз Жібек, жаны құштар жар ісі.
Күй — құдаша алтын алқа тағысы,
Күй — сексен көл, аққу қонған қамысы.
Күй — қазақтың шалқар теңіз даласы,
Күй — арыстар жанын қиған ар ісі.
Жан ұшында жатсам ертең бір күй тарт,
Одан артық жоқ фәнидің дәрісі.
Күй — қазақтың құдай берген дарыны,
Күй — қиялым, Қорқыт-Ата сарыны.
Күй — дабылым жеткен сақтар, ғұндардан,
Күй — арманым, Асан Қайғы зар үні.
Күй — қазақтың ізгі иман тілегі,
Күй — керуен, көшпенділер легі.
Күй — құбылыс, ұлттық асыл рухы
Күй — халқымның лүпілдеген жүрегі.
Күй — Едіге қара қылды қақ жарған,
Күй — шежіре ел тарихын ақтарған.
Күй — мұнара күңгірлеген күмбезі,
Күй — дәстүрім салт-санамда сақталған.
Күй — Абылай басын қосқан қазақтың,
Күй — Ағыбай аңсап өткен азат күн.
Күй — бұлқынған Бұқар жырау бабамыз,
Күй — азасы қазақ шеккен азаптың.

Жан ұшында жатсам ертең бір күй тарт,
Бар күнөдан келсе мені тазартқың.

Десеңіздер — сонша толқып не бітті? —
Дүние жалған ауырлығын кемітті.
Еркін күйдің ереуілші екпіні,
Ауыл жаққа сағынышты кемітті.

Сезім жеңген шығар десең ақынды,
Мен не дейін туса ырғақ татымды.
Сергек сезім саяласа ақылды,
Беу, ағайын! Тоз, тоз болып кетпестей,
Адалдыққа, адамдыққа шақырды.

Туған елім, өнер тұрағы!
Айғақталды айдан айқын ұраны;
Міне, қазақ қайта жанған шырағы,
Нұрғисаны алақанға кетерсек,
Ол көтерді ата мирас мұраны.
Сезгеніме жетпей жатыр айтқаным,
Мақтаныш пен мақтауыма тұрады.

Осынау сәтте кім толқыды менен көп,
Ойламадым қандай баға берем деп.
Төкпелетсе Құрманғазы секілді,
Шертпелетті Төттімбетше тереңдеп.

Төкпе, шертпе шекарасын сырғаны,
Екеуі де қатар билік құрғаны.
Нұрғисаның оралып тұр көзіме,
Бар қазақты біріктіріп тұрғаны.

Жұлдызды алса қол жетпейтін көктегі,
Бүкіл әлем қолпаштады, жөптеді.
Төкпе, шертпе шын бауырлас, аралас,
Міне күйдің Нұрғисалық мектебі.

Құтты төрде құрса өнер салтанат,
Бара алмайды оған жабы қолқалап.

Бозда қалар борқа туған бор талап,
Жете алмайды сидаң мәстек опалап.

Ата-баба аманатын жеткізген,
Ән боп, күй боп қосақталса қос ғажап,
Осы — деп біл — ұлы тұлға, зор қазақ.
Айқын айтсақ сұлу саздың пірі де,
Теңдесі жоқ өнерпаздың бірі де.
Заты қазақ, ол — адамзат дүлдүлі,
Не десек те бәрі сияр іріге.

Тына қалса Нұрғиса-күй үні де,
Бунақталды жүректің жыр гүлі де.
«Ата толғау», «Аққулары» сақталар,
Жер-жаһанда жалғыз қазақ тіріде.

*1983 жылы 8 желтоқсанда
Мәскеудегі Чайковский залындағы
Нұрғисаның концертіне арнап жазылды.*

ҚЫРАНДАР

I

Кеңгірден өрі кең дала,
Адасқан киік елеңдер.
Кең далада сен ғана,
Керегетас кемеңгер.

Балағыңда мың бұлақ,
Жүзім көздер парлаған.
Жүректің шетін шымшылап,
Сыбырлай сөйлеп арбаған.

Топтана толқып түйісіп,
Қараторғайлар заулаған.
Тал сығалай сүйісіп,
Баяғы бізден аумаған.

Жазира бейқам, алаңсыз,
Жайлаған құстар, гүлдер де.
Жетелер сені амалсыз,
Махаббат толы күндерге.

Айналаң тұрса тамылжып,
Сыпыра сұлу үңілген.
Қуаныштан абыржып,
Сөз көмейде бүгілген.

Билейді сауық құрғандай,
Келіншек-тал, шілік-қыз.
Соларды аңдып тұрғандай,
Сұқтанар жартас сұрықсыз.

Жолбарыс жон, шұбар құз,
Тұла бойы жігердей.
Төсінде отыр қарақұс,
Кезіккен жемін ілердей.

Балуан дене сымбатты,
Ақ иық күнге шалдыққан.
Қанатын серпер тым қатты,
Өжеттік, ерлік паңдықтан.

Жалғыз үйдей жолдары,
Есік ашық, төр де кең.
Жолаушыға ол-дағы,
«Бір соғып өт», — дер ме екен.

Сергітті бойды, сілкінтті,
Керегетас киясы.
Бар екен сонда бүркіттің,
Балапан басқан ұясы.

Сатылы қырқа тасына,
Өрмелеп ұлым барады.
Құлшына жетіп қасына,
Құштарлана қарады.

Соңынан ердім қарайлап,
Бөріжортақ жүгірдім.
Әлімді болжап, абайлап,
Белдеуден тақап үңілдім.

Бір көру ғана тілеуім,
Ұяда жатқан балапан.
Ұлпа уыз, гүл өңін,
Сипар ма еді алақан.

Сәби де болса батыр-ау,
Сабырлы жүрек тылсымы.
Міз бақпастан жатыр-ау,
Қарайып орақ тұмсығы.

Балапанға иіліп,
Әлденендей үмітпен.
Қарайды ұлым қиылып,
Көңілі бейқам күдіктен.

Баптана түсіп балам тұр,
«Әкетем, — дей ме, — тірі ұстап».
Көз тастайды маған бір,
Сұрағандай рұқсат.

«Сол қияннан өз балаң,
Түсе алмаса қайтер ең?!
Өз ұяңнан өз балаң,
Ұша алмаса қайтер ең?!»

«Жәбірлеме асылды,
Жетім етпе», — дегендей.
Шайқай бердім басымды,
Оқыс ойға тереңдей.

Жабулы сырды ашарда,
Тіл түгіл, ой бөгелді.
Қиын-ау айту қашан да,
«Өгей бала» дегенді.

Кетті ғой түсіп есіме,
Баяғы жаутаң көздерім.
Айтармын оны несіне,
Көңілге тастап өзге мұң.

Жалғыз ұлын тәлімге,
Кісіге берген анадай.
Біліп-білмей бәрін де,
Көнбеске көнген баладай.

Табарсың, балам, жердегі,
Аңсарың ауған жұлдызды.
Жабарсың қымбат елдегі,
Үстіне қама құндызды.

Пөледен пәк алаңсыз,
Сен де сондай баласың.
Томаға-тұйық хабарсыз,
Жылата көрме анасын.

Сарыарқаны сайрандап,
Қыран ұшса ұядан.
Жүрермін мен де жайрандап,
Өзіңді көріп қиядан.

О, балапан ұландар,
Бақыт деген бірлікте.
Қырандарды қырандар,
Сақтау керек тірлікте.

II

Сол күні біздер түстендік,
«Теректі» деген ауылға.
Қымызды қызып, ішкен жұрт,
Ұқсайды кейде дауылға.

Таныс екен бөріне,
Керегетас қиясы.
Әңгіме болды әріден,
Балалы бүркіт ұясы.

Сөйледі бір шал түнерген,
Өз сөзін өзі дұрыстап.
— Қыран тапшы бұл елде
Алайық, — деді, — тірі ұстап.

Атаң қазақ баласы,
Бауламас па қыранды.
Шыдамасқа қарашы,
Болғандығын шыдамды.

Бүгін жетіп түнейік,
Керегетас басына.

Жігіттер, қане жүрейік,
Еріңдер тегіс қасыма! —

Деп әлгі шал құды,
Көтерердей түндікті.
Отырғандар ауқымы,
Әжептөуір дүрлікті.

Қойыңдар, — деп тіл қатты,
Тағы да бір қарт адам.
Жан екен бір сымбатты,
Жігіт қалпын сақтаған.

Даламыздың ақсақал,
Дүр маңғазы сияқты.
Төгілме құлаш сал сақал,
Құрманғазы сияқты.

Сөз сөйлесе өтініп,
Келбеті жанға жұғымды.
Жүресінен отырып,
Бастапқы шалға бұрылды:

— Өуместене сөйлейсің.
Ішпей-жемей массың ба?
Білгірсіп, мөнсіп терлейсің,
Жайдаққа ергіш жассың ба?

Жүрегің неден жасалған,
Пейілін қалай тар еді.
Құс құмарлық қашаннан,
Серілігің бар еді?

Атойлаған сөзіңмен,
Қыздырмайсың арқамды.
Ұлағат іс өзіңнен,
Шықпастығы байқалды.

Ашынғанға — тұшынған,
Ақыл тыңда сәнімен.
Қолдан қыран ұшырған,
Көне көзді кәрің ем.

Айтам басқа не тілек,
Балапан жанын қорлама.
Қыран да болса жетімек,
Қорғалап өсер: «Қолбала».

«Атан түйе секірсе,
Жұт болады», — деуші еді.
«Бала қыран жетілсе,
Құт болады», — деуші еді.

Қас жыртқышты ілмей ме,
Қыран деген қиядан.
Көкте шалқып жүрмей ме,
Есен ұшса ұядан.

Ажалы жеткен кәрі мал,
Ұстараға қасынар.
Жан білмес сендей кәрі шал
Сыйлағанды басынар.

Татыр болса жілігің,
Қалдырар ма едім жолыңнан.
Құсбегілік шірігім,
Келмейді сенің қолыңнан.

Бастырман аттап қияға,
Шықпаңдар бірің ауылдан.
Балапанды ұяда,
Шошытпаңдар тауымнан.

Ырымым бар сенетін,
Тауым қыран құмарда.
Жүз жылда бір келетін,
Абайдай ақын туар ма.

Ырымым бар сенетін,
Бәсім бекем сынарға.
Тауыма қыран келетін,
Биікке елім шығарда.

Ертіс келсе көк теңіз,
Құмдарым ну боп гүлденсін.
Өркендей түсіп өлкеміз,
Кең дала кербез түрленсін.

Балапан бүркіт жорамал,
Болмастай таба дұшпанға.
Өрқашан, есен оралар,
Байқоңырдан ұшқандар.

Қария сөзі балқытты,
Таңдайға зәмзәм тигендей.
Шымырлар денең шалқып бір,
Бетіңнен анаң сүйгендей.

Ұлына ұлдың тілер сөз,
Айтуға тілің талмаған.
Жадымда қалды бірер сөз,
Батасы маған арнаған:

Қолындағы ұлынды,
Баяулағаның жақсы екен.
Ұяда сәби қыранды,
Алмағаның жақсы екен.

Жүйріктен жабы озбайды,
Солғын жүрек, тар тыныс.
Адал ниет тозбайды,
Жақсы мінез жарты ырыс.

Қырандарын қинаған,
Даласын да сыйламас.
Ұландарын қинаған,
Данасын да сыйламас.

Қандай қызық той тойлар,
Суытқандар ұяны.
Отанын да ондайлар,
Жамандыққа қияды.

Жолда жүрген азамат,
Қыдыр болсын жолдасың.
Тірлікте көрмей жаманат,
Басыңа бақыт орнасын.

Ұл-қызың өрлесін,
Биік мақсат арманға.
Солар қанат сермесін,
Сен жетпеген заңғарға.

Әділ айтып, тіке кес,
Ел алдына келгенде.
Үзеңгілес, тізелес,
Сенімін жықпа сенгенге.

Өмірге жаққан шырағың,
Коммунизм заман бар.
Айтарым осы, шырағым,
Сол заманға аман бар!

Қарттардың сөзі шымыр-ау,
Сөйлемейді олар бекерге.
Шалым бар терең шыңырау,
Түбіне көзің жетер ме.

Сағынам мен де шалымды,
Сағынам ашық аспанды.
Соғыстың кезі — ауылды,
Баланы қарттар басқарды.

Майданнан келсе қуаныш,
Тарайтын дереу жалғаусыз.
Жат хабарға жұбаныш,
Табылмайтын шалдарсыз.

Бола алмай берік сенімге,
Қызыққа нәпсі мастанған.
Желбегей кейбір келін де,
Шалдардан қатты жасқанған.

Тырысушы ек: «Сенсің», — деп,
Егін, шөпке барғанда.
Қуанушы ек: «Ерсің!» — деп,
Қатарға қосып алғанда.

Жігітке, балам, теңсің! — деп,
Мақтау тиіп қалғанда.
Әскерден өкең келсін, — деп,
Батасын алу арман да.

Көп жүріп қалсам қалада,
Кетемін тіпті жабығып.
Аңсарым ауып далаға,
Тауларды қалам сағынып.

Жалтара білмес қырандай,
Жандарды кетем сағынып.
Ұлағат сөзі ұрандай,
Шалдарды кетем сағынып.

III

Бір сәтте балам: «Тоқталап!»,
«Папалап!» ырық бермеді.
Алысқа сонау көп қарап,
Аспанға құлаш сермеді.

Ақ «Волга» әрең тоқтады,
Кілт тормозға қоңқылдап.
Шабытты шағын жоқтады,
Қызынған мотор солқылдап.

Құмарта қарап наз түйіп,
Көркейтіп тебіл өрімді.

Анадайдан қасқиып,
Керегетас көрінді.

Бір балапан, бір ана,
Қалықтайды қос қыран.
Бір жұдырық, бір тана,
Кім қызықпас, дос, буған.

Қанатына бір кезде,
Ана қыран баласын.
Қондырып алып лезде,
Көрсетпей кетті қарасын.

Елегізіп іздедік,
Үзілгендей тасқын өн.
Елеңдеп күдер үзбедік,
Ұршықтай бұлттың астынан.

Бірі тымақ, бірі доп,
Ұзай берді биіктеп...
Бірі бар, өне, бірі жоқ,
Қайда кетті түйіншек?

Қарып алып тағы да,
Өкетті өрмен жоғары.
Қарай бердік сарыла,
Үзілді қара, жоқ әлі.

Бір кезде айқын көрінді,
Бала қыран ерлеген.
Аралары сөгілді,
Ана қыран сәл төмен.

Алшақ емес арасы,
Бала қыран жоғары;
Көз астында анасы.
Қанатта қимыл жоқ әлі.

Жақындамай жерге тым,
Қауыптана келеді.
Жалғзынан жер бетін,
Жауып қана келеді.

Биіктерден түлегі,
Қаймықпасын дей ме екен.
Жерді көріп жүрегі,
Шайлықпасын дей ме екен.

Көлеңдейді екеуі,
Жерге қазір түсердей.
Төмендейді екеуі,
Қолдан сусын ішердей.

Жоқ. Қонбады. Түспеді.
Серт байлаған шағы ма.
Бауырына басып ішкері,
Баласын алды тағы да.

Қос қанаты аспанды,
Сілкіп бара жатқандай.
Жерде аяқ басқанды,
Тінтіп бара жатқандай.

Кетті-ау, кетті тым әрмен,
Заулайды да, самғайды.
Жебесінен ніл маржан,
Тамады, жерге тамбайды.

Шарықтап шығып аспаннан,
Тастай берді баласын.
Кейпі жоқ енді жасқанған,
Алшақтатты арасын.

Кең де болса әлемге,
Әрең сыйып барады.
Жалғзын соңғы сәлемге,
Әрен киып барады.

Неткен бір ғажап іс еді,
Қиындық дәмін шеккен кім.
Есіне сонда түседі,
Соғысқа әкең кеткен күн.

Неткен бір ғажап іс еді,
Қалайда қатаң жаралған.
Есіне сонда түседі,
Айрылған мезет анаңнан.

Қарайсын үнсіз жан ұйып,
Екі құс екі өрлеуде.
Бел байлайды ақиық,
Жалғызын қайтып көрмеуге.

Жанарымыз зарықты-ау,
Қайрылмай қыран артына.
Өр қияда шарықтау,
Қырандардың шарты ма?

Ұлым-ау, медет осылай,
Түсінсең ойдың нұсқасын.
Шарықта сен де шошымай,
Ұядан бір күн ұшқасын.

IV

Құстарды шолып жан-жаққа,
Тұра алмадым тықыршып.
Балықтай түскен қармаққа,
Тулайды жүрек тыпыршып.

Бала қыран балдырған,
Барады ұшып қияда.
Бейнесі құмар қандырған,
Момақан еді-ау ұяда.

Түсімдей өңім, көргенім,
Өзекті бекер тілмейді.
Кімнің қалай көнгенін,
Айырылыспағандар білмейді.

Мен ұққан сыр сондары,
Ұлыма тұр ғой сезілмей.
Кіші қыран жондағы,
Көрінді бала кезімдей.

Ол кеткен жақ түбек төс,
Ұлытаудың саласы.
Қырандарын жүдетпес,
Туған елдің даласы.

Көз саламын анықтап,
Нүктені көкте түгендеп.
Жоримын есен шарықтап,
Аспанымда жүрер деп.

Қараймын әрмен тау жаққа,
Қараймын әлі үзбей дем.
Жас қыран кетті аулаққа,
Өз тұғырын іздеумен.

МАЗМҰНЫ

Қазақтың жезқанатты жезкиігі.....	3
-----------------------------------	---

ӨЛЕҢДЕР

Ата қоныс	11
Бір ауыз сөз.....	13
Айдарлы.....	14
Жалғызтау.....	15
Сарыарқа.....	16
Біздің ауыл	17
Сағындым	19
Тимеші.....	20
Дүниеде мен сүйетін бір адам бар	21
Ғашық кез — дәурен	22
Көкшетауға.....	23
Сенің барың қандай жақсы қасымда	25
Жер ұраны — Ұлытау.....	27
Құс базары Қорғалжың.....	29
Өлеңдер кетті түншығып	30
Қазақтың алмас қылышы	32
Алаша хан мазары	34
Абылай.....	36
Түркітектес елдердің бас ақыны.....	38
Жезкиікті көрсемші.....	40
Адамдар, аққуларды атпаңдаршы	41
Сағыныш деген ғаламат	42
Киікті елдің ұлымын	44
Күз.....	46
Алатау	47
Сәулет.....	49
Тірлікте ойда барды айтқан жөн-ау	51
Рейхстагты алыпты Рақымжандар	52
Құштарлық	54
Құда келді!.....	56
Ақын сол ғой	58
Туған елге ұсынам.....	59
Оқжетпес.....	62
Бұлтқа ұқсаспын	63
Құс сайран	64

Тілек.....	65
Жас аққу.....	66
Көкшетау.....	67
Есілге.....	69
Елестеу.....	71
Сарқылып сағынышым қалмас па екен.....	72
Мұқаштың әңгімесі.....	73
Сері күндер, қайдасың.....	75
Бір күні бәрімізді сағындырар.....	76
Романс.....	77
Жүрегімнің жүйткіп өткен елігі.....	79
Жол — жүректің әмірі.....	80
Маяковский ректор болып келгендей.....	82
Кездесуден кейінгі ой.....	84
Теңізге.....	85
Алакөл.....	89
Элегия.....	90
Өзіңнен алғаным сол.....	91
Жылқының дүбірі.....	92
«Қамыққанда күймен жүрек жамаймын».....	93
Алыстап барамын жағадан.....	94
Төрт діндегі қазақтың.....	96
Жезқазғаным — Қаныштың жан-жүрегі.....	97
Көргенде Құлагердің ескерткішін.....	98
Күй патшасы Нұрғиса.....	100
Даналық көкірегінде ұя салған.....	101
«Гәкку» мен «Гауһартас».....	103
Төлеген Момбековке.....	104
Фаризаға.....	105
Жезқазғанды «Жезкіік елі» дейді.....	106
Бір тыңдасам Мақпалды.....	108
Пианино сөйлеп кетті қазақша.....	110
Күй-атаның басында.....	112
Бошайдың үш қарасы.....	114
Қожаберген жырауға.....	115
Операның дүлдүлі.....	117
Қаршыға, тартшы «Аққуды».....	119
Айгүлдің күй тартқаны.....	120
Қызылжарым.....	122
Ән мезеті.....	123
Алматыда сәбиттің ескерткіші.....	127
Оңбайды ақынды атқандар.....	129
Мағжанның бір өлеңі.....	131
Сәкен аға.....	133
Махамбеттің әсері.....	134
Сегіз сері кемеңгер.....	135
Абылай ханның «Ақ үйі».....	137

Есілім	139
Құй тартамын.....	140
Сәбеңдер — шындық құрбаны	141
Сырбайға	142
Мағжан — ақындықтың Абылайы	143
Ақындық шықтың биік белесіне	144
Ақ қайындар арасында ауылым	146
Жалындай көкке атылды	149
Қызылжар	152
Сәбеңнің «тарғыл даусы»	153
Сәбит аға кім десең.....	155
Сәбит — қазақ балызагі.....	159
Есілге қонған аққулар	162
Сәкен аға ескерткіші алдында.....	163
Әншілік өнерінің құлагері	165
Өзім жайлы.....	167
Сиынар пірім — Абылай.....	170
Сырымбет	171
Ақындық алтын тұғыры	172
Ұлтжандылық көкіректе тұтанды	173
Заман дерті	174
Ұйқысыз түннің өлеңі.....	175
Қарағайлар	176
Тоқтамайды жұмыр жер	178
Көңіл назы.....	179
Білмейді-ау деп қорқамын.....	180
Тіршілік	181
Өмірімнің өзі өлең.....	182
Ақ тілек	183
Романс	185
Кең жалғанды тарылта	186
Мақтаналық.....	187
Шаттық селі.....	189
Досыңның көзін ұғарсың	190
Атасам сөздің иесін	191
Шексіздік	193

ПОЭМАЛАР

Кенесарының соңғы сөзі	197
Отырар сазы	216
Қырандар	240

Кәкімбек Салықов

БІР АУЫЗ СӨЗ

Өлеңдер, поэмалар

Көркемдеуші редакторы *Жеңіс Қазанқапов*
Техникалық редакторы *Жанұзақ Досхожаев*
Компьютерде терген *Маржан Миразова*
Беттеген *Ұлжан Бердібекова*

Басуға 25.07.22 қол қойылды.
Пішімі 60x90 $\frac{1}{16}$ Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Шартты баспа табағы 16,0.
Тапсырыс № 163. Таралымы 500 дана.

«Фолиант» баспасы
010000, Нұр-Сұлтан қаласы, Ш. Айманов к., 13

«Регис-СТ Полиграф» баспаханасында басылды
010000, Нұр-Сұлтан қаласы, Ш. Айманов к., 13